Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

HISTORISK BILLEDATLAS

VED J. P. JACOBSEN

IV. 19. AARHUNDREDE

GYLDENDALSKE BOGHANDEL • NORDISK FORLAG
KØBENHAVN OG KRISTIANIA
1908

HISTORISK BILLEDATLAS

VED J. P. JACOBSEN

IV. 19. AARHUNDREDE

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
KØBENHAVN OG KRISTIANIA
1908

Fig. 1. »Aux Armes, citoyens!« »Marseillaisen«., Relief paa den store Triumfbue paa Stjærnepladsen, af François Rude.

Intet enkelt Folk i Europa har som det franske været førende i Udviklingen og bestemmende for Tanker og Følelser i den civiliserede Menneskehed. Midt i Middelalderens Lensopløsning var det fortrinsvis det franske Folk, franske Munke og franske Krigere, der søgte at virkeliggøre Tidens største Tanke: at fravriste de vantro de gamle Kristenlande i Østen, og det var fransk Digtning, der optoges og efterlignedes over hele Europa. I den nyere Tid var det Ludvig XVI's Frankrig, der med Vaabenmagt bragte det halve Europa i Afhængighed, medens fransk Sprog og fransk Dannelse, franske Kunstnere, Digtere og Tænkere i 17. og 18. Aarh. beherskede alle oplyste. Og endelig det vidunderligste af alt, hvad alle Tiders og Folks Historie kender: Revolutionens Frankrig, Folkets Rejsning til Kamp mod Europas Kongeriger og derpaa under Napoleons Førerskab Sejr efter Sejr, indtil baade Frankrig og det øvrige Europa var ved at forbløde. Det franske Folks Historie i Tiden mellem 1789 og 1815 er uden Sidestykke. I det 19. Aarh., i Historiens klare Lys en Kraftudfoldelse, vældigere end nogen af dem, der i slørende Fjærnhed, i sagnpræget Histories Halvlys forhen har grebet Menneskenes Fantasi. Overanstrængelse, Blodtab og Pengetab har til Tider svækket Fremdriften, men Landets Rigdom og Folkets Dygtighed har atter og atter fornyet den vidunderlige Spændstighed.

Ludvig XIV's Kongedømme var aristokratisk, men dog folkeligt; thi Menigmand vidste eller troede, at det var den franske Kongeslægt, der gennem sine Hjælpere havde skabt Frankrig og fremmet Orden og Fred. Derfor fulgte man Enevoldskongen, ogsaa da han krævede Penge og Blod til

Fig. 2. Parisermode i 1789.

Fig. 3. Svejtser af den kgl. Garde i 1789.

Fig. 4. Parisermode i 1789.

Fig. 5. Dronning Marie Antoinette.

Fig. 6. Ludvig XVI.

sin ufolkelige Erobringspolitik, der tilsidst kostede mere end Land og Folk kunde yde. Under Ludvig XV mistede Kongedømmet sin Glorie, og dets Institutioner, Standssondringen ogStandsprivilegierne følte s mere og mere hæmmende og trykkende af dem, der arbejdede med Haand og Hjærne. MedensMontesquieu, Voltaire, Rousseau, Beaumarchais o. m. a., Fysiokrater og Encyclopædister vakte Kritiken i de dannedes Bevidsthed, og hos mange af dem, der naturligt kunde synes at være det bestaaendes Forsvarere, vakte Tvivl om dets Retmæssighed og Forsvarlighed, voksede Utilfredsheden i Almuen. Omkring i Landet opkrævedes allehaande tyngende Skatter og Afgifter til Bisper, Abbeder og Godsejere, uden at de, der betalte dem, skønnede, at Nyderne gjorde ringeste Fyldest derfor. Og ikke stort bedre dømte man om den Maade, hvorpaa Kongen og hans Regering forvaltede Statens Indtægter. Disse brugtes, og mere til, saaStatsgælden hvert Aar øgedes, og dog gjordes der kun meget lidt for Land og Folk. Da saa endelig det franske Folk i 1789 gennem sine valgte Repræsentanter fik Lejlighed til at fremsætte sine Klager og Ønsker, viste det sig, at Kritiken og Kravene bares frem med større Klogskab og Kraft end Forsvaret for Stænder- og Privilegiestaten. Den Dag, den 20. Juni, da

Fig. 7. Parykmager- og Frisørstue i 1789.

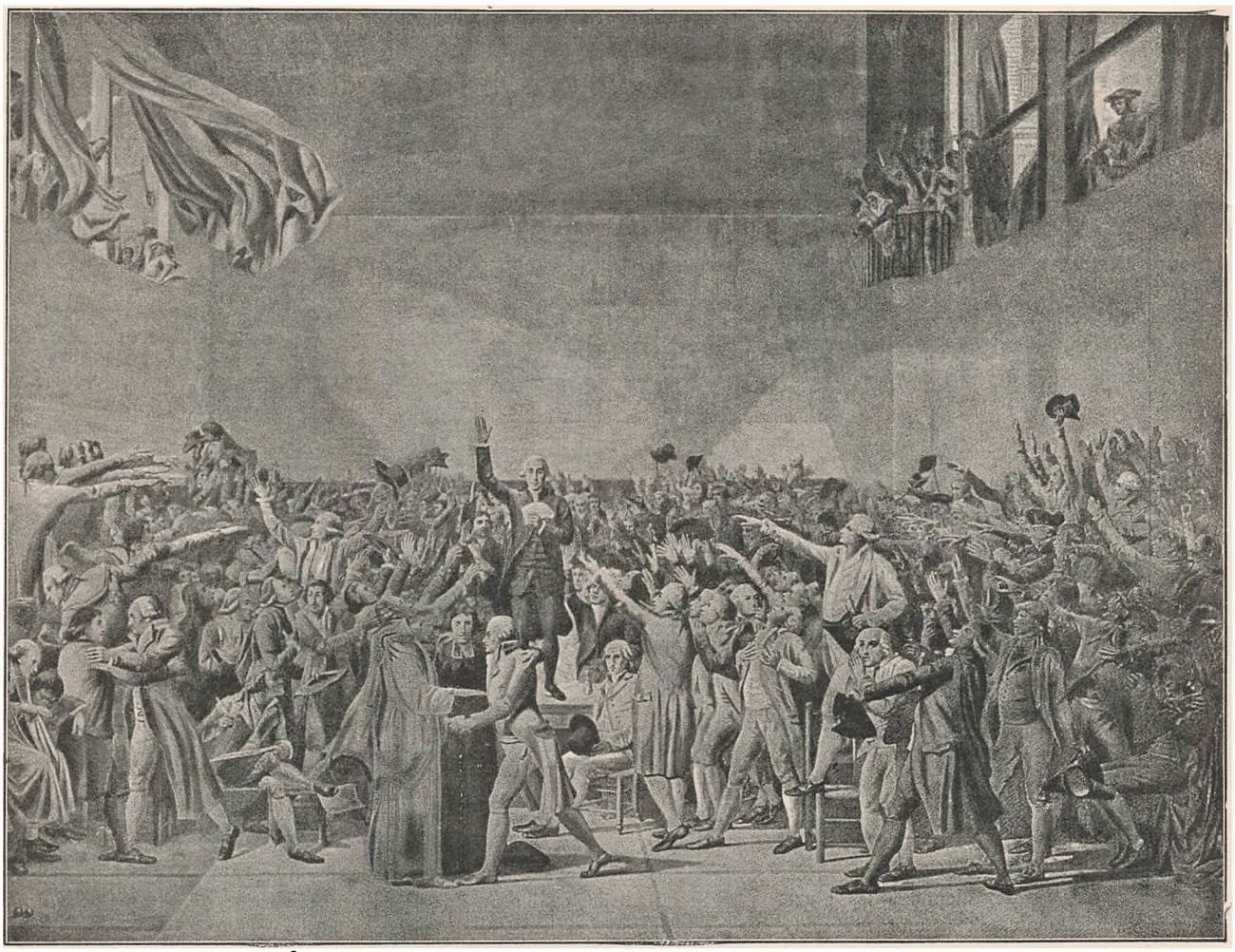

Fig. 8. Eden i Boldhuset, efter Skitse af L. David, udført i Boldhuset i Versailles i Hundredaaret efter Begivenheden. I Midten Astronomen Bailly der oplæser Erklæringen, medens Trediestandsrepræsentanterne og enkelte Gejstlige, næsten alle ligesom gennemstraalede, forskønnede, beaandede af Øjeblikkets højtidelige Alvor, forkynder deres Tilslutning. Gardinernes Viften for Vinden forstærker Billedets Stemning.

Trediestands Repræsentanter lovede hinanden ikke at skilles, før de havde gennemført en ny Forfatning for Frankrig (Eden i Boldhuset, Fig. 8), er en Mærkedag i Folkenes Historie, thi derved tilkendegav de, at hvis Privilegiestænderne, Gejstlighed og Adel, ikke sluttede sig til dem, ansaa de sig for Nationens retmæssige Repræsentanter. Deres Mod og Dygtighed gav dem Sejr over deres vankelmodige Modstandere. Den standsvis valgte Rigsdag blev det franske Folks Nationalforsamling, og denne Nationalforsamling blev under vigende og holdningsløs Modstand fra Hoffets Side en grundlovgivende Forsamling. Stolte Højsindsord lød derfra ud over Europa. Ord om en helt ny Tid, om Standsfordommes og Standsforskelles Ophør, om Fornuftens og Rimelighedens Sejr over Vaner og Fordomme. Men Virkelighedens Krav og Livets Mangfoldighed gjorde sig gældende.

I Paris og rundt om i Landet rejste de fattige, arbejdende Klasser Krav om Lettelser i deres Kaar, Krav om Brød, Krav om Ret, om Frihed, om Skattelettelser; i Paris stormede man Bastillen, ude i Landet Herregaardene. Under vigende og vaklende Modstand fra Regeringen voksede den folkelige Bevægelse i Fart og Voldsomhed. Nye Mænd som Danton og Robespierre traadte frem som Ledere. Mirabeau døde, og hans Meningsfæller, der ønskede en rolig Udvikling, trængtes tilbage, Udviklingen gik over i Revolution og Voldshandlinger mod dem, der satte sig imod Bevægelsen, mod dem, der havde haft og tildels misbrugt Magten under den gamle Forfatning. Og da flere Fyrster i Europa truede med Krig mod den folkelige Revolution i Frankrig, og fjendtlige Hære trængte ind over Grænsen for at knuse Bevægelsen og genindføre den gamle Tilstand, da tilmed Kongen selv stod i Forbindelse med Fjenderne og mange Adelsmænd aabenlyst sluttede sig til dem, brød Folkeledernes Harme herover og Skræk for at alt hidtil udrettet skulde være forgæves, ud i Vildskab. »Rædselstiden« fulgte, med Velfærdsudvalg, Revolutionsdomstol og Guillotine, men samtidig med disse sørgelige om end forstaaelige Udskejelser gik en folkelig Frihedsløftelse gennem hele Nationen, der saa at sige bød Europa, Europas »Tyranner«, Trods. Medens Pariserrevolutionen fortærede Aristokrater saavelsom sine egne, medens Danton og Robespierre fulgte Ludvig XVI paa Guillotinen, voksede franske Folkehære

Fig. 9. Bastillen i Paris, 14. Juli 1789.

Fig. 10. Mirabeau.

Fig. 11. Sieyès.

Fig. 12. Marat.

Fig. 13. Danton-Monument (1889).

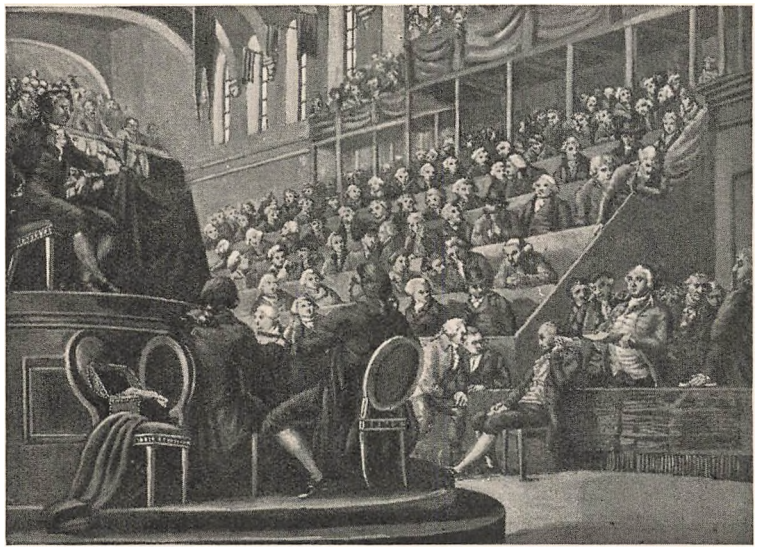

Fig. 15. Ludvig XVI for Nationalkonventets Domstol.

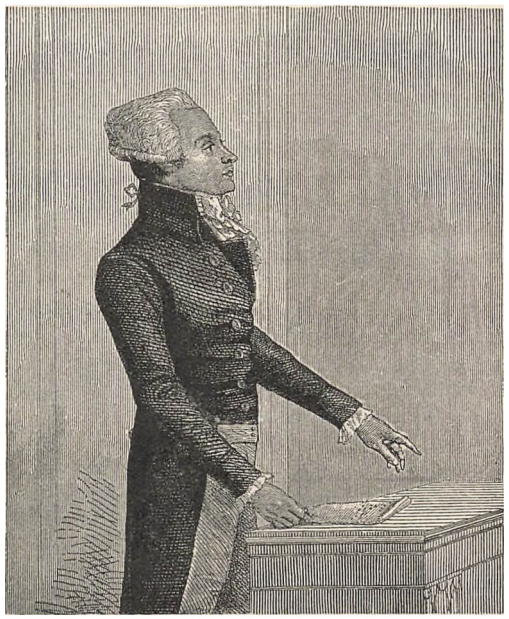

Fig. 14. Robespierre paa Talerstolen.

op af Jorden, organiserede af den store Carnot. Man bød Europas Folk Forbund og Broderskab under fælles Frihed, men Kongerne svarede paa Folkenes Vegne med Krig mod den frække franske Republik, der havde afsat og henrettet Kongen, afskaffet Standsprivilegierne og den gamle Kirke, indført en ny Tidsregning og en ny Gudsdyrkelse, kort sagt, brudt med de overleverede Samfundsformer. De franske Folkehæres Tapperhed, Udholdenhed og Ildhu var vidunderlig. Medens voksende Splid og Smaalighed hos dem, der forestod den indre Styrelse og skulde gennemføre Revolutionens Grundsætninger i Folkelivet, efterhaanden svækkede Folkets Interesse for Lovgivning og Styrelse, optog Frankrigs Krig med det halve Europa mere og mere alles Opmærksomhed, og snart fik man en enkelt Person at samles om i fælles Beundring: Napoleon Bonaparte, en af de vældigste Aander i alle Tiders Historie, arbejdsom, klog og selvsikker som ingen anden, Frankrigs og Europas Skæbne. Revolutions- og Napoleonskrigene varede i henved 25 Aar og omspændte efterhaanden næsten hele Europa. Den Kamp, der var begyndt som en Kamp for og imod politisk Frihed og borgerlig Lighed, skiftede efterhaanden Karakter; det blev en Kamp mod Napoleons ubændige Herskelyst, saaledes at Napoleons og Frankrigs Fjender tilsidst næsten kom til at kæmpe for Friheden imod Undertrykkelsen. Det franske Folks og de franske Hæres Udholdenhed og Mod var beundringsværdig lige til det sidste, men efterhaanden vendte næsten alle sig imod Napoleon, og i 1815 sluttede den vældige Kamp. En almindelig Udmattelse laa tyngende over hele Europa, og overalt brød Reaktionen løs mod de politiske og sociale Ideer, der havde drevet Revolutionsmændene og som tildels ogsaa hævdedes af Napoleon. I Frankrig selv, hvor det gamle, bourbonske Dynasti vendte tilbage, var Reaktionen i og for sig mindre voldsom end andetsteds, bl. a. fordi Frankrig fik en konstitutionel Forfatning, der vel var meget aristokratisk, men dog altid bedre end den fyrstelige Enevælde i de andre Lande udenfor England, hvor Fyrster, Adel og Kirke (»Tronen og Alteret«) virkede sammen for at opretholde Privilegiestaten. Og selv i England var den gamle parlamentariske Forfatning mindst af alt et Værn mod Overklasse-Styre og Overklasse-Privilegier. I Virkeligheden var Godsejerne eneherskende og udnyttede deres Magt fuldt saa meget som Overklassen paa Fastlandet. Den økonomiske Frihedslære, som Adam Smith havde udformet, og som efterhaanden ogsaa blev herskende paa Fastlandet, bragte vel Handel og Industri nyt Liv, men til Fordel næsten udelukkende for de rige og til voksende Ulykke for de ubemidlede Arbejdere, hvem Fabriksdriftens og Kapitalismens vældige Udvikling drev bort fra tidligere Tiders selvstændige Haandværksnæring eller fra Hjemmeindustri og gjorde til næsten stavnsbundne, besiddelsesløse Fabriksarbejdere, prisgivne alle de Lidelser, som uberegnelige Omskiftelser i Produktion og Afsætning kunde medføre, Arbejdsløshed og Nedsættelse i den altid kummerlige Løn o. s. v. I den økonomiske Friheds Navn forbød de herskende alle Sammenslutninger, al Arbejderorganisation, hvorved Forbedringer i Løn og andre Arbejdskaar havde kunnet gennemtvinges. Den Periode, i hvilken Verdensmarkedet skabtes — ved Hjælp af de ny Samfærdselsmidler og de øvrige tekniske Opfindelser — var en grænseløs ulykkelig Tid for den stadig voksende Mængde af ejendomsløse, uorganiserede Ar-

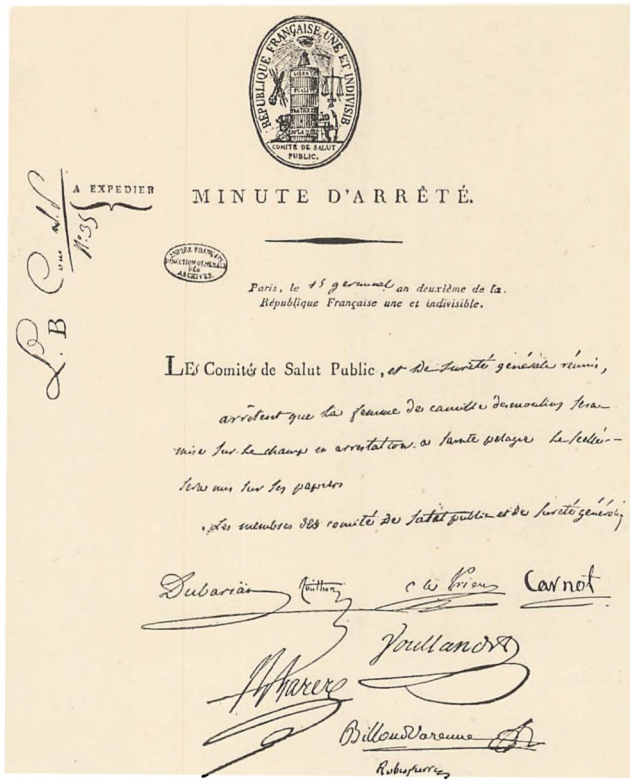

Fig. 16. Arrestordre mod Camille Desmoulins' Hustru. (Stemplet foroven bærer Indskriften: Den ene, udelelige franske Republik. Frihed, Lighed, Broderskab. Derefter Arrestordren: Paris 15. Germinal i den ene og udelelige franske Republiks andet Aar (5. April 1794). Velfærds- og Sikkerhedsudvalget byder, at Camille Desmoulins' Hustru straks skal arresteres i Sainte-Pélagiefængslet. Hendes Papirer skal forsegles. Medlemmerne af Velfærds- og Sikkerhedsudvalget. — Derefter Navnene, hvoriblandt mærkes Carnots og Robespierres.

Fig. 17. I Jakobinerklubben.

Fig. 18. Dragter fra 1792.

Fig. 19. En Sans-Culotte.

Fig. 20. »Incroyable« og »Merveilleuse«, Dragter fra Tiden lige efter Rædselsperiodens Ophør, bares af Overklassens Modeherrer og -damer.

bejdere, og kun langsomt bedredes Forholdene, kun langsomt, gennem demokratiske Ændringer i Landenes politiske Forfatninger, forandredes de herskendes Samfundsopfattelse, og en væsenlig Del af Kampen for bedre Arbejdskaar maatte Arbejderne selv udkæmpe.

Den franske Revolution hidførte store Forandringer i Livsformerne, navnlig i Paris og Frankrig, men ogsaa i nogen Grad andetsteds. Hoffets Indflydelse paa de højere Klassers selskabelige Liv var forbi, længe før Kongedømmets Fald. Den aandløse Opfindsomhed paa Luksusom-

Fig. 21. En Assignat fra 1792 (Seddelpenge, der skulde kunne indløses for de Penge, der kom ind ved Salg af inddraget Emigrant- og Kirkegods).

Fig. 22. Den naturlige Gudstjeneste. (Mærk Indskriften paa Søjlerne (»Vi tror paa Guds Tilværelse og paa Sjælens Udødelighed«. »Tilbed Gud, elsk eders Næste, vær Fædrelandet nyttige«).

raadet, der i de højere Klassers Livsførelse havde givet sig Udslag i smagløse, overdaadige Moder f. Eks. i Klædedragt, saavel Mændenes som Kvindernes, svækkes iøjnefaldende i de første Revolutionsaar, endda den i 70erne og 80erne langtfra havde kunnet maale sig med den foregaaende Tids. Frisør- og Modeforretninger gik fallit, og Folkevittigheden paastod, at Hvedemelspriserne snart vilde synke, nu da der saa godt som ikke brugtes Pudder længere. Tidens Alvor, de store Spørgsmaal som ingen kunde blive fri for at tænke over, bortjog den Ørkesløshedens Kedsomhed, der tidligere havde været som et Drivhus for fanatisk og gold Modespekulation. Folk fik andet at tænke paa end at udpønske de uhensigtsmæssigst og naragtigst mulige Finesser i Klædedragt o. l. Efterhaanden som Folkestemningen i Paris blev

Fig. 23. Saint-Just.

Fig. 24. Carnot.

dristigere, blev det ogsaa farligt at udfolde en altfor udfordrende Luksus. De »Aristokrater«, der var uimodtagelige for den ny Tids Stemninger og Krav, forlod Landet som Emigranter. Hof og Aristokrati gav ikke længer Tonen an. Fornuftig Hensigtsmæssighed gjorde sig stærkere gældende i alle Samfundsklassers Livsførelse ligefra Bour-

Fig. 25. Marie Antoinettes Henrettelse. Det afhuggede Hoved vises frem.

Fig. 26. Ludvig XVI's Henrettelse.

Fig. 27. General Bonaparte.

Fig 28. Kejser Paul.

Fig. 29. Kejser Napoleon.

Fig. 30. Pitt.

Fig. 31. Overgangen over St. Sankt Bernhard.

geoisiet til Sans-Culotterne. Ja Sans-Culotterne blev for saa vidt toneangivende, som det begyndte at blive almindeligt at gaa med lange Bukser. Parykkerne blev mindre og mindre eller forsvandt helt. Frakke-, Hals- og Brystklædning blev enklere og mere praktisk. Efter Rædselsperioden rejste der sig paa Modens som paa alle andre Omraader Reaktion.

Fig. 32. Slaget ved Abukir.

Fig. 33. Nelson.

Fig. 34. Temple de la Gloire (nu Madeleinekirken).

Fig. 35. Madame Récamier. Maleri af David.

Sværmeriet for Antiken blev vel ikke mindre; under Direktoriet var »Omphale«-, »Diana«- og »Flora«-Kjoler højeste Mode, lette, tynde, temmelig snevre, saa det var umuligt eller dog uskønt at have Lommer i dem, hvorfor Lommetørklæde o. l. bares i en lille Taske kaldet réticule, hvilket Navn snart forandredes til ridicule; i Stedet for Støvler eller Sko gik Damerne med Koturner eller Sandaler og brugte ikke Strømper; men Modespekulationen rejste sig paany med Krav paa Luksus og Overdaadigheds-Udskejelser saa som Guldringe paa Tæer og Ankler, Frisurekunst o. s. v.

Fig. 36. Napoleon inspicerer sin Garde i Berlin 1806.

I sit Billede af Madame Récamier (Fig. 35) har David skildret Direktoriemoden i dens skønneste og enkleste Form; de fleste Kvinder manglede imidlertid Dannelse og Forstand til at indskrænke sig til denne ædle Simpelhed. Ørkesløse og velhavende Damer drev Moden ud i Karikatur og Latterlighed (les merveilleuses). Ogsaa Mændene, særlig de unge velhavende Døgenigte, der hverken interesserede sig for Politiken eller for Krigen og intet nyttigt kunde tage sig til, hengav sig til alle Slags Naragtigheder i Klædedragt og Væsen (»jeunesse dorée«, »incroyables«). Under

Fig. 37. Triumfbuen paa Stjernepladsen.

Napoleons Kejserdømme vendte en Del af de gamle Moder tilbage, bl. a. Knæbukserne, der dog efterhaanden forsvandt igen. Den kvindelige Modedragt vedblev at holde sig tæt opad Direktorietidens antikiserende Smag (Empire).

Interessen for Antiken, hvorved man mere og mere forstod udelukkende den romerske Kejsertid, viser sig paa alle Livsformers Omraade, ligefra Forfatning og Administration til Monumenter, Møbler og Dragter. I Republikens Tid havde Revolutionsmændene nærmest de græske Republiker i Oldtiden for Øje som Samfundsmønstre. Napoleon følte sig mere som en romersk Kejser, ja næsten som en Kejser-Gud. Det skarpeste Udtryk herfor giver den kejserlige Katekismus, som Gejstligheden fik Ordre til at undervise Folk i i alle Sogne i Frankrig, og som indskærpede Lydighed og Ærefrygt mod Kejseren som en religiøs Pligt, ja næsten som en Salighedsbetingelse. — I Revolutionsaarene byggedes der ikke meget, hverken i Paris eller andetsteds. Under Napoleon anlagdes nye Gader og byggedes en Mængde offentlige Bygninger og Mindesmærker, mest i Paris, som Napoleon vilde gøre til Verdens Hovedstad, men ogsaa rundt om i Landet, overalt efter romerske Forbilleder. Skønt meget blev iværksat, svarede det virkeliggjorte langtfra til, hvad der blev planlagt. Kejseren tænkte paa at bygge et uhyre Palads, der skulde være en pragtfuld Kaserne for alle Landes Gesandter; han ønskede, at alle Europas Konger og Fyrster — ogsaa Paven — skulde have et Slot i Paris, ligesom Ludvig XIV vilde, at alle franske Stormænd skulde have et Palæ i Versailles. Han ønskede alle europæiske Musæers Kunstværker og Seværdigheder samlede i Paris, og mange andre kæmpemæssige Planer havde han, men Tiden slog ikke til til mere end en ringe Brøkdel af det altsammen. De mærkeligste af Napoleons Bygninger og Monumenter er vel Triumfbuerne, navnlig den paa Stjernepladsen (Fig. 1 og 37), Vendômesøjlen (efter Trajansøjlen i Rom) med Napoleons Statue paa Toppen, og den vældige Bygning, der nu bruges som Kirke og hedder Magdalene-Kirken, men som Napoleon havde bestemt til et Hædersminde for Hæren (Temple de la gloire, Fig. 34). »Inde i Templet skal paa Marmortavler indskrives Navnene paa alle de Mænd, der har deltaget i Slagene ved Ulm, Austerlitz og Jena, paa Guldtavler Navnene paa alle de faldne .... og der skal opstilles Marmorstatuer af alle Storarméens Maréchaller«.

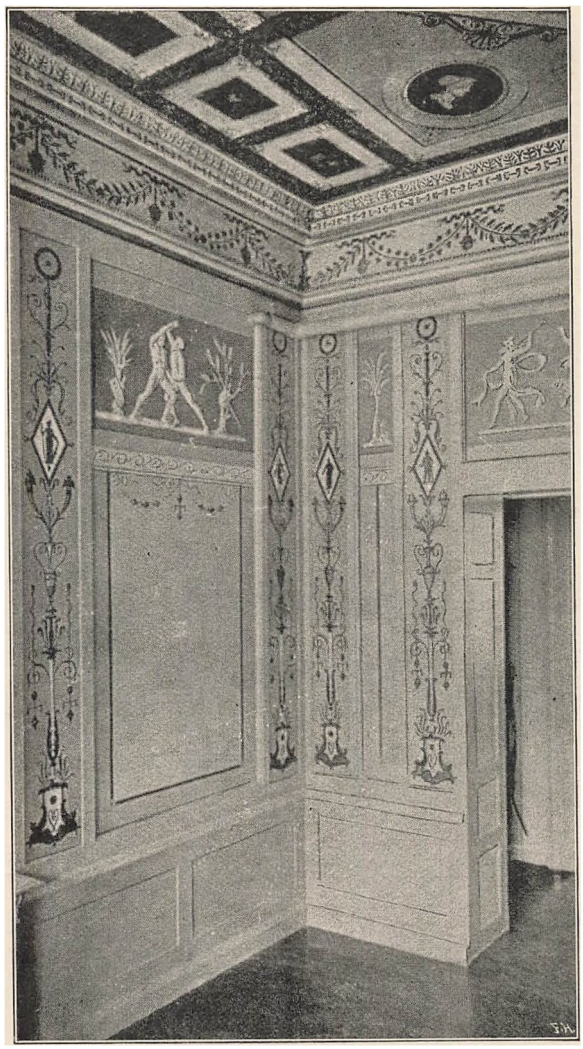

Fig. 38. Empire-Stue. Agent Erichsens Dagligstue i København).

I Litteraturen og Billedkunsten satte Revolutions- og Napoleonstidens Ideer og Begivenheder deres stærke Spor. Tydeligst genspejler Teatret de herskende Ideers og Partiers Retning og Smag. En stærk patriotisk og folkelig Stemning præger de fleste ny Skuespil i de første Revolutionsaar. Da Jakobinerne fik Magten, indførte de en streng og smaalig Censur for baade ny og gamle Stykker og forbød Opførelsen af Skuespil, der paa en eller anden Maade stødte an mod de jakobinske Grundsætninger. 1794 paalagde Politiet saaledes alle Teaterdirektører, i de Stykker, de agtede at opføre, at stryge Titlerne Hertug, Baron, Greve samt Tiltaleformerne Monsieur og Madame eller i hvert Fald kun anvende dem paa Personer, der spillede en latterlig eller ubetydelig Rolle. I et Stykke, der hed »Midnat«, strøg Censuren Udtrykket »Glædeligt Nyaar«, fordi den

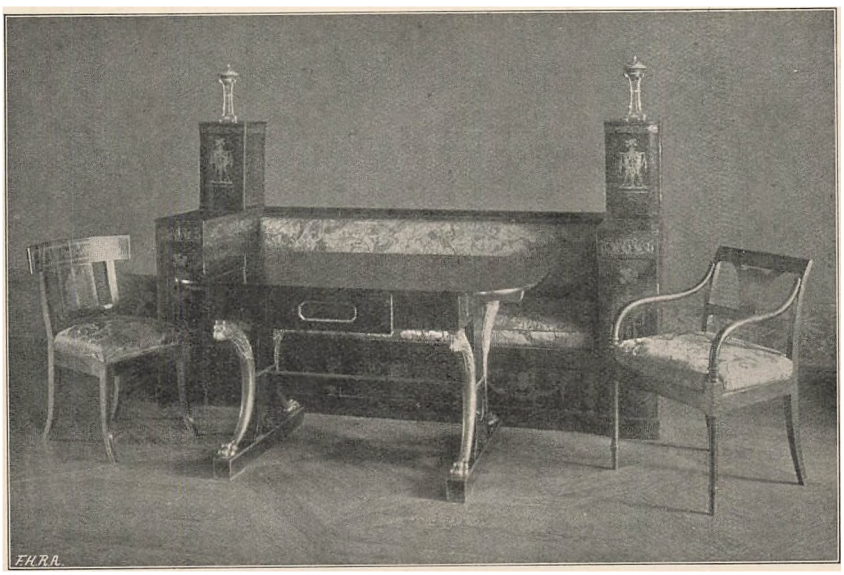

Fig. 39. Empiremøbler.

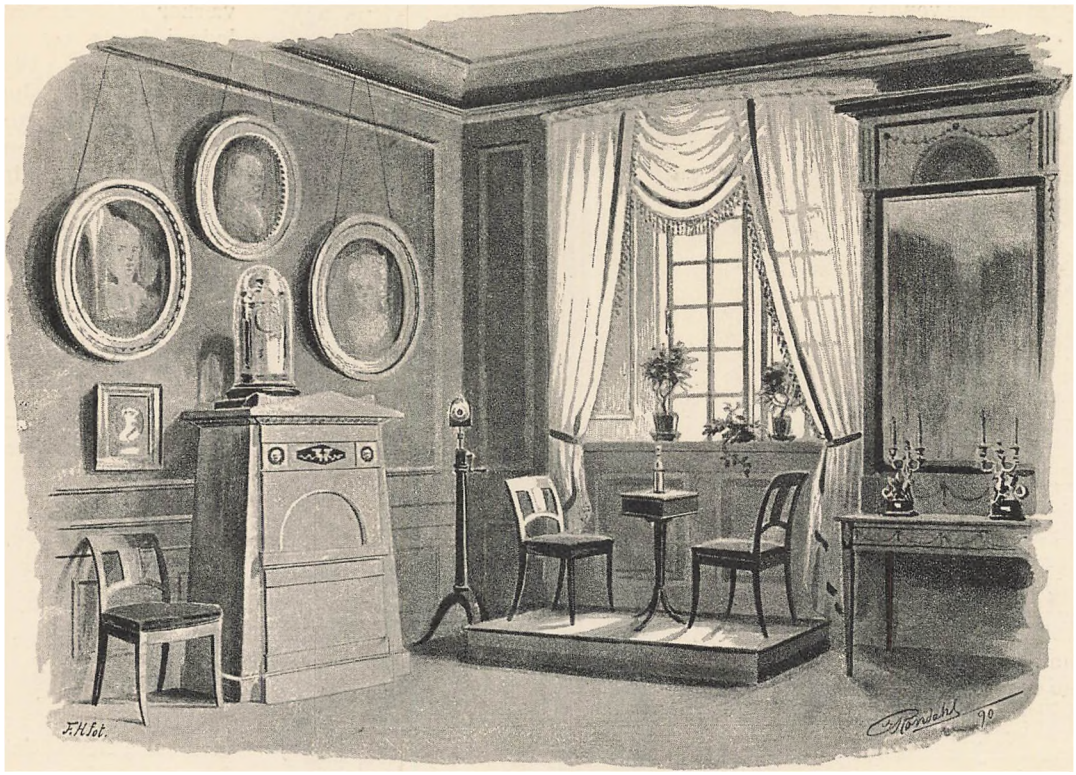

Fig. 40. Empire-Stue i et borgerligt Hjem.

Skik at ønske glædeligt Nyaar var afskaffet efter Indførelsen af den republikanske Kalender. Disse Latterligheder ophørte vel for største Delen efter Robespierres Fald, men baade Direktoriet og Napoleon vedblev at øve streng Censur, der hindrede mange gode Arbejder i at komme frem. I hele den stærkt bevægede Periode 1789—1815 var Skuespillet og den lyriske Digtning (Marseillaisen, af Rouget de l'Isle, Chant du départ af Joseph Chénier o. m. fl.) de litterære Kunstarter, der dyrkedes mest, men ogsaa Romanen, den Kunstart, der skulde blive aldeles overvejende i 19. Aarh. hele Europa over, vandt straks ved Aarhundredets Begyndelse de dannedes Sympati ved Mesterværker af Châteaubriand, Fru Staël o. fl. — I Billedkunsten er uden al Sammenligning David den første; som næppe nogen anden Kunstner har han haft Evne og Lejlighed til i storladne, monumentale Arbejder at skildre og forherlige store, afgørende Begivenheder i sit Folks Liv (Boldhuseden (Fig. 8), Napoleons Kroning). En Række af hans Elever skildrede i gribende, storladne Billeder Napoleonskrigene (især Gros, hvis berømteste Billeder er Slaget ved Abukir (Fig. 32) og Slaget ved Eylau). I Skulptur var det fremmede Kunstnere, Canova og Thorvaldsen, der var Tidens ypperste, og som i ikke ringe Grad paavirkede baade franske og andre Landes Billedhuggere. Men i alle Tidens Skulpturer er Antikens Forbil-

Fig. 41. Københavns (gamle) Raad- og Domhus.

leder langt stærkere og mere direkte virkende end paa noget andet Omraade (se Fig. 1, et ægte, nationalt Mindesmærke over den vældige franske Folkerejsning, men hvis Skikkelser alligevel er klædte omtrent som gamle romerske Helte). — Skønt Revolutions- og Napoleonstiden var en næsten uafbrudt og næsten hele Europa omspændende Krigstid, arbejdedes der dog ivrigt paa næsten alle Kulturens Omraader. Oplysningstidens højsindede Stræben fortsattes hele Perioden igennem, kraftigst vel i Frankrig, men ogsaa andetsteds. En Mængde betydningsfulde Opdagelser og Opfindelser giordes i denne Tid (Volta-Søjlen, 1799, Forsøg paa elektrisk Telegrafering ved Frankfurteren Soemmering 1811, Fultons Dampskib o. m. a.), men Forsøgene og Tilløbene fik først senere afgørende praktisk Betydning.

Fig. 42. Tilbagetoget fra Rusland.

Medens i Oplysningstiden de fleste dannede over hele Europa udgjorde saa at sige et kosmopolitisk Broderskab med væsentlig fælles Idealer og med fælles Stræben efter Fred og Fremskridt og folkelig Udvikling, og medens endnu i de første Revolutionsaar Oplysningstidens Fremskridtstanker havde mange Talsmænd rundt om i Landene, ændredes dette Forhold stærkt i Begyndelsen af 19. Aarh. I England, hvilket Land jo i over 20 Aar førte en næsten uafbrudt Kamp paa Liv og Død med Frankrig, følte alle Samfundsklasser sig i fjendtlig Modsætning til Frankrig, men dette Modsætningsforhold var her dybt begrundet i Aarhundreders økonomisk og politisk Fjendskab og derfor forstaaeligt, ja næsten selvfølgeligt. Men ogsaa paa Fastlandet fremkaldte Revolutionen og Napoleonskrigene, af meget forskellige Grunde i de forskellige Lande og i de forskellige Folkeklasser, en national Særfølelse, naturligvis stærkest i de oplyste og velhavende Klasser, allerstærkest hos Privilegiestænderne og hos Fyrsterne, for hvem Revolutionen og Napoleon i lige Grad var en Afsky. Almuen i By og paa Land havde vel ikke selv ret megen Forstaaelse af, hvad der gik for sig, men Regeringerne og de ledende og herskende Klasser søgte gennemgaaende at vække dens Patriotisme, heri ivrigt støttet af en Skare Skribenter (for en stor Del tilhørende den »romantiske« Retning), hvis Samfundsopfattelse var helt forskellig fra Oplysningstidens. I Frankrig selv kommer denne litterære Reaktion tidligt til Orde i Châteaubriands Skrifter, hvori Kristendommen, Middelalderen og primitivt Barbari forherliges i Modsætning til Fritænkeri, Samtid og Civilisation, og den Grundstemning, der hersker i disse Skrifter, genfindes hos en Mængde Forfattere i næsten alle Europas Lande, der i Modsætning til det foregaaende Slægtleds varme, fremskridtstroende Interesse for det borgerlige nyttige Arbejde og for Udviklingen af almenmenneskelig Samfølelse forherliger Fantasi, Drømmeri, Individualisme og »Genialitet«. De fleste af de romantiske Digtere søger med Forkærlighed deres Emner i Middelalderen eller endnu længere tilbage i Tiden og

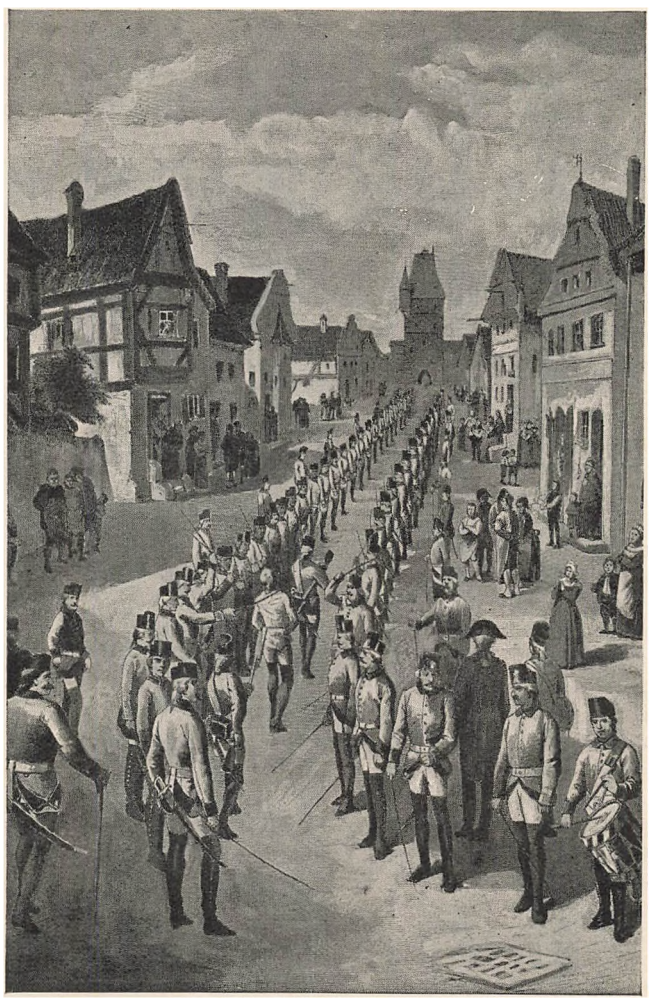

Fig. 43. Spidsrod i en østerrigsk Garnisonsby.

Fig. 44. En dansk Borgerfamilie (Familien Nathanson, af Eckersberg).

finder i Sagnets Taage eller i historisk Halvlys med Lethed netop de Idealer, der passer dem, just fordi der saa godt som intet vidstes, saa at alt kunde digtes. »Historiske« Romaner, Skuespil og Digte frembringes i Mængde i hvert enkelt Land, oftest forherligende vedkommende Folks Fortid og derfor opelskende en vis national Selvfølelse hos Læserne. Hele denne Digtning udøvede en stærk Virkning paa de dannede Klassers Tankegang og gjorde dem modtagelige for Paavirkninger af anden Art — politiske og økonomiske —, der fremgik af Regeringernes og Staternes Modsætningsforhold. Det Forsøg, der ved »den hellige Alliance« blev gjort paa at skabe et vist internationalt Fællesskab, gjaldt kun Overklassens Interessefællesskab eller, endnu snevrere, kun Fyrste- og Kirkevældens Interessefællesskab, og Fyrsteforbundet holdt kun i kort Tid. Derimod voksede der fra 1830 efterhaanden en demokratisk Bevægelse frem i saa godt som alle Lande, tildels baaren af nogle af Revolutionens grundlæggende Ideer, men, i den stærkeste Modsætning til Revolutionens kosmopolitiske Stræben, nu stærkt nationalt præget og medførende bitre Nationalitetskampe, ja formelige Nationalitetskrige og Nationalitetsoprør (i Danmark, Østrig-Ungarn, Italien o. fl. St.), særlig i Aarene 1848 og de nærmest følgende. Den af Wienerkongressen skabte Statsorden paa Europas Fastland blev gennem en Række blodige Kampe, der avlede yderligere national Bitterhed, paa mange Steder kuldkastet uden at nogen tilfredsstillende Ordning naaedes, og i hele det 19. Aarh. vedblev der paa mange Steder i Europa at være Uoverensstemmelse mellem Nationalitet og Stat, en Uoverensstemmelse der i og for sig ikke altid behøver at føles som en Ulempe eller en Ulykke — i Schweiz lever Folk af forskellig Nationalitet fredelig ved Siden af hinanden som Samborgere i én Stat — men som i Kraft af et mangelfuldt Regeringssystem og mangelfuld Oplysning altfor ofte volder baade Stat og Nationaliteter alvorlige Bryderier.

Den nærmeste Menneskealder efter 1815 var trods den alsidige Reaktion ingenlunde uden politiske, økonomiske og aandelige Bevægelser, men disse Bevægelser synes mange Steder famlende og tilfældige, og altfor ofte ufrugtbare. Grunden hertil er væsenlig den, at de, der er med i Bevægelsen, er faa, og disse faa i barnlig Selvtillid tror, de handler paa Folkets Vegne, medens i Virkeligheden »Folket« enten er aldeles uinteresseret eller endog mistænksomt over for alt hvad »de fine« har udspekuleret. Den tyske Friheds- og Enhedsstræben frembyder mange Eksempler paa ørkesløse og barnagtige Revolutionsbestræbelser af nogle Studenter og Forfattere, der uden Kendskab til eller Føling med Folkets store Flertal troede at kunne skabe et nyt Samfund, og som i hemmelige, revolutionære Foreninger, hvor de — uden Politiets, men desværre ogsaa uden den offentlige Kritiks Kontrol — hengav sig til de taabeligste Fantasterier. Fantasterierne kunde nu og da slaa ud i desperate

Fig. 45. Frederik VI med Hustru og Børn.

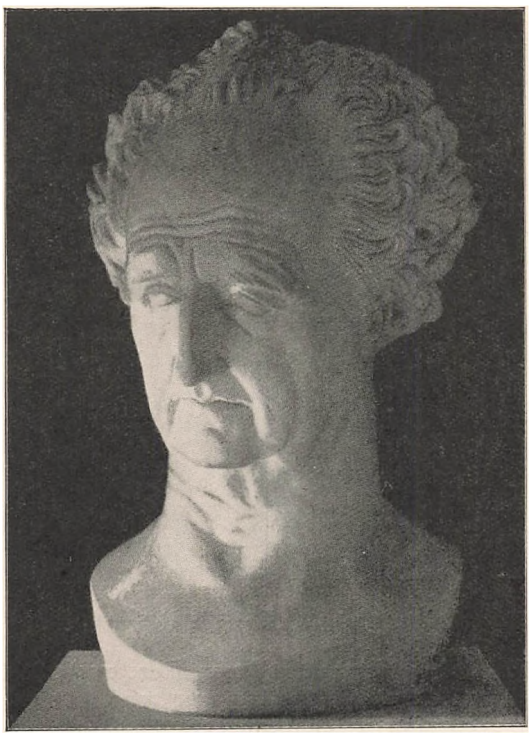

Fig. 46. Goethe (Buste af David d'Angers).

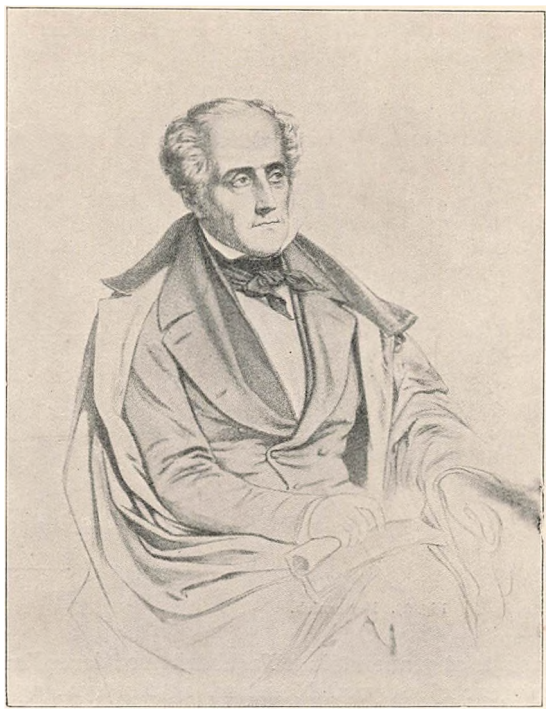

Fig. 47. Châteaubriand.

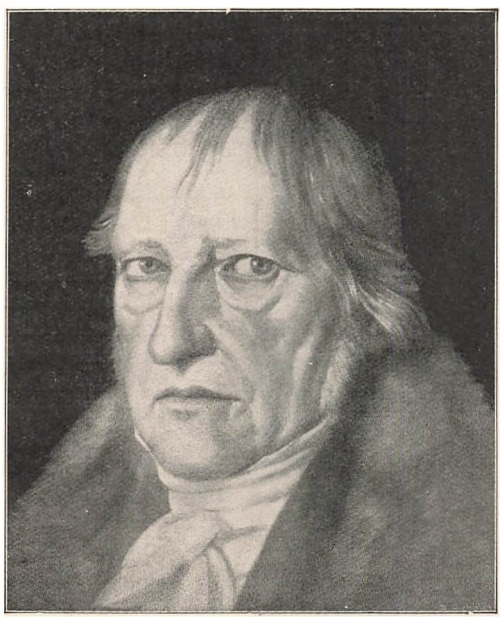

Fig. 48. Hegel.

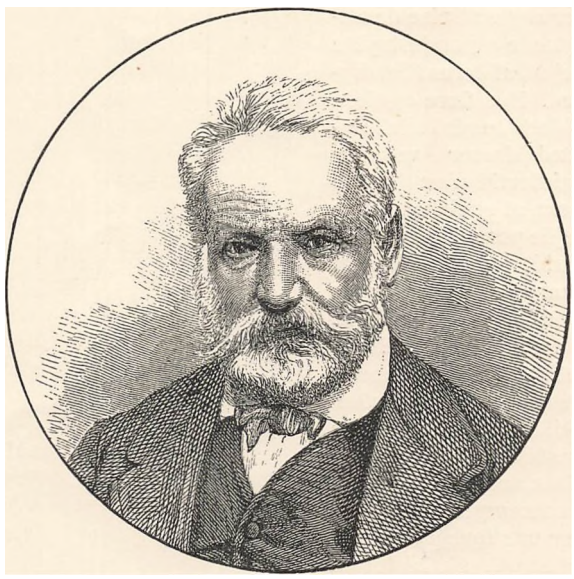

Fig. 49. Victor Hugo.

Handlinger, som da en ung, naiv teologisk Student, Karl Sand, skød en den Gang meget bekendt politiserende Skuespilforfatter Kotzebue, der gjaldt for reaktionær og unational. Frihedshelte som Karl Sand og Frihedssværmeri som de tyske Studenters skadede ikke de reaktionære Regeringer, men gav dem tvertimod velkommen Lejlighed til skærpet Tvang mod de Mænd, der med større Alvor og Omtanke arbejdede paa at forberede en mere demokratisk Fremtid. Paa det sociale og økonomiske Omraade er der Tilløb og Forsøg nok i Retning af at skabe bedre Arbejdsvilkaar, i Retning af at komme den »økonomiske Frihed« til Livs, som tillod de rige at udbytte de fattige. Hvor Arbejderne

Fig. 50. Metternich.

Fig. 51. Moden 1815.

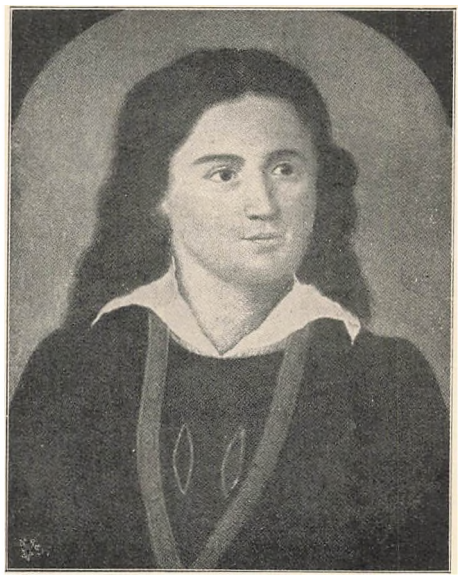

Fig. 52. Karl Sand.

selv søgte at gennemtvinge Forbedringer i deres Kaar, skete Forsøgene oftest med Uforstand og Kortsyn, og de blev slaaet ned med Magt. Arbejderne manglede Samfølelse, Organisation og først og fremmest Oplysning, og disse Mangler lammede ogsaa de enkelte Mænd af Overklassen der i dyb social Medfølelse og med mangesidige Kundskaber søgte at vise de udbyttede og undertrykte Vej ud af deres Elendighed. Hos flere og flere af de dannede i alle Samfundsklasser voksede imidlertid den Tanke frem, at et virksomt Arbejde paa sociale Fremskridt kun kunde ske, naar alle Klasser droges med ind i dette Arbejde. Den store franske Revolution, der længe havde staaet i de dannedes Bevidsthed som en Række grufulde Pøbeludskejelser, som en barbarisk Nedtrampen af alt hvad der var fornemt, ædelt og stort, fik historisk Oprejsning (især ved Thiers's Skildring der i Trediverne og Fyrrerne blev meget læst overalt i Europa), og mange grebes stærkt ved at se, hvilke vældige, folkelige Kræfter den politiske Frihed og Lighed havde kaldt til Live i Frankrig og styrkede i deres Tro paa, at folkelige og sociale Fremskridt kun kunde vindes gennem politisk Lighed for alle. Fyrste-Enevælden var i de fleste syd-, vest- og mellemevropæiske Lande efterhaanden forsvunden, nogle Steder afløst af konstitutionnelle Forfatninger med folkevalgte lovgivende Forsamlinger, andre Steder blot begrænset af raadgivende Stænderforsamlinger (som i Prøjsen og Danmark), der vel ikke formelt men dog reelt betød Fyrste-Enevældens Ophør. Men det var kun de rigeste, der havde Valgret til disse Forsamlinger, og i Virkeligheden var det omtrent den samme meget begrænsede aristokratiske Kres der havde Magten som i Enevolds- og Privilegiestands-Tiden. Det store Flertal levede stadig som vankundig Almue. Dette gælder ogsaa England, hvis ældgamle »fri« Forfatning var en ren Godsejerforfatning, der tillod en faatallig rig Godsejerstand at regere i Stat og Kommuner og ved en standsegoistisk Skattelovgivning (Korntold-Loven f. Eks.) at vælte en væsenlig Del af Statsudgifterne over paa Middelstand og Underklasser og at opretholde en urimelig og uretfærdig Samfundstilstand, der gennemgaaende var langt værre end paa Fastlandet. Valgkresreformen i 1832 gav Industriens og Handelens Arbejdsgivere Del i Magten jevnsides Godsejerne, men Valgretsudvidelsen nedad var kun ringe, og her som overalt var den sociale Lovgivning yderst

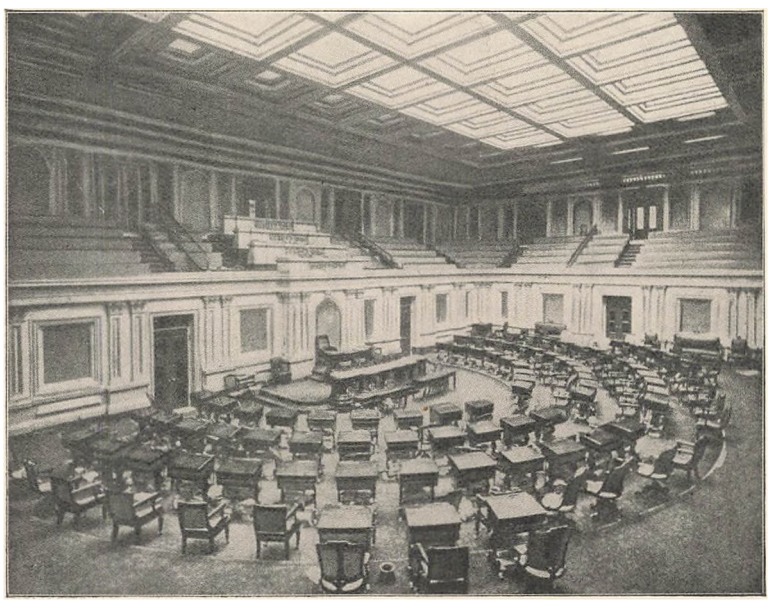

Fig. 53. De nordamerikanske Fristaters Folkerepræsentanters Mødesal.

mangelfuld, hvortil kommer at det for Storbrittannien og Irland fælles Parlament overfor det forkuede, gennem Aarhundreder mishandlede irske Folk øvede og gennem hele det 19. Aarh. vedblev at øve en hensynsløs haardhændet Magthaverpolitik der er uden Sidestykke i den civiliserede Verden. En demokratisk Forfatning fik England først henimod Slutningen af det 19. Aarh., længe efter at de fleste civiliserede Folk havde faaet indført en mere eller mindre udstrakt »almindelig« Valgret, og endda betyder Folkets Deltagelse i Lovgivning og Styrelse i England langt mindre end andetsteds, fordi den især for Statens Finanser saa vigtige Kolonistyrelse i Virkeligheden stadig kun i ringe Grad er eller kan være undergivet Folkerepræsentationens Myndighed.

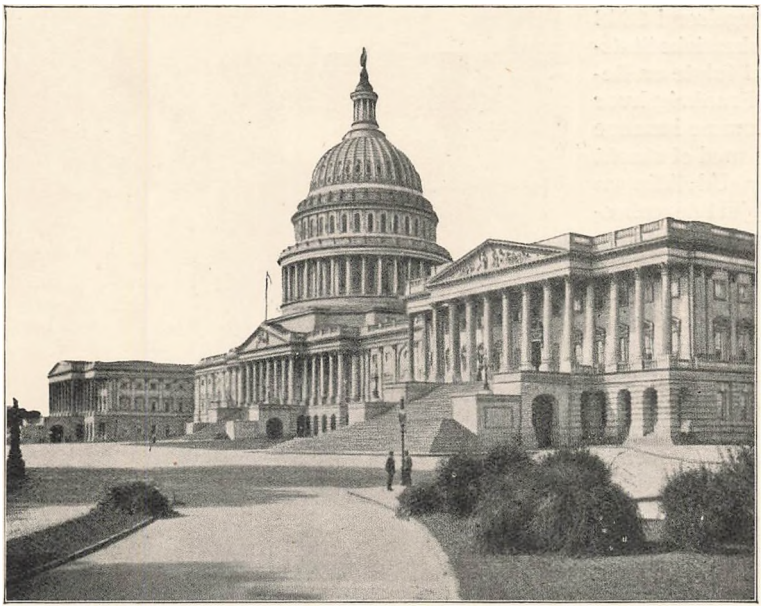

Fig. 54. De nordamerikanske Fristaters Parlament.

De mere eller mindre ufuldkomne »frie« Forfatninger og selv de blot raadgivende Stænderforsamlinger som de fleste af Fastlandsstaterne fik inden 1848, var trods alle Mangler af gennemgribende Betydning for hele den politiske Udvikling. For det første betød de jo et afgørende Brud med Aarhundreders Tradition, med den hellige Enevælde, som Fyrsterne havde ment, det var en ligefrem religiøs Pligt at opretholde (de danske Konger efter Frederik III aflagde saaledes Ed paa ikke at ville formindske den dem af Gud givne Enevoldsmagt). Men dernæst medførte de, at en større Kres af Mænd i alle Lande opøvedes i politisk Virksomhed, at der skabtes en vidt udbredt Interesse for og en mere eller mindre skønsom Kritik af Statsstyrelse og Lovgivning — og i samme Retning virkede den begyndende Deltagelse i den stedlige, kommunale Styrelse — saaledes at man nu virkelig med Sandhed kunde tale om et offentligt Liv, der havde andet end Teater og Poesi at interessere sig for, og som optog Mænd i alle Samfundsklasser.

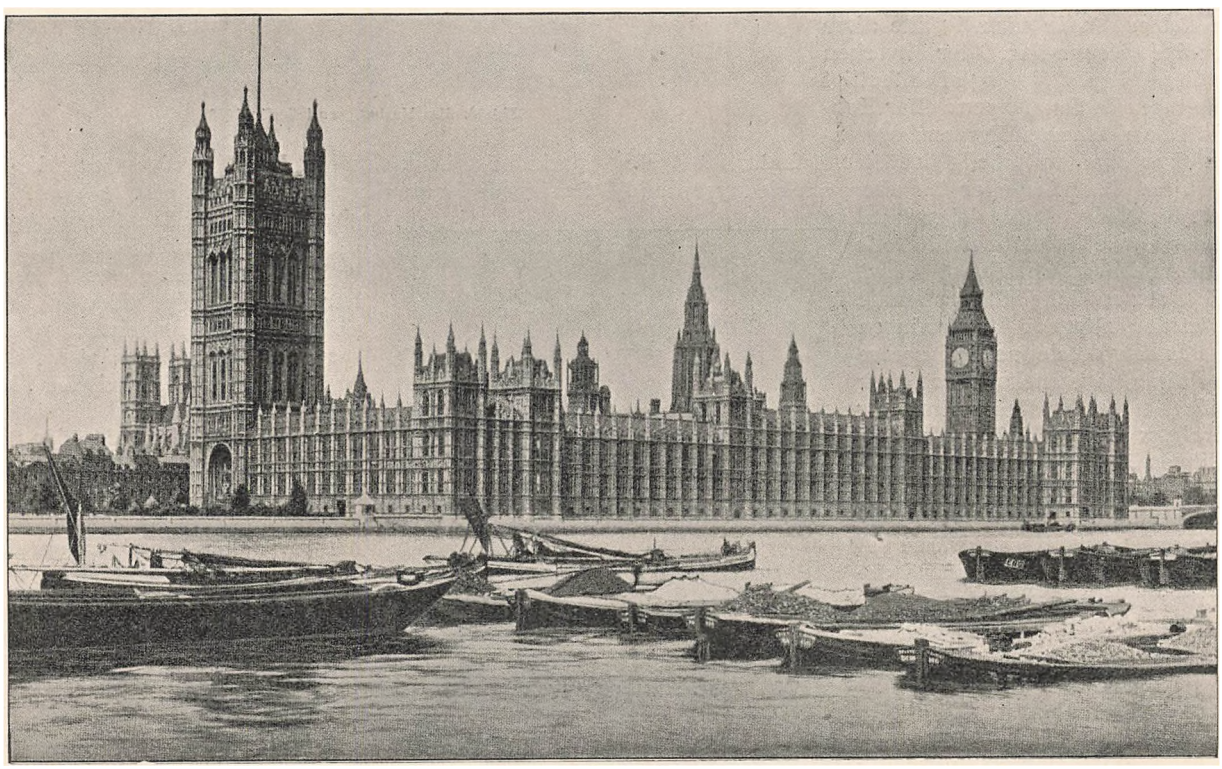

Fig. 55. Parlamentsbygningen i London.

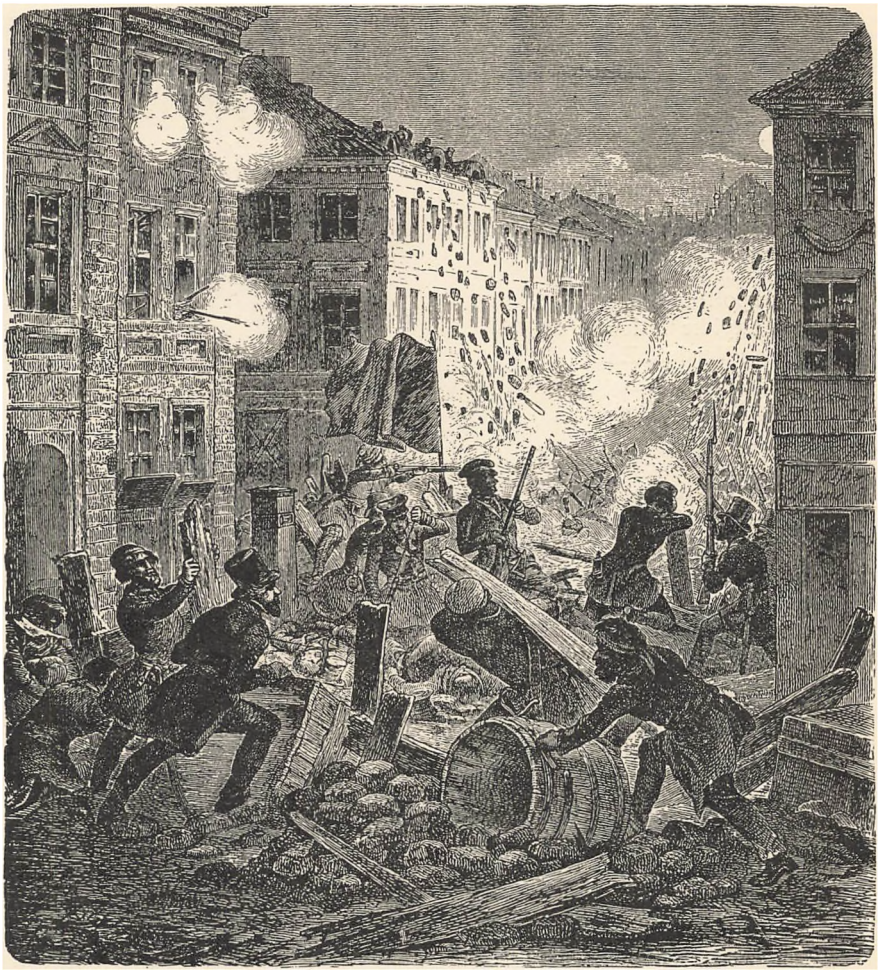

Fig. 56. Fra Martsdagene i Berlin 1848.

De politiske Frihedsbevægelser i 1848 førte mange Steder til demokratiske Statsforfatninger, og om der end fulgte en Reaktion efter — mærkeligst i Frankrig, hvor Napoleon den III's Kejserdømme i mange Maader var Enevælde, men med et stærkt demokratisk Præg — har Udviklingen overalt siden da gaaet i afgjort demokratisk Retning, saaledes at den almindelige Valgret — hidtil dog næsten kun for Mænd — i Aarhundredets anden Halvdel er bleven gennemført i saa godt som alle civiliserede Lande. Siden den græskromerske Kulturs Fald, siden den germanske Folkevandrings Tid har Europas Folkeliv ikke undergaaet tilnærmelsesvis saa mærkelige og alt gennemtrængende Forandringer som i det 19. Aarh. eller endog blot i det 19. Aarh.'s anden Halvdel. Almindelig Oplysning og Almensans er helt nye Begreber. Det 18. Aarhundredes Oplysningsmænds Drømme om Folkeliv og Borgeraand er tildels bleven til Virkelighed. Set bagfra, historisk, er Udviklingen uhyre, medens naturligvis enhver, der lever i den, ser store Mangler. En velvillig og saa vidt mulig fordomsfri Mand af »l'ancien régime«, en Voltaire f. Eks., vilde, hvis han for Alvor skulde udmale sig Tilstanden i Europa under den almindelige Valgrets Herredømme, hurtigt gribes af Ængstelse: hvordan skulde det gaa naar virkelig alle disse vankundige Mennesker, der hverken kunde læse eller skrive og af »offentligt Liv« kun kendte Landsbyens eller Købstadens Smaasladder, af Verdensbegivenhederne kun hvad en folkelig Vise eller et fantastisk Rygte fortalte dem Maaneder eller Aar efter, skulde styre Land og Rige? Hvorledes skulde det gaa med alt det der havde Værdi for civiliserede Mennesker, Videnskab, Kunst o. s. v., naar Folk der end ikke af Navn kendte sligt skulde deltage i Lovgivningen derom? Ja selv det dannede Livs ydre Former vilde blive barbariseret, naar de uvidende Horder fik Magten over de udvalgtes Faatal. Set bagfra har Udviklingen formet sig uventet lykkeligt. Opfindelser, Opdagelser og allehaande materielle Fremskridt — herunder navnlig den uhyre Udvikling af materielle og aandelige Samfærdselsmidler, der bringer Produkter fra alle Verdensdele paa den fattiges Bord og Efterretning om og Billeder af Tildragelser fjernt og nær til alle, har i Forbindelse med en stadig voksende Oplysning skabt de første Betingelser for baade et nationalt Borgerliv og et internationalt verdensborgerligt Liv. De almindelige Dannelses- og Nydelsesmidler er ikke bleven forringede for de Klasser, der i gamle Dase havde Privilegium paa dem; tvertimod; og de er bleven mangedoblede for alle andre; en jevn Mand med nogen Skønsomhed har nu langt bedre Viden om Verdenspolitik og Verdensforhold og vilde for saa vidt kunne styre et Land langt bedre end f. Eks. Ludvig XIV. Mærkeligt nok har imidlertid det store Flertal af ubemidlede eller fattige Borgere hidtil kun i ringe Grad evnet at udnytte den Magt, som den almindelige Valgret til de lovgivende Forsamlinger har givet dem. De riges rent elementære Skræk i gamle Dage for at miste deres privilegerede Stilling i Samfundet har hidtil vist sig ugrundet, og der er sandsynligvis langt igen, til der naaes en blot nogenlunde ligelig Adgang til Nydelses- og Dannelsesmidler, tildels fordi de mange der slider og savner endnu mangler baade den nødvendige Oplysning og den nødvendige Dygtig-

Fig. 57. Den danske Landsoldat.

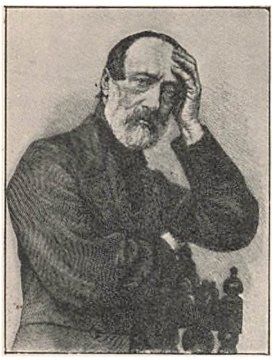

Fig. 58. Mazzini.

Fig. 59. Victor Emmanuel.

Fig. 60. Cavour.

Fig. 61. Garibaldi.

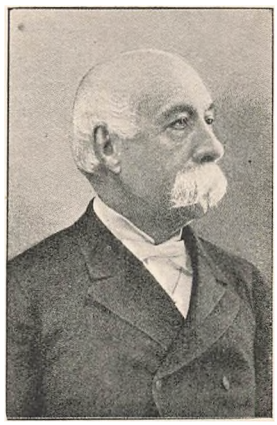

Fig. 62. Crispi.

hed til at gøre sig gældende. Parlamenterne har vel gennem deres sociale Lovgivning bidraget meget til at skabe Betingelser for større social Lighed og til i nogen Grad at beskytte de svage og hjælpeløse, og gennem Fagforeninger (der først i anden Halvdel af Aarhundredet har faaet Betydning) o. l. Sammenslutninger har de ubemidlede og fattige søgt at udnytte disse Betingelser, men de nu en Gang bestaaende Samfundsforhold har været saa stærke, at en gennemgribende Forandring ikke er naaet. Den økonomiske Utryghed, der ligger over de fleste Menneskers Liv — Frygt for Arbejdsløshed eller mindre Arbejdsløn under uforudselige Kriser, som Verdenskonkurrencen, Verdensmarkedet i vore Dage kan frembringe, eller Frygten for en fattig og hjælpeløs Alderdom — lammer til Dels alle de i og for sig betydelige Bestræbelser, som Stat og Kommune udfolder for at bringe Kulturens Dannelses- og Nydelsesmidler ud til alle (gennem Skoler, Musæer, Biblioteker o. m. a.), og i hvert enkelt Land former det økonomiske og hele sociale Liv sig som en næsten stadig Krigstilstand, der sluger mange Kræfter, som under andre Forhold vilde komme det sociale Liv tilgode. Den civiliserede Menneskehed har saaledes langt fra endnu indpasset sig i de ny Livsbetingelser, som de ypperstes Tænkning, Opdagelser og Opfindelser har skabt. Til Trods for, at de demokratiske Ideers Sejre har givet alle Adgang til Medbestemmelsesret over og Delagtighed i Samfundsgoderne, er Samfundslivet endnu for en stor Del kaotisk og anarkisk, og den harmoniske Ordning er kun i sin Begyndelse. Endda trues de Fremskridt, der er gjort, af en helt ny Fare, idet Samfærdselsmidlernes Udvikling og Verdenskonkurrencen har medført, at Folk, hvis Liv hidtil har ligget helt udenfor den europæiske og amerikanske Kulturverden, saavel civiliserede Folk som Japaneserne og Kineserne, som uciviliserede, »vilde« Folk, nu begynder at drages med ind i den økonomiske Tilværelseskamp. Indenfor den europæisk-amerikanske Kulturverden er der dog et vist Fællesskab, en vis Lighed i Livsyttringer og Livsbehov, saaledes at en harmonisk Udvikling kunde tænkes; men nu drages helt ny Elementer ind, Folk med helt andre Livsvaner og Livsfornødenheder. Den vældige materielle Udvikling, der har fremkaldt dette, har saaledes bragt nye Vanskeligheder ind i Samfundslivet, Vanskeligheder, som man hidtil har staaet raadløs overfor. Og medens Krige mellem Europas Kulturfolk Dag for Dag synes at blive mindre sandsynlige trods »den væbnede Fred«, har Storstaternes moderne Kolonipolitik lidt efter lidt tilvejebragt en saadan Spænding, at det ofte synes, som om de store Rustninger efter Krigen 1870—71, skønt de ikke er komne til krigerisk Anvendelse i de Øjemed, i hvilke de er foretagne, ɔ: i egenlige europæiske Krige, kunde faa Anvendelse i Kolonipolitiken. I denne Henseende har det en særlig Betydning, at det i den seneste Tid er Krigsflaaderustningerne, der er lagt størst Vægt paa, først og fremmest af det tyske Rige.

Vor Tids Politik har saaledes faaet Opgaver at løse, der i Mangfoldighed og Vanskelighed slet ikke kan sammenlignes med tidligere Tiders — det skulde da være med det gamle Romerriges, om end Sammenligning af mange Grunde er vanskelig —, men den har ganske vist ogsaa helt nye og langt bedre Midler, Samfærdselsmidlerne i videste Forstand, end tidligere Tider kendte.

Kolonipolitiken virker imidlertid ogsaa paa anden Maade i det europæiske Statssystem, idet den yderligere

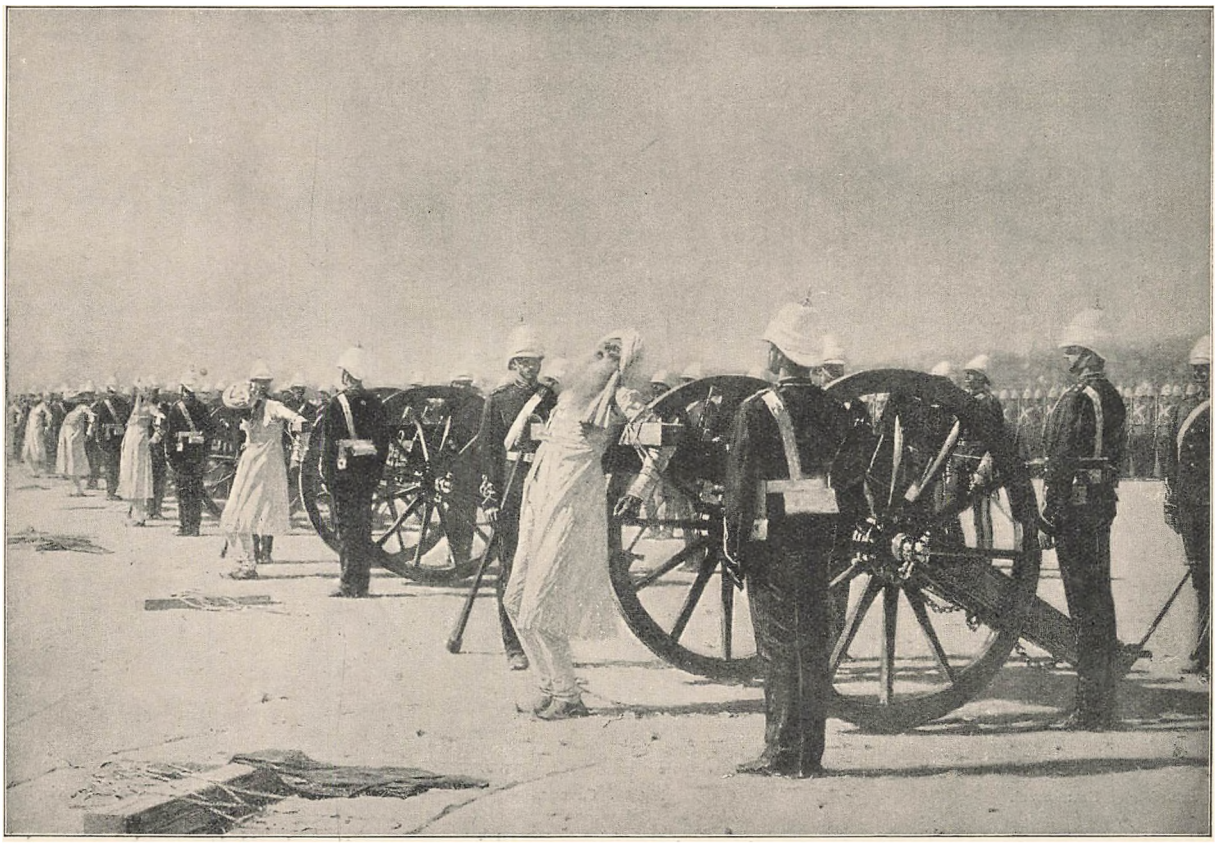

Fig. 63. Hindu-Oprørere bindes for Kanonmundinger og henrettes af Englænderne.

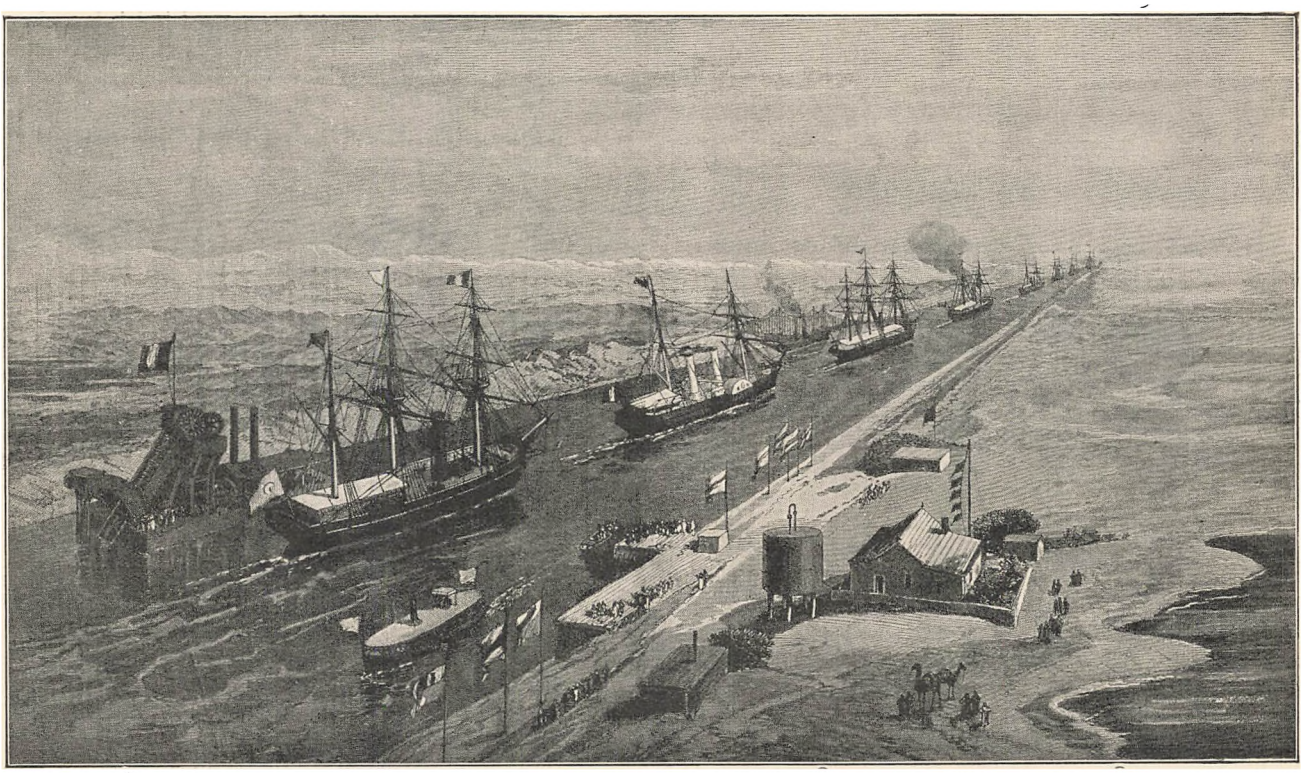

Fig. 64. Suezkanalens Aabning 1869.

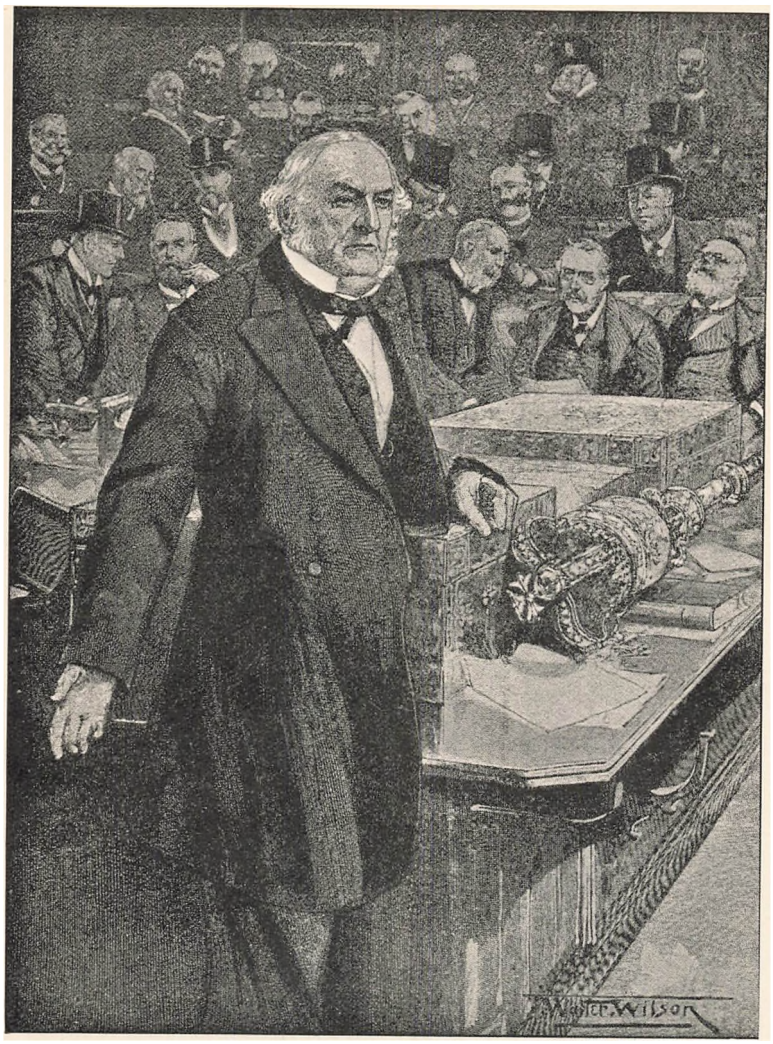

Fig. 66. Gladstone taler i Parlamentet.

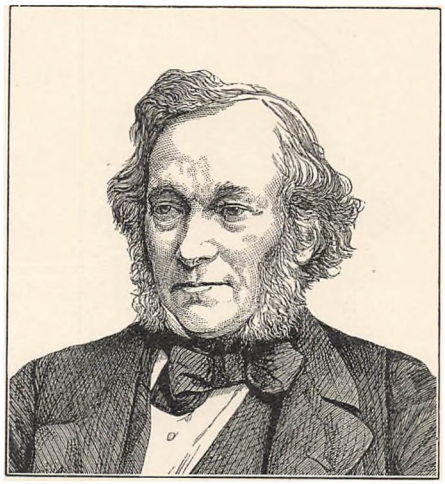

Fig. 65. Richard Cobden.

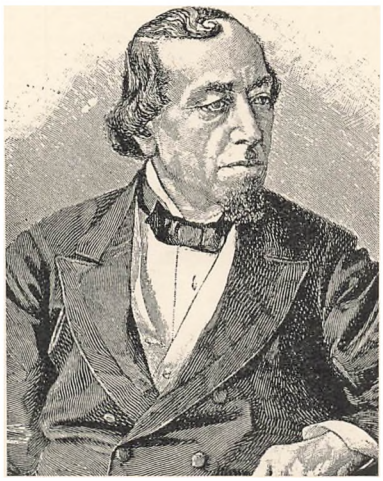

Fig. 67. Lord Beaconsfield (Disraeli).

Fig. 68. Chamberlain.

Fig. 69. Den irske Bonde mellem den katolske Præst og den engelske Godsejer.

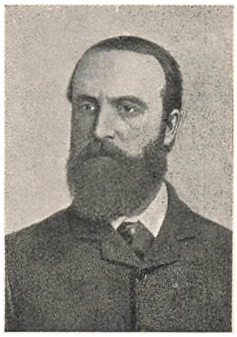

Fig. 70. Parnell.

befæster og sandsynligvis vil komme til yderligere at udvikle den Stormagtsordning, som Wienerkongressen efter Napoleonskrigene grundede. Kun en enkelt lille Stat, Holland, har hidtil kunnet bevare Kolonier af nogen Betydning. Erhvervelse og Opretholdelse af betydeligere Kolonimagt kræver, saaledes som Forholdene hidtil har udviklet sig, saa store økonomiske Midler, at kun store Statssamfund magter dem. Om de smaa europæiske Stater i Fremtiden vil kunne bevare deres Selvstændighed, der i saa høj Grad beror paa deres økonomiske Forhold, vil til Dels afhænge af, hvorledes den nationale Folkeret og den økonomiske Lovgivning (f. Eks. Toldlovgivningen) udvikler sig.

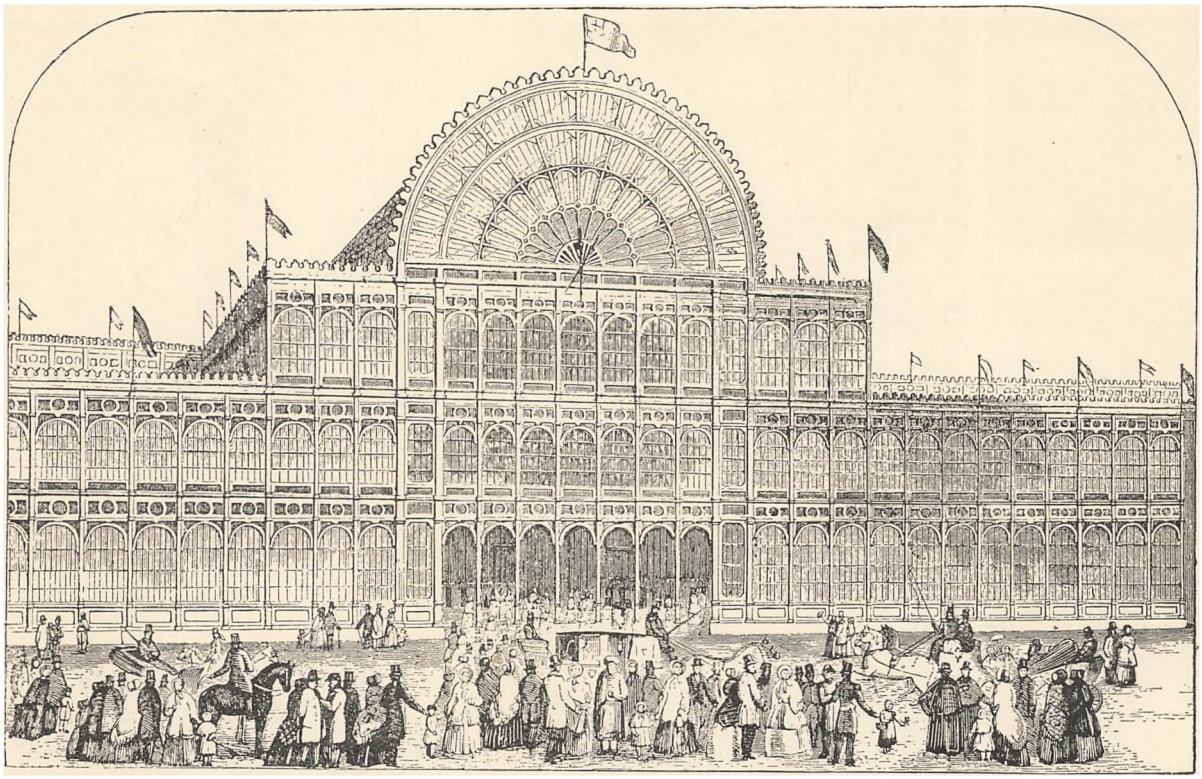

Fig. 71. »Krystalpaladset« i London. Den første store Verdensudstilling 1851.

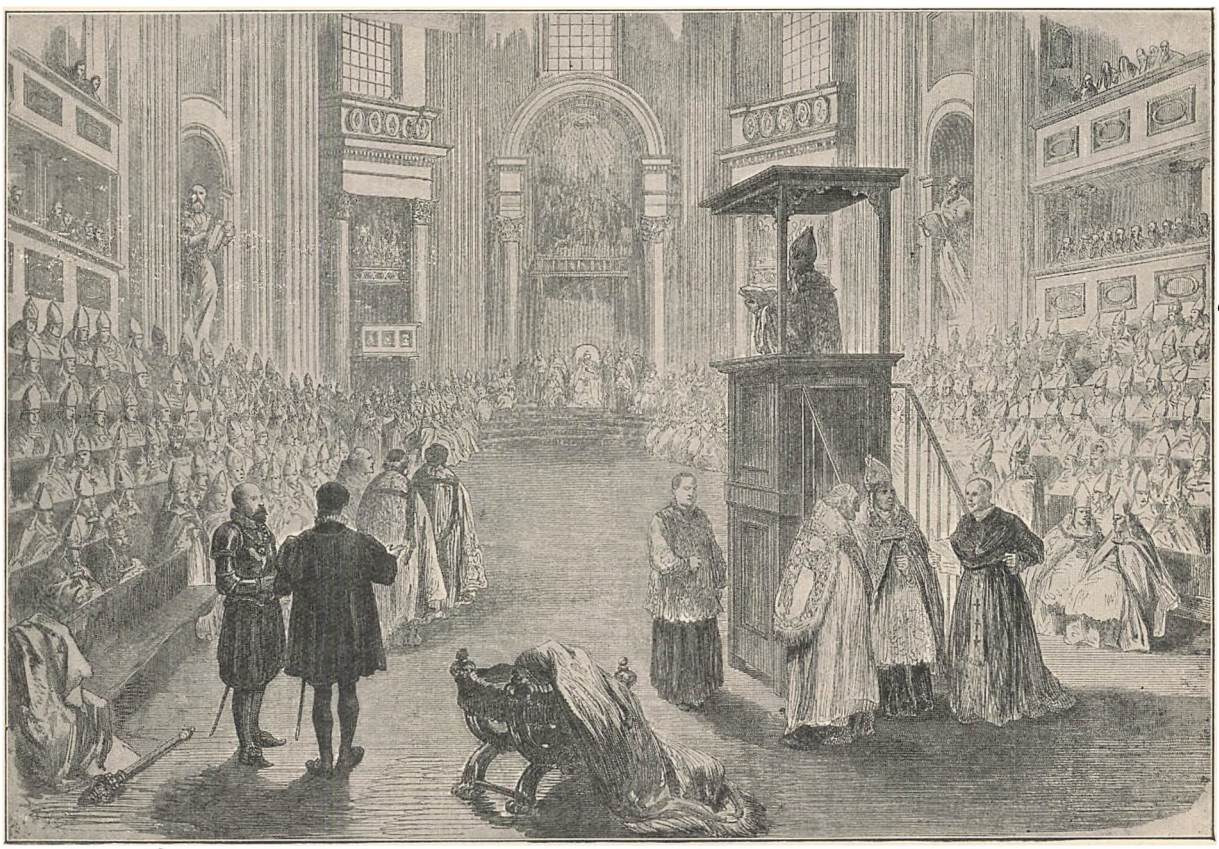

Fig. 72. Den store Kirkeforsamling i Rom 1870 der vedtog Pavens Ufejlbarhed.

Fig. 73. Napoleon III.

Fig. 74. Thiers.

Fig. 75. Gambettamonumentet i Paris.

En heldig Begyndelse synes, for Folkeretsudviklingens Vedkommende, at være gjort med den internationale Fredskonference i Haag, der betyder en offenlig Organisation af tidligere spredte, overvejende private Bestræbelser for at fremme Arbejdet for Fred og begrænse Krigens Barbari.

Storstaternes vældige Rustninger, navnlig Krigsflaaderustningerne, ved hvilke det levende Værn, Menneskemateriellet, spiller en langt mindre økonomisk Rolle end det mekaniske, virker i Forbindelse med de andre omtalte Forhold yderligere til at vanskeliggøre de smaa StaterOpretholdelsen af deres Selvstændighed. Et enkelt moderne Krigsskibs Bygning koster næsten halvt saa meget som den danske Stats samtlige aarlige Indtægter beløber sig til. En stor Flaadeudrustning er derfor meget mere et Pengespørgsmaal end et Spørgsmaal om Mandskab og forudsætter et stort Statssamfund med store Pengemidler til sin Raadighed. (Se Krigsskibene fra den japansk-russiske Krig. Figg. 89—91).

Fig. 76. Sejrherren og den overvundne. Bismarck og Napoleon efter Sedan.

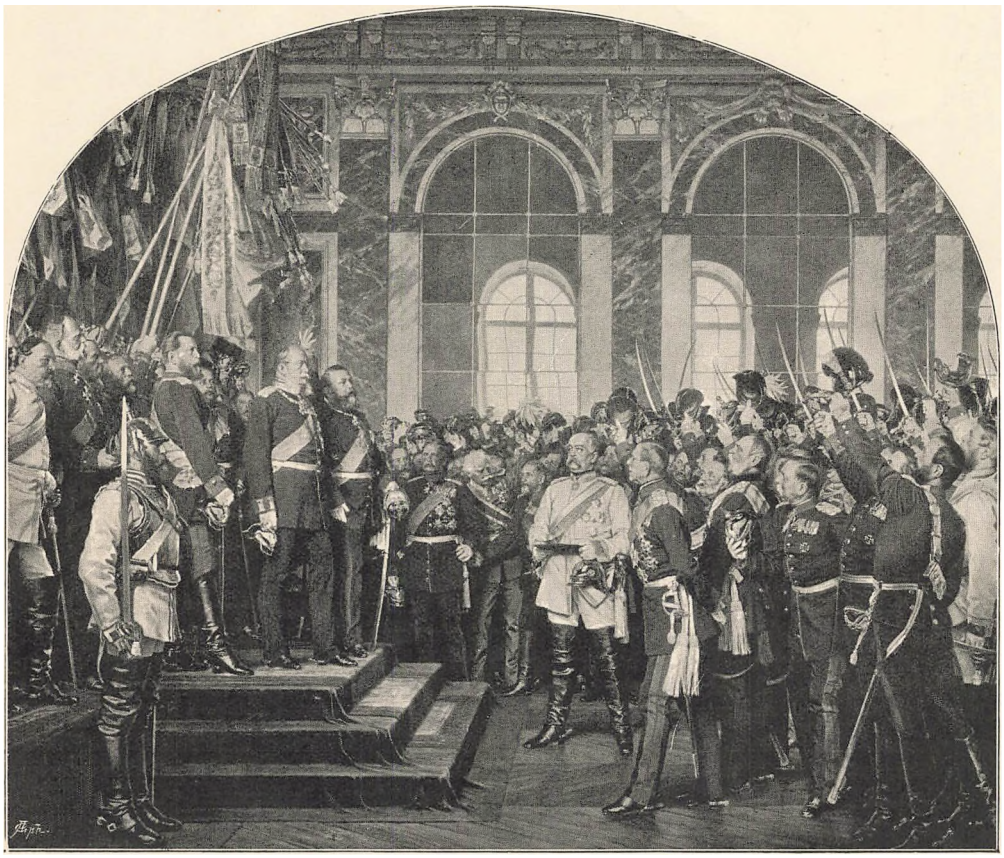

Fig. 77. Den tyske Kejserproklamation (Versailles 1871).

I Nutidens Verdenspolitik synes, som omtalt, de indre-europæiske Forhold — dog med Undtagelse af Forholdene i Balkanlandene — ofte at træde helt i Skygge for Stormagternes oversøiske Interesser. De europæiske Stormagter, der har de største Interesser udenfor Europa, er England, Frankrig og Rusland. Den russiske Regering har gennem Aarhundreder med stor Ihærdighed fastholdt Kursen mod Øst og erhvervet Stykke efter Stykke af Asien, men ikke interesseret sig for de øvrige Verdensdele. Denne Begrænsning har vel givet store Resultater, men de Landstrækninger, der hidtil er vundne i Asien, er dog endnu forholdsvis afsidesliggende og derfor af mindre øjeblikkelig Værdi. For at faa den tilsigtede økonomiske og politiske Værdi og for at kunne koloniseres for Alvor, maatte de have hensigtsmæssige Jernbaner og Havne, hvis Anlæg i lang Tid ikke direkte vilde kunne forrente sig. Regeringen har da ogsaa anlagt en transsiberisk Jernbane og erhvervet Land saa langt mod Syd, at der kunde skaffes isfri Havne. Men dels forslaar det hidtil udrettede kun lidt, dels har den stadige Fremtrængen mod Syd vakt Frygt og Modstand i Japan, hvor den vesteuropæiske Kultur ved Forening med nationale japanske Kulturelementer har udløst overordenlig stærke og virksomme Kræfter. Den russisk-japanske Krig har ikke blot stanset Russernes Fremtrængen i Asien og berøvet dem væsenlige Dele af de sidste Erhvervelser, men den har tillige for en stor Del ødelagt Ruslands Hær og Flaade og dets Finanser og derved for lang Tid

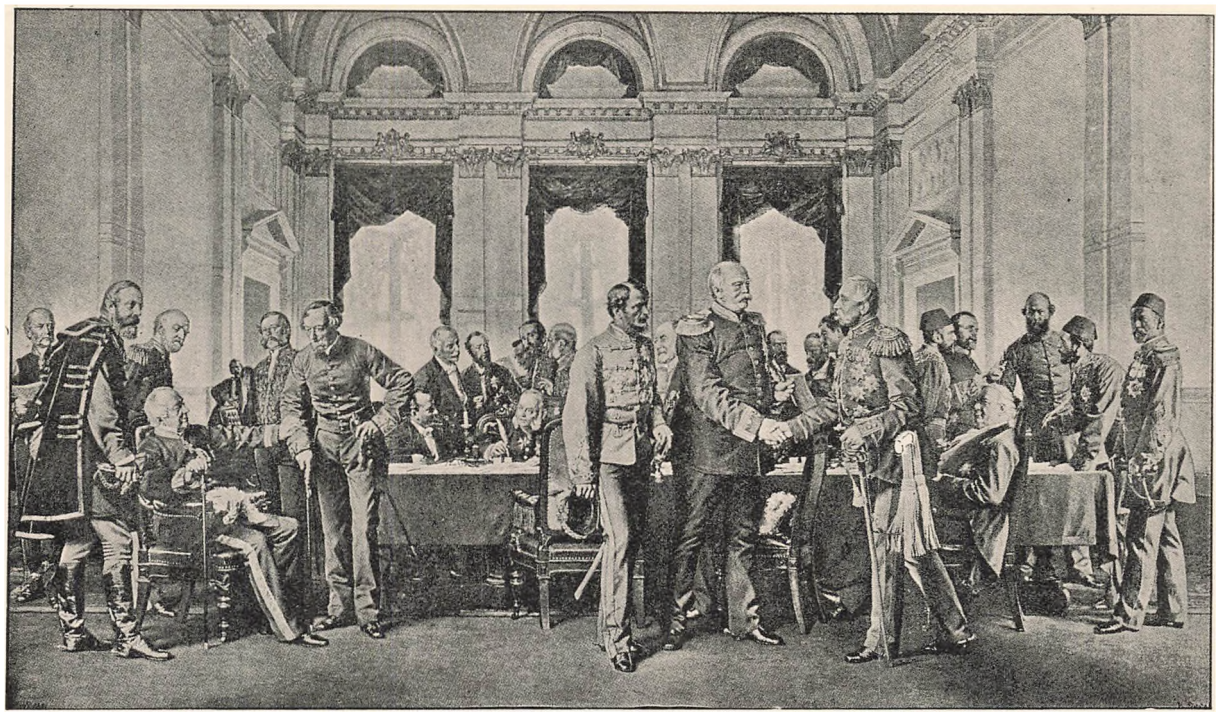

Fig. 78. Berlinerkongressen 1878.

Gortschakow. (Rusland). Beaconsfield. (England). Andrassy. (Østrig-Ungarn) Bismarck. Schuwalow. (Rusland).

Fig 79. Bismarck taler i Rigsdagen.

Fig. 80. Pave Leo XIII.

lammet de russiske Udvidelseskræfter. Det har saaledes vist sig, at Rusland med dets primitive Økonomi (navnlig Landbrugsøkonomien), dets middelalderlige Statsforfatning, dets uvidende Befolkning ikke havde Kræfter til at drive den storstilede asiatiske Politik. Den tidligere Spænding mellem Rusland og England, fremkaldt af de to Staters asiatiske Politik, er derved foreløbig fjernet. Men paa den anden Side har Tysklands vældige Flaadeudrustning

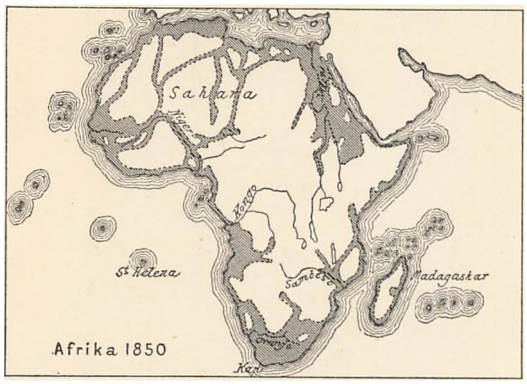

Fig. 81. Hvad der kendtes af Afrika (det sorte) i 1850.

Fig. 83. Livingstone.

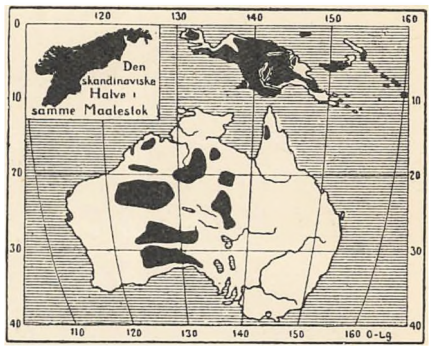

Fig. 85. Hvad der 1900 kendtes af Australien (det hvide).

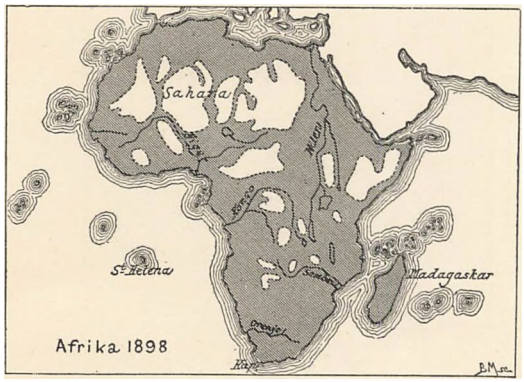

Fig. 82. Hvad der kendtes af Afrika (det sorte i 1898.

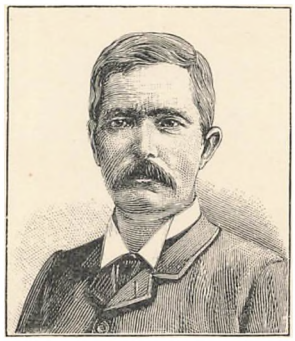

Fig. 84. Stanley.

Fig. 86. Hvad der 1900 kendtes af Sydamerika.

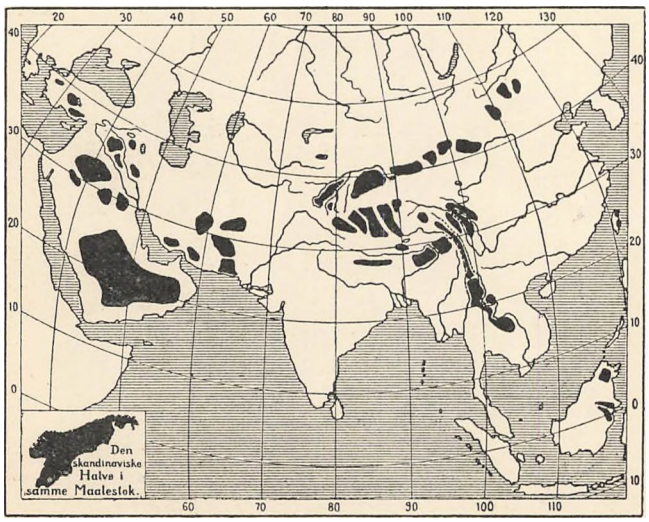

Fig. 87. Hvad der 1900 kendtes af Asien (det hvide).

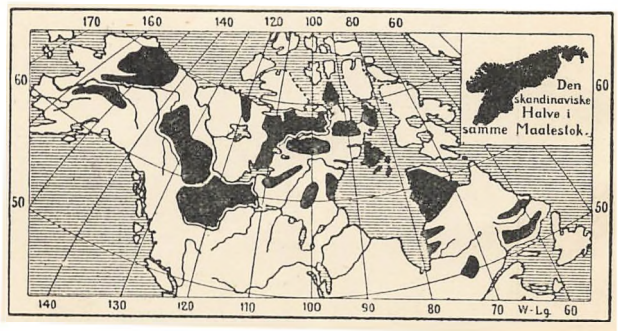

Fig. 88. Hvad der 1900 kendtes af Nordamerika (det hvide).

i den sidste Tid — i Forbindelse med den tyske Industris og Handels stærke Opsving og den derved skabte Konkurrence paa Verdensmarkedet — bragt en ny Faktor ind i Verdenspolitiken, og ogsaa Tyskland har begyndt at drive Kolonipolitik, hvilket i de seneste Aar gentagne Gange har fremkaldt en vis Spænding i Kolonimagternes indbyrdes Forhold, men som maaske paa den anden Side har bidraget til at mindske Udsigten til Forviklinger af indre-europæisk, rent folkelig-national Art. Dermed er naturligvis ikke Krigsfaren fjernet, men der er Udsigt til, at mulige fremtidige af kolonipolitiske Aarsager fremkaldte Krige og Krige, der drejer sig om Kolonierhvervelser, ikke vil kunne

føres med det (udenfor England) bestaaende, paa den almindelige Værnepligt hvilende Krigsudrustning. Kolonipolitiken vil sandsynligvis bidrage til at indskrænke den almindelige Værnepligt, der er indført i en Tid, da Kampene drejede sig om nationale Spørgsmaal i snevreste Forstand.

De sidste Aartiers store geografiske Opdagelsesrejser (herfra dog naturligvis Polarekspeditionerne undtagne) er ikke uden Forbindelse med Kolonipolitiken, og navnlig har Udforskningen af Afrika haft direkte politisk Betydning.

Den nødvendigste og direkte Forudsætning for vor Tids Verdenskultur har Udviklingen af Samfærdselsmidlerne været. Ganske vist er Samfærdselen til Søs, endog mellem ret fjernt fra hinanden boende Folk meget gammel; Brug af Baade der bevæges med Aarer eller (senere) med Sejl eller begge Dele, har været kendt af de forskelligste Folk paa et meget tidligt Trin af Kulturudviklingen, og lige til 19. Aarh. har Søfarten været langt væsenligere end Landforbindelsen. Men lige til 19. Aarh. har selv Søfarten været forholdsvis lidet udviklet og har navnlig lidt under den Usikkerhed, som Afhængighed af Vind og Strøm medfører. Det eneste virkelig betydelige Fremskridt i Søfartskunst før 19. Aarh. er Indførelsen af Kompasset i den yngre Middelalder. Ellers har Fremskridtet væsenlig bestaaet i at bygge stadig større Skibe, medens Hurtigheden og Sikkerheden ikke øgedes i nogen væsenlig Grad. Først med Opfindelsen af Dampmaskinen og dens Anvendelse til at bevæge Skibe er der sket en afgørende Forandring og et umaadeligt Fremskridt i Søfarten. Dampskibet fører sin egen Drivkraft med sig, og dets Fart er næsten uafhængig af Vind og Strøm; man kan nogenlunde beregne enhver Rejses Varighed, hvilket naturligvis er af den største Betydning for solide Handelsforhold ikke mindre end for Personfærdslen. Skibenes Størrelse er blevet mangedoblet i den sidste Menneskealder, og talrige tekniske Opfindelser er blevne udnyttede i deres Indretning (Fig. 107).

Til Lands har Forbindelsen mellem forskellige Folk været vanskelig og meget ringe indtil det 19. Aarh., fordi der kun var faa og meget slette Veje, og fordi Trækkraften (væsenlig Heste) var meget begrænset og ude af Stand til at fragte ret meget paa slette Veje og daarlige Vogne. Selv indenfor det samme Land, den samme Landsdel var Samfærdslen yderst besvær-

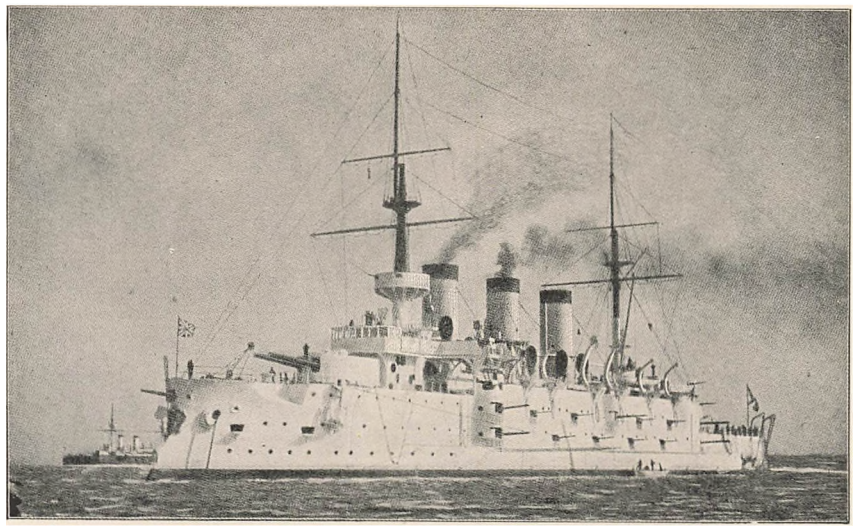

Fig. 89. Et Panserskib («Pobjeda», russisk).

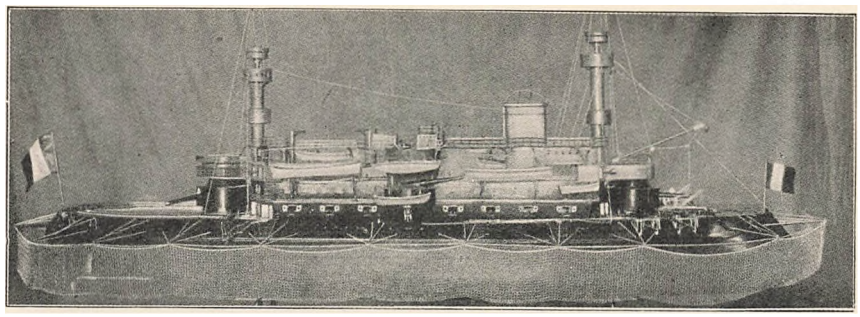

Fig. 90. Et Panserskib med udhængt Torpedonet til at opfange Torpedoer.

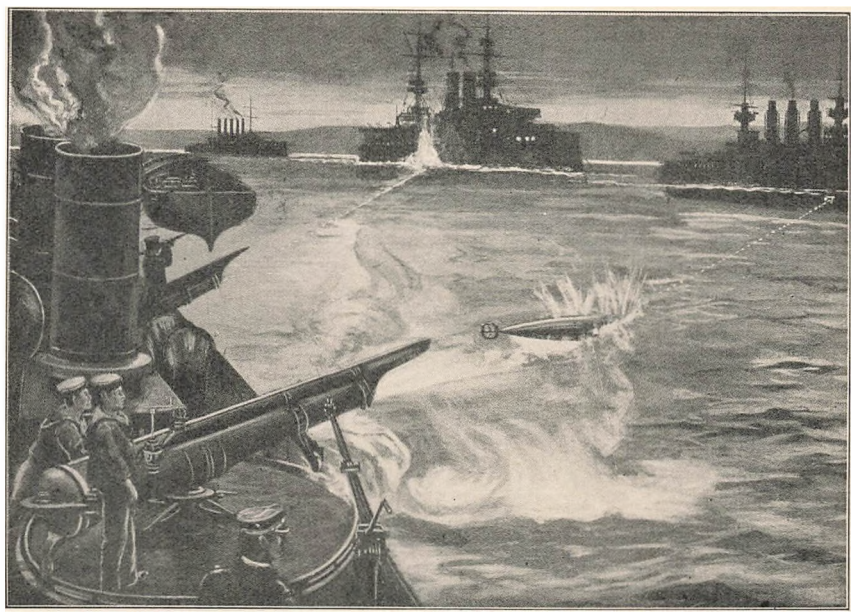

Fig. 91. Torpedo udskydes.

Fig. 92. Et Pigtraadshegn.

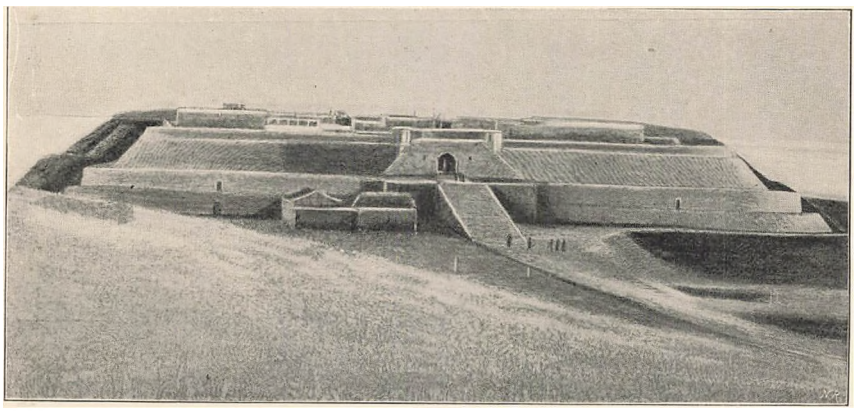

Fig. 93. Fort ved Port Arthur.

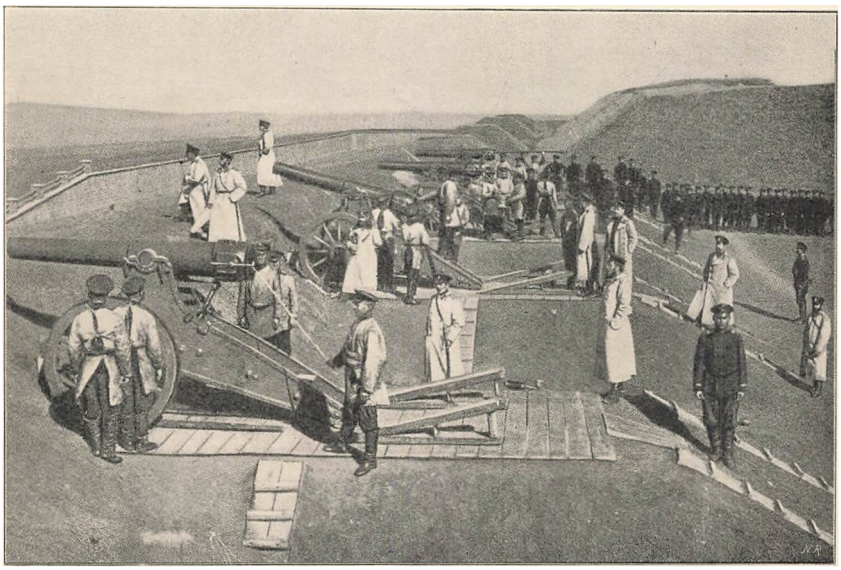

Fig. 94. Fort ved Port Arthur. Indefra. Klar til Skydning.

lig og ringe, saa hver enkelt Egn i høj Grad var henvist til at leve Livet for sig selv og henvist til sine egne Hjælpekilder. Endnu ved Aar 1800 kunde Misvækst et enkelt Sted, ja endog blot daarligt Høstvejr fremkalde Dyrtid og Hungersnød i den paagældende Egn, fordi der ikke andetstedsfra hurtigt nok kunde raades Bod paa Ulykken. Men ogsaa i alle andre Retninger, ogsaa med Hensyn til Aandsliv, Oplysning og Samfølelse, var Menneskene henviste til at leve i smaa afsondrede Grupper, utilgængelige for nye, frugtbare Tanker. Dette er jo blevet helt anderledes i Løbet af 19. Aarh. Et udviklet Net af Veje forbinder Landsby med Landsby, Landsby med By, og Jernbaner bringer hurtig og sikker Forbindelse mellem Egn og Egn, mellem Land og Land. Jernbaner og Dampskibe har umuliggjort stedlig Dyrtid. Danmarks Høstudbytte har saa godt som ingen Indflydelse paa Kornpriserne, end ikke i selve Danmark. Kapitalist-Spekulationer kan hidføre Prissvingninger, som kan være følelige nok og som man endnu staar hjælpeløs overfor, men bortset herfra kan hver enkelt Egn i den civiliserede Verden hurtigt og sikkert forsynes med alt fornødent. Jernbaner og Dampskibe, Ord- og Billedtelegraf, Telefon o. m. a. har muliggjort en hurtig og alsidig Tankemeddelelse mellem alle Egne paa Kloden, en Tankemeddelelse der gennem Pressen kan komme alle tilgode, fattige som rige. Det egenlige Bogværk, forhen det væsenligste Tankemeddelelsesmiddel og forbeholdt de rige, er nu kun en lille Del af Tankefærdslen, selv om dets Betydning i sig selv er blevet mangedoblet. Snart vil maaske vor Tids undersøiske Telegrafkabler og Telegraf- og Telefontraadene over eller i Jorden vige for traadløs Telegraf og Telefon, der nemmere og billigere kan bringe fjerne Egne i Forbindelse med hinanden, og den Tid synes ikke fjern, da ogsaa Luften kan blive Færdselsvej og f. Eks. konkurrere ikke blot med Napoleons Alpeveje, der for 100 Aar siden syntes vidunderlige, men ogsaa Nutidens Bjergbaner, Hængebaner o. l.

Nutidens og den nærmeste Fremtids Samfærdselsmidler har saaledes givet væsenlige Forudsætninger for et indbyrdes Samkvem indenfor hele den civiliserede Menneskehed, som ingen for blot 100 Aar siden kunde drømme om, Forudsætninger for Udveksling af aandelige og materielle Fornødenheder, der kunde skabe almindelig, mellemfolkelig Fællesskabsfølelse, hvis de enkelte Folk og de enkelte Individer i deres øvrige menneskelige Udvik-

ling var komne saa vidt, at disse Forudsætninger fuldt ud kunde virke. I den Henseende er der imidlertid langt tilbage, men saa meget er dog naaet, at de fleste Mennesker nu er fortrolige med Fremskridtstanken, med Tanken om at den historiske Udvikling gaar, langsommere eller hurtigere, henimod større Velvære og Lykke, henimod en stadig lettere Adgang for alle til Nydelses- og Dannelsesmidlerne, og at et maalbevidst Arbejde paa at fremme denne Udvikling ikke er ørkesløst, ikke et Spild af Kræfter i en Malstrøm af uberegnelige Tilfældigheder. Denne Fremskridtstanke, der egenlig først fostredes i 17. og 18. Aarh., og som staar i den stærkeste Modsætning til alle forudgaaende Tiders Opfattelse af Menneskehedens Skæbner og Maal, har givet Livet og Arbejdet en helt anden Karakter end tidligere; Menneskene har begyndt at føle sig om ikke som Naturens Herrer saa dog som dens Medarbejdere; de har vundet et Udsyn over Livet, højt og vidt, og en Selv- og Samfølelse, som ingen tidligere Tid har kendt Mage til. Selv om de fleste med Rette føler, hvor kummerligt Livet endnu former sig, har flere og flere faaet Mod til at haabe og vente Bedring baade for Individet og for Slægten.

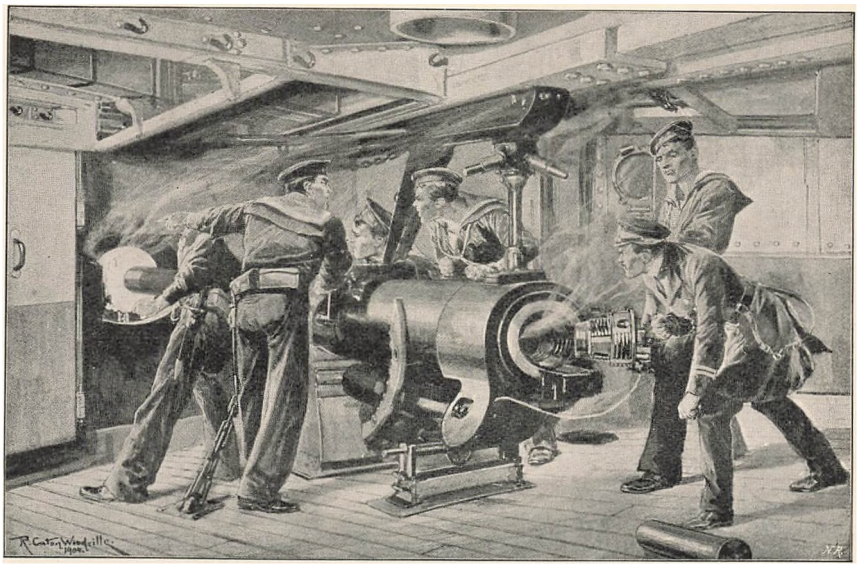

Fig. 95. Betjening af en Kanon i et Krigsskib.

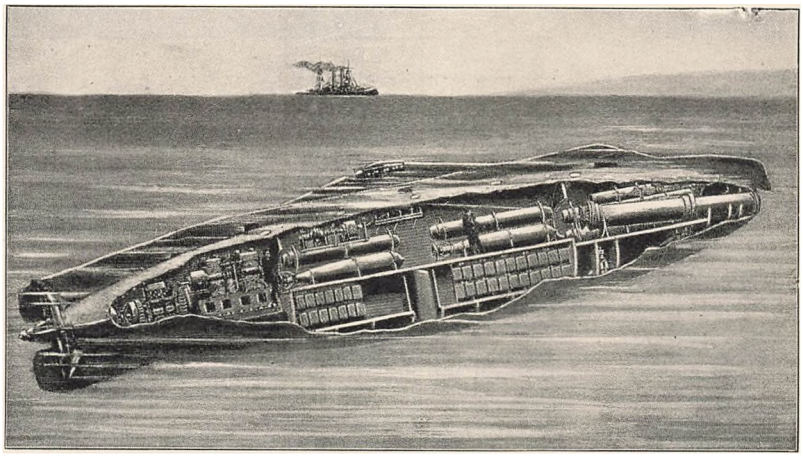

Fig. 96. En Undervandsbaad. Forneden Akkumulatorer, derover Torpedoer og Torpedoudskydningsrør.

Hvis Samfærdselsmidlernes Udvikling saaledes har muliggjort en almindelig Udveksling af Varer mellem alle Jordens Egne, har talløse nye Opfindelser og Opdagelser paa alle Erhvervslivets Omraader muliggjort en Frembringelse af Brugsvarer af et forhen ukendt Omfang. Det er atter her Dampmaskinens Opfindelse, der danner Begyndelsen til og er Grundlaget for Revolutionen, men de sidste Aartiers Opdagelser og Opfindelser paa Elektricitetens Omraade har mægtigt forøget Omsætningen af Naturkræfter til Drivkræfter i Menneskenes Tjeneste og navnlig muliggjort en langt videregaaende Fordeling af Drivkraft end tidligere kendt. Men hvad der hidtil er naaet, hvor stort det end i og for sig er, synes dog kun at være en Begyndelse til en kommende Udvikling. Den nulevende Slægt har faaet Øjnene op for uoverskuelige Muligheder. Fremskridtstanken faar netop sin daglige Næring af det videnskabelige og det praktiske Snilles Samvirken og denne Samvirkens ofte glædelige og overraskende Resultater i stort og smaat.

Det er paa alle Erhvervslivets Omraader, denne Udvikling har virket. Paa en Maade mindst indenfor Fiskeri og Landbrug, Menneskeslægtens ældste og oprindeligste Næringssysler. Ikke saaledes at forstaa, at Fremskridtene i og for sig er ringe, thi i hvert Fald Landbruget — men her ganske vist det danske Landbrug i langt højere Grad end noget andet Lands — har i det 19. Aarhundrede i høj Grad forøget Produktionen, der er vokset

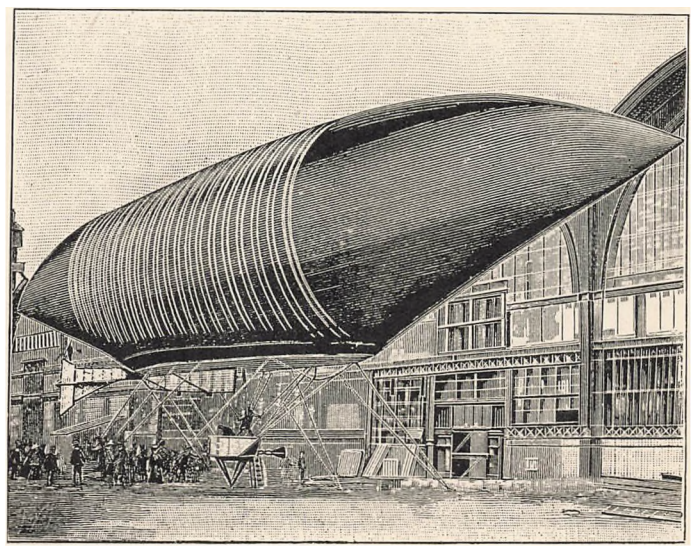

Fig. 97. En Luftballon, styrbar.

Fig. 98. Diligence over Alperne, fra Napoleons Tid.

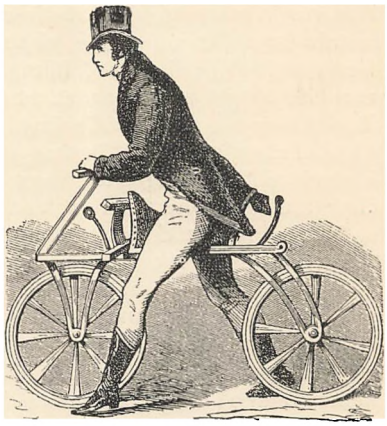

Fig. 100. Løbehjul (1815).

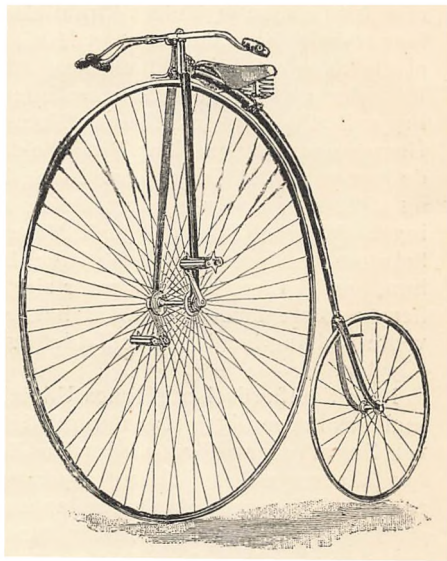

Fig. 101. Bicykle, ældre Form (o. 1885).

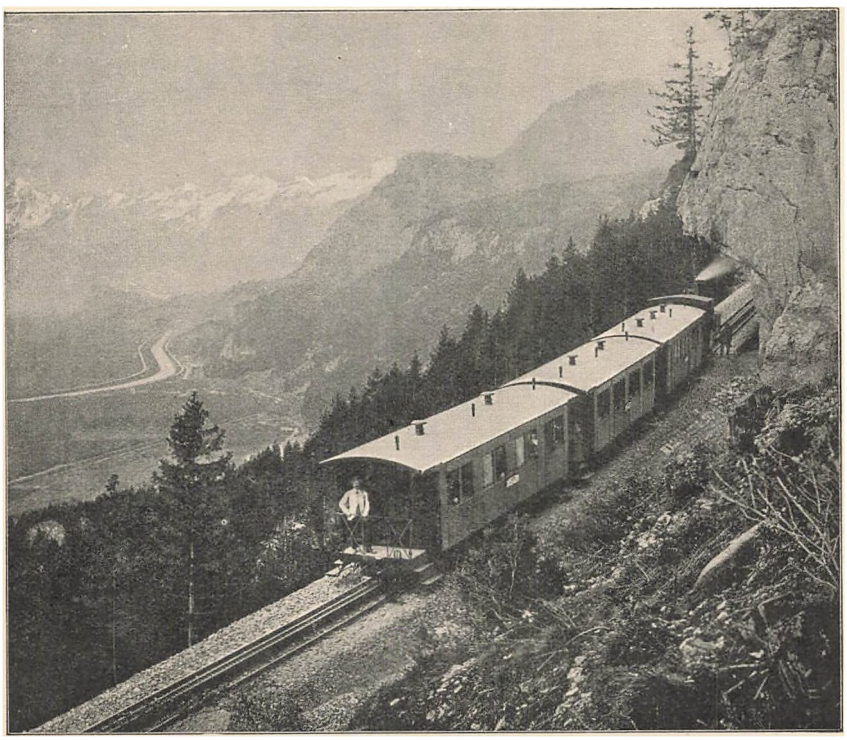

Fig. 99. Moderne Bjergbane i Schweiz.

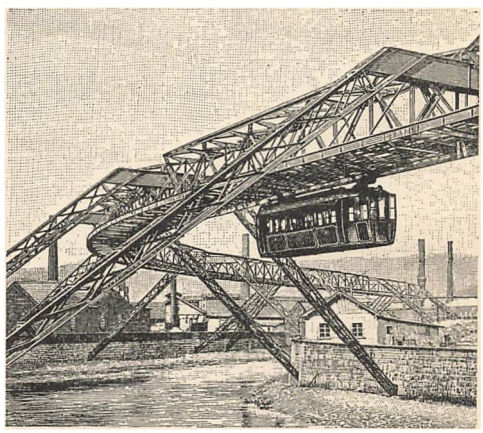

Fig 102. Hængebane.

langt stærkere end Folketallet, men Produktionsmaaden er endnu i mange Henseender paafaldende primitiv. For slet ikke at tale om Fiskeriet er indenfor Landbruget mange Enkeltheder i Driften i alt væsentligt ikke anderledes indrettede end de var hos Ægypterne og Babylonierne for 4—5000 Aar siden.

For en stor Del beror dette Forhold paa Landbrugets særlige Arbejdskaar. Medens Nutidens Storbyer og tildels ogsaa de mindre Byer i Kraft af den tætte Bebyggelse forholdsvis let kan udnytte selv temmelig kostbare nye Opfindelser, nye Indretninger og Fremgangsmaader, saa hver enkelt Indbygger faar Fordel deraf, omend langt fra i lige Grad, er Bebyggelsen paa Landet langt mere spredt og har hidtil efter Sagens Natur maattet være det, ligesom Driften omfatter forholdsvis store Arealer. I en Fabriksbygning er Driften saa koncentreret og Produktionen saa værdifuld, at store Kapitaler kan anvendes paa den tekniske Indretning; noget tilsvarende gælder Privatboligerne i Storbyernes Huse, hvor saa mange Mennesker er samlede, at hver enkelt i Huset, i Gaden, i Byen for en forholdsvis ringe Betaling kan drage Nytte af i og for sig meget kostbare nye Indretninger, som kapitalstærke Privatmænd, Institutioner eller Kommuner paatager sig at tilvejebringe. Et enkelt Landbrug, taget for sig alene, er for lidet værdifuldt til at kunne bære de store Driftsomkostninger, som en Benyttelse af allehaande i og for sig udmærkede tekniske Opfindelser vilde medføre, og Byens Gadebelysning, Brolægning, Sporveje o. s. v. er for kostbare for det forholdsvis tyndt befolkede Land. Hvad der hidtil er indført af bedre Redskaber og nye Indretninger er da ogsaa kun kommet langsomt, og Maskindrift har væsenlig været knyttet til Dyrs og Menneskers Trækkraft, idet Dampmaskinen har været for kostbar i Anlæg til at finde almindelig Indgang. Den elektriske Drivkraft synes imidlertid at frembyde store Muligheder for fremtidig Udnyttelse i Landbruget. Den kan frembringes af Naturkræfter, der er tilstede næsten overalt (Vind, Vand), og Kraften kan benyttes i store Afstande fra Kraftkilden, eller Drivkraften kan opsamles og medføres sammen med Arbejdsmaskinen og udnyttes ikke blot til stillestaaende men ogsaa bevægeligt Arbejde. Naar Opfindelser af hensigtsmæssige Arbejdsmaskiner følger Arbejdet paa at udnytte Naturkræfterne paa den hensigtsmæssigste Maade, synes ogsaa Landbruget at kunne drage Fordel af de moderne tekniske Fremskridt, og i mange større Bedrifter er det allerede delvis sket. Men en gennemført Udnyttelse forudsætter dog økonomiske og sociale Forandringer, som vil tage Tid. I et Land som Danmark, hvor Erkendelsen af Samvirkens og Samfølelses Betydning er forholdsvis stærkt udviklet og har givet sig Udslag i den mægtige Andelsbevægelse, synes der at være Udsigt til forholdsvis hurtige Fremskridt i den nævnte Retning, men her som andetsteds er Udvik-

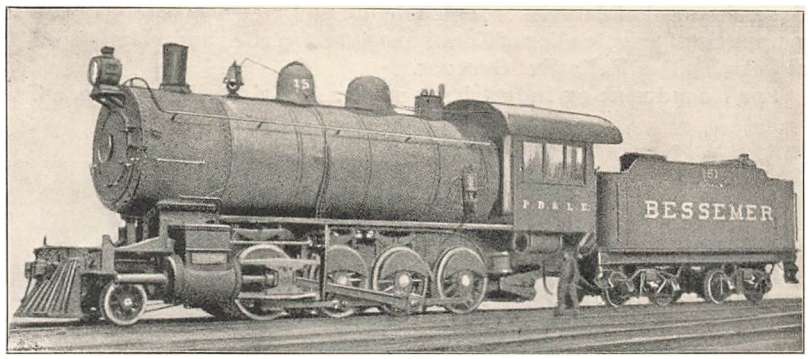

Fig. 103. Moderne Lokomotiv.

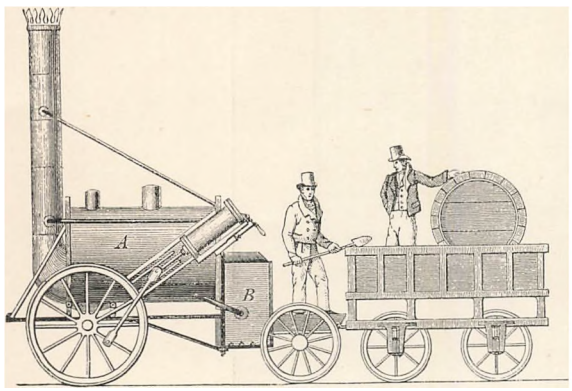

Fig. 104. Stephensons Lokomotiv »Raketten«.

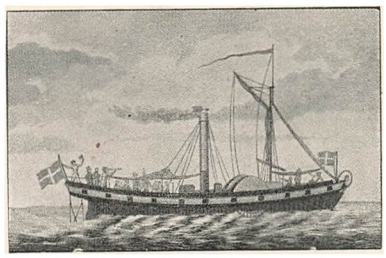

Fig. 105. Danmarks første Dampskib »Caledonia« (1819).

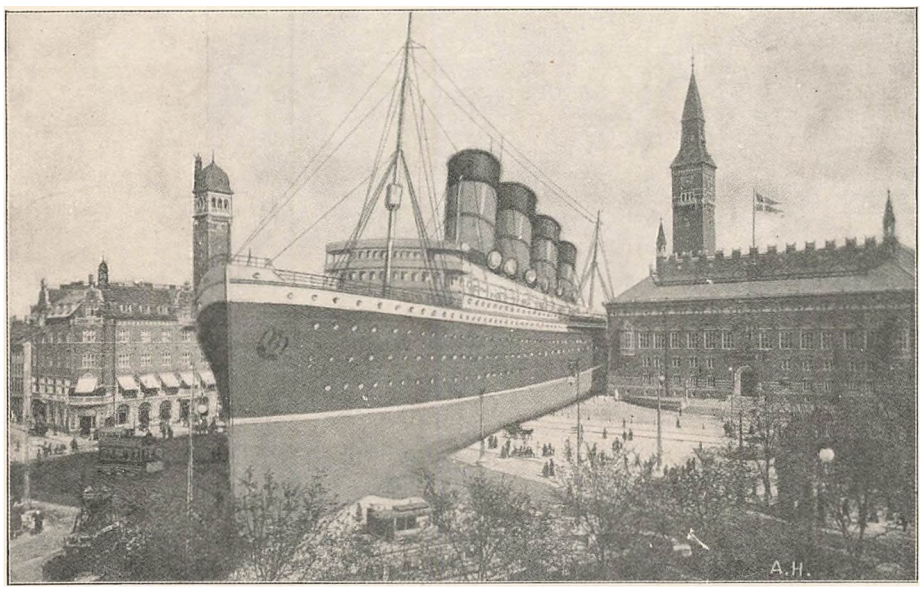

Fig. 106. En moderne engelsk Atlanterhavsdampers (se Fig 107) Størrelse i Forhold til Københavns ny Raadhus. Fig. 105 og 106 viser ogsaa det omtrentlige Forhold i Størrelse mellem »Caledonia« og en moderne Atlanterhavsdamper.

lingen betinget af Samvirken, enten denne nu tilvejebringes gruppevis af private eller af Kommunestyrelsen eller andre af det offenlige Fælleslivs Organer.

For Haandværk og Industri synes den elektriske Driv-

Tid i Menneskeslægtens historiske Liv har kendt. Med Lynfart sender vi Skrift og Tale til fjerne Egne — gennem Traad eller uden Traad — og ved Telegrafonen kan vi ikke blot sende Tale langt bort men magasinere den i Timer, Dage,

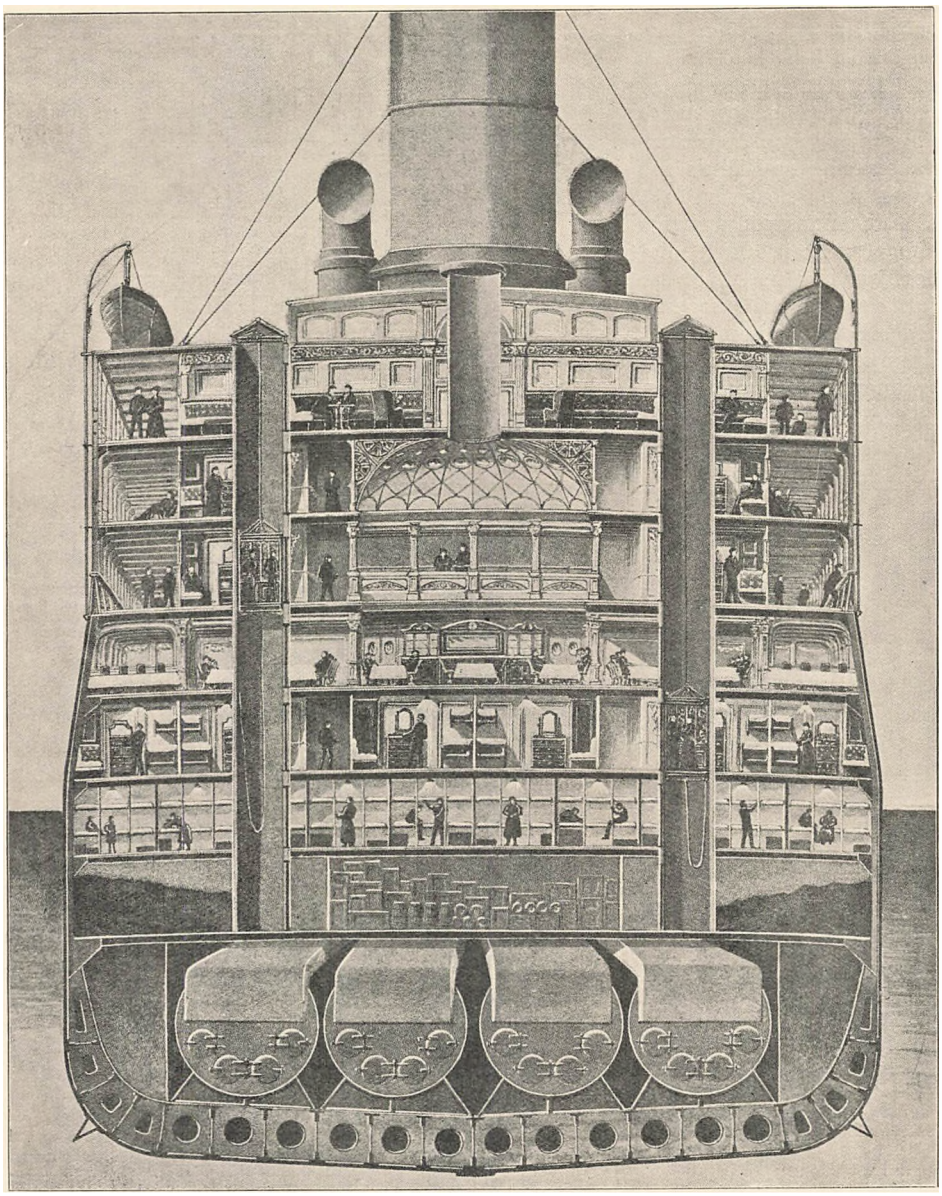

Fig. 107. Tværsnit af en moderne engelsk Atlanterhavsdamper (jfr. Fig. 106) Nederst sees Fyrstederne; derover Forraadskamre. Elevatorer gaar op og ned gennem hele Skibet. Skibets Længde er 775 Fod, største Bredde 85 Fod, Dybgang (lastet) 36 Fod. Dampmaskinerne kan udvikle 70,000 Hestes Kraft. Skibet gaar over 6 danske Mil i Timen og kan befordre o. 2500 Passagerer (foruden en Besætning paa 800 Mand).

kraft at kunne hidføre en ny Udvikling, derved at den kan give de smaa Bedrifter bedre Kaar i Konkurrencen med Storfabrikerne, Dampmaskinen hidtil har skaffet saa store Fordele.

Elektricitetslæren har i vor Tid hidført mærkeligere og mægtigere Forandringer i Menneskenes Liv, saavel i deres Erkendelse som i deres Livsførelse, end nogen tidligere

Aar. Vi kan flytte Naturkraft fra et Vandfald til en Fabrik, en By flere Mile borte, fra Centralen til Lamper og Elektromotorer, fra Bondegaardens Mølle til Stuehuset, til Stalden, til Loen, udnytte den til Lys, Varme og Drivkraft; vi kan tage den i Brug, naar det behager os — selv den lunefulde Vinds Naturkraft kan samles i et Akkumulatorbatteri og der ligge stille, til det passer os at udnytte den. Paa intet

Omraade har Fremskridt i Erkendelse hidført saa store haandgribelige, praktisk omsættelige Virkninger som paa Elektricitetslærens, og det videnskabelige Studium aabner stadig nye Vidder (Røntgenstraaler, Radium). Paa den videnskabelige Erkendelses nuværende Standpunkt, synes det, som om Elektricitetsstoffet er Grundstoffet for alle Stoffer, og den sidste Menneskealder vil derfor, hvad end Fremtiden vil bringe, komme til at staa som en mærkelig Tid i Naturlærens Historie.

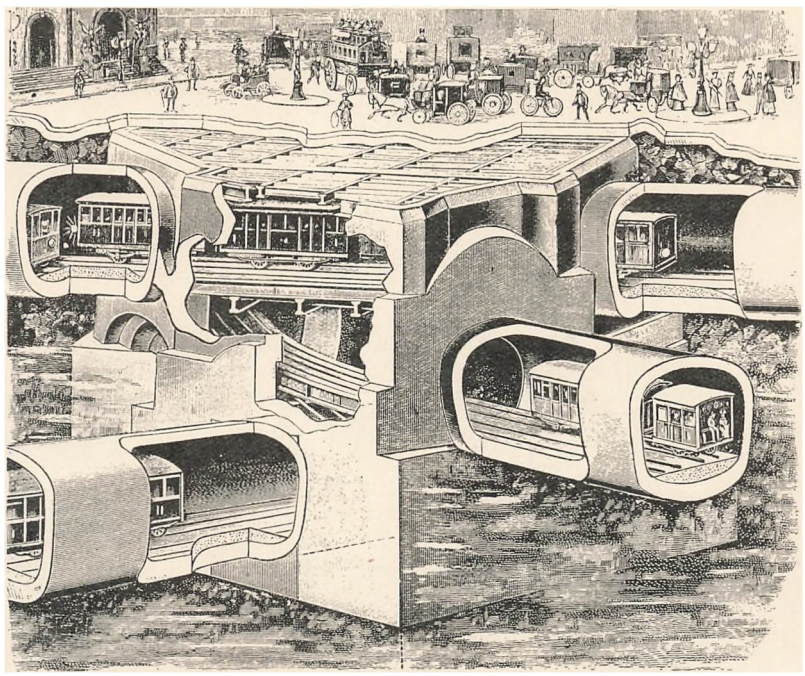

Fig. 108. Underjordiske Færdselsmidler i en moderne Storby (Paris, under Operapladsen).

I de sidste Menneskealdre er der foregaaet en stadig og stigende Sammenblanding af de Klasser, Stænder, Lag, hvori det gamle Samfund var delt. Før var det en snever Kres af Godsejere og Embedsmænd der sluttede sig omkring Hoffet, som var herskende og toneangivende i alle Forhold. Indenfor den faatallige, ledende Kres var der forholdsvis ringe individuelle Forskelle; alle indrettede sig omtrent paa samme Maade, havde omtrent samme Smag. Der udformedes til hver enkelt Tid en bestemt Stilart, i Bygningskunst, i Husenes Udstyrelse, i Møblernes og Brugsgenstandenes Form, i Billed- og Skuespilkunst. Man kan tale om Barokstil, Rococcostil, Ludvig XVI's Stil, ja endnu i det 19. Aarhundredes første Decennier er Empirestilen Udtryk for den

Fig. 109. Gade i en amerikansk Storby.

ledende Kres's temmelig ensartede Forestillinger om, hvorledes Livets Indfatning helst skulde være.

Dette Forhold er nu helt forandret. Siden »Empire-Tiden« har der ingen herskende Stil været. De herskendes eller de ledendes Kres er bleven overordenlig udvidet og dens Afgrænsning er stadig ubestemt og skiftende. Der kommer atter og atter nye Mennesker indenfor Kresen, hvert med sine Forudsætninger der kan være yderst forskellige, hvert med sin Dannelse, sine Evner, sin Smag, sine Forestillinger om hvorledes Rammerne om Livet skal være. Den almindelige offenlige Drøftelse af alt har skabt mange Slags Smag, og mange Slags Meninger om hvad der er hensigtsmæssigt og smukt. Ingen sluttet, ensartet Kres med nogenlunde fælles Smag og Meninger er nu stærk nok til at trænge igennem og bestemme alle andre til Efterligning.

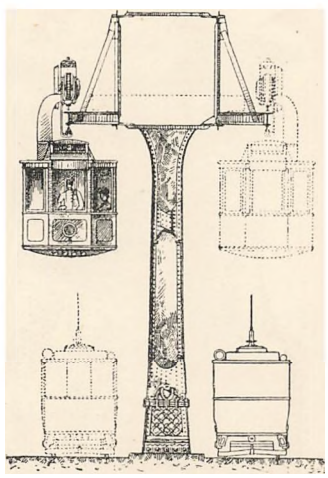

Fig. 110. Moderne Hængebaneanlæg i en Storby. En Række Bærestøtter midt i Gaden bærer to enskinnede Spor. Neden under hver af Hængebanevognene elektriske Sporvogne.

I Bygningskunst har der ikke siden Empire-Tiden med dens Forkærlighed for visse antike Bygningsformer været nogen almindelig fremherskende Stil, hverken for private eller offenlige Bygninger, noget der ogsaa hænger sammen med, at Livet selv har faaet delvis nyt Indhold og nye Ytringsformer. I tidligere Aarhundreder var Kirkerne og Slottene de Bygninger, der samlede al Interesse om sig og lagde Beslag paa Evnerne og Kræfterne; nu er det Parlamenter, Raadhuse, Musæer, Skoler, Banker, Banegaarde, Elektricitetsværker o. l., altsammen ny Indfatning om et nyt Livsindhold, et Livsindhold der endda er i

Fig. 111. Køkkengerning for 100 Aar siden.

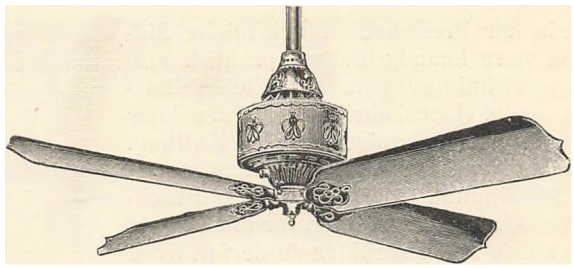

Fig. 112. Loftsventilator med Elektromotor.

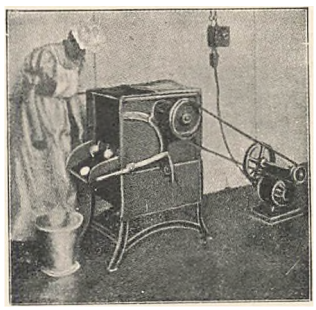

Fig. 113. Kartoffelskrælning ved elektrisk Drivkraft.

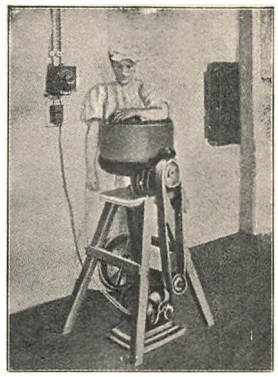

Fig. 114. Hakkemaskine med elektrisk Drivkraft.

Fig. 116. Symaskine med Elektromotor.

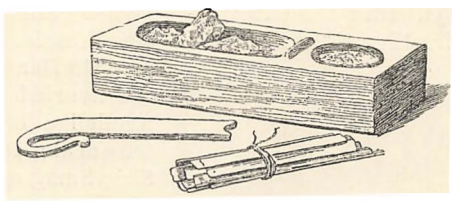

Fig. 115. Fyrtøj for 100 Aar siden.

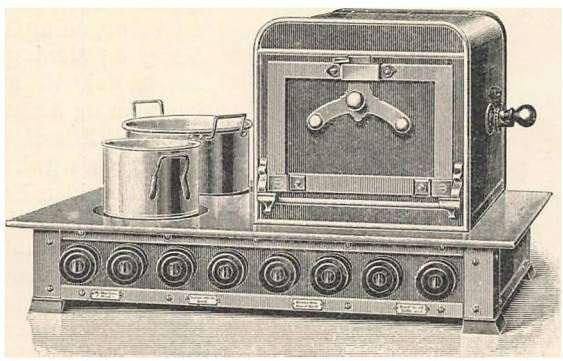

Fig. 117. Elektrisk Komfur med Bage- eller Stegeovn og to Varmepladser.

Fig. 118. Tallerkenrensning ved elektrisk Skylleapparat.

stadig Udvikling og Skiften, saaledes at der ikke har kunnet skabes en blivende Norm for Indfatningen. Nye Bygningsemner, f. Eks. Jernkonstruktioner af forskellig Art (Krystalpaladset — Eiffeltaarnet — amerikanske Skyskrabere) kræver nye Former, men den moderne Bygningskunst har hidtil famlet og prøvet sig frem med Benyttelse af mere eller mindre af forrige Tiders Stilarter. Heller ikke de private Boliger har fundet Former, der tilfredsstiller Hensigtsmæssigheds- og Skønhedskrav, og her er vel endda Afstanden fra Idealet større end ved de offenlige Bygninger, idet det, der er, det fra Fædrene nedarvede, virker med det eksisterendes stærke Magt. Selv om man blev enig om, at en vis Hustype forenede næsten alle nødvendige og ønskelige Egenskaber, vilde det dog, fordi det gamle binder saa

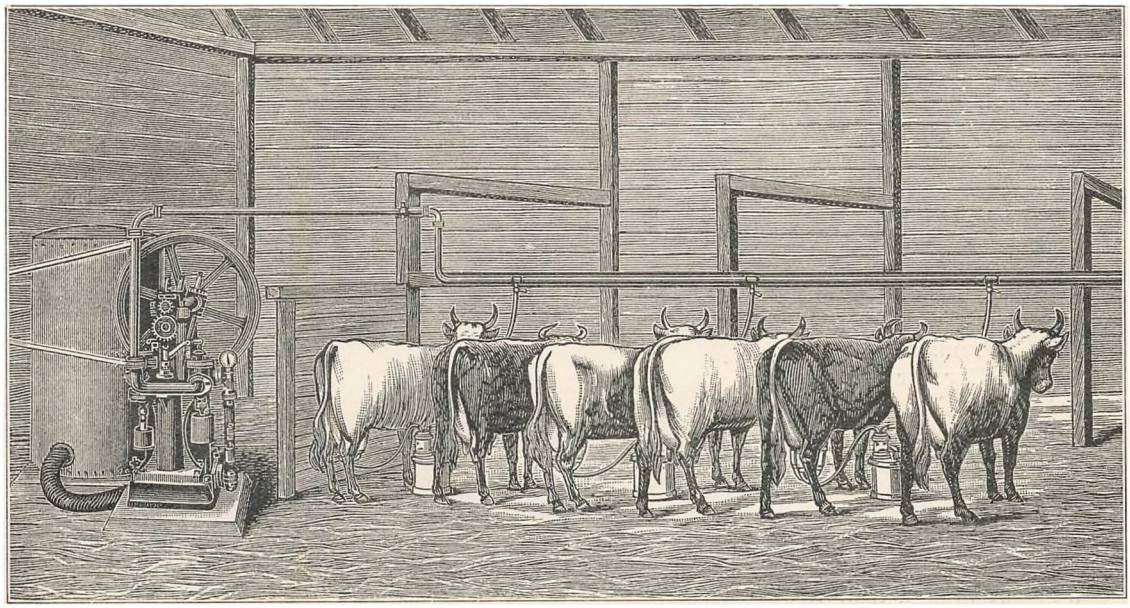

Fig. 119. En Malkemaskine i Virksomhed.

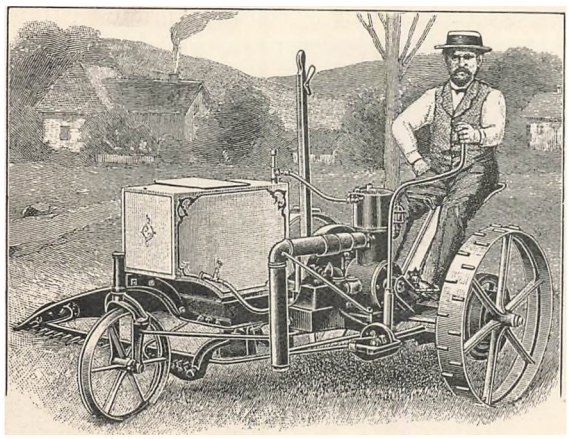

Fig. 120. En Slaamaskine med Petroleumsmotor.

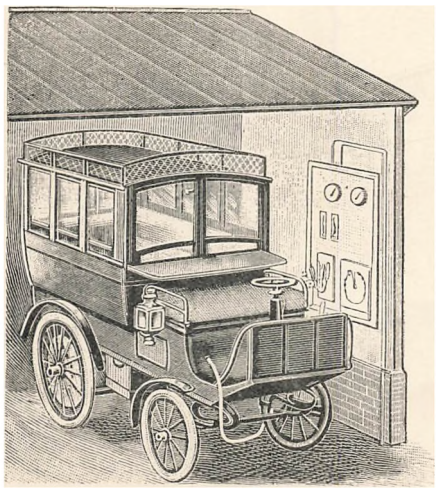

Fig. 121. En Vogn med elektrisk Motor, der om Aftenen og om Natten staaende i en Vognport yder Elektricitet til at oplyse Stuerne i en Villa.

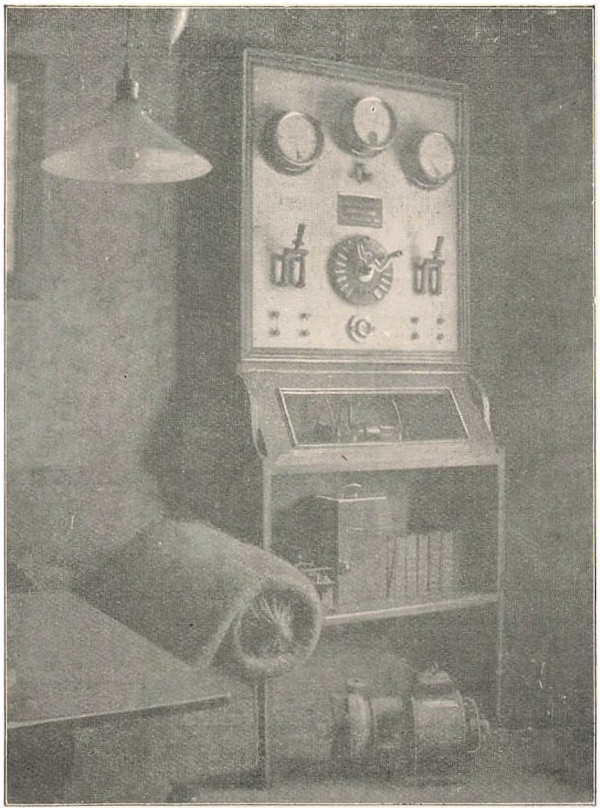

Fig. 122. Strømtavle for et elektrisk Gaardværk (paa en Gaard paa Fyn, hvor en Mølle paa et af Husene frembringer Elektriciteten.)

store Værdier, være umuligt at føre Idéen ud i Praksis i nogen større Maalestok.

I Boligernes indre Udstyrelse er der heller ikke skabt nogen Stil af blot nogenlunde almengyldig Form; netop paa dette Omraade viser det sig allerklarest, baade hvor mangfoldige Livsformer og Livsvaner er, og hvor lidet de fleste Mennesker naar at skabe en harmonisk og hensigtsmæssig Indfatning af selve det intime Indendørsliv. Kun paa det aller-elementæreste Omraade, i Klædedragten, viser det 19. Aarhundrede et stærkt, utvivlsomt Fremskridt for Mændenes Vedkommende. Her har Sans-Culotterne vundet en i Virkeligheden meget betydende Sejr og i det væsenlige banlyst al Mode-Idioti. Trods stadig gentagne Forsøg paa Mode-Spekulationer har Mandsdragten i det væsenlige holdt sig ensartet Aarhundredet igennem i alle Samfundsklasser og maa vel siges at være saa hensigtsmæssig som paa nogen Maade muligt, naar Kroppen overhovedet skal beskyttes. Anderledes med Kvindedragten. Her virker det endnu skæbnesvangert, at Overklassens Kvinder endnu for en stor Del lever i Ørkesløshed og Kedsomhed og bruger en væsenlig Del af deres Energi til Udpønskning af Taabeligheder, der trodser alle Love for Skønhed og Hensigtsmæssighed. Krinolinen fra 1860 og Tournuren fra 1880 er ikke blot i og for sig Latterligheder men alvorlige Vidnesbyrd om, at Overklassekvinden i intellektuel og social Dannelse ikke stod en Smule højere end Ridderdamen i det 14. Aarhundrede eller mange »vilde« Folk, hvis Liv vi studerer i de etnografiske Musæer. Disse Overklasse-Moder bredte sig i en noget afdæmpet Form til næsten alle Lag og mødte først en afgjort Hindring i de Krav, som Hensynet til Arbejdsførhed nødvendigt maatte stille. Den sidste Menneskealders Udvikling, der i stadig stigende Tal fører Kvinder ind paa samme Arbejdsomraader som Mændene, og som har begyndt at stille visse Krav til social Ansvarsfølelse ogsaa til Kvinderne, synes at have nødvendiggjort og hidført nogle Fremskridt ogsaa paa Klædedragtens Omraade, men der er ganske vist langt frem, inden de elementæreste Krav til Hensigtsmæssighed og Skønhed har vundet Sejr, helt bortset fra, at de uhyre økonomiske Fordele, der vilde opnaas ved større Stabilitet i Form, Stoffer og Farver, endnu slet ikke er paa Tale.

Den uhyre Mængde nyt Stof som i Løbet af det 19. Aarhundrede Menneskeaanden har faaet at tumle med, og som har omformet Videnskaben paa næsten alle Omraader, har sat dybe og interessante Spor ogsaa i Kunsten, særlig da i Billedkunsten,

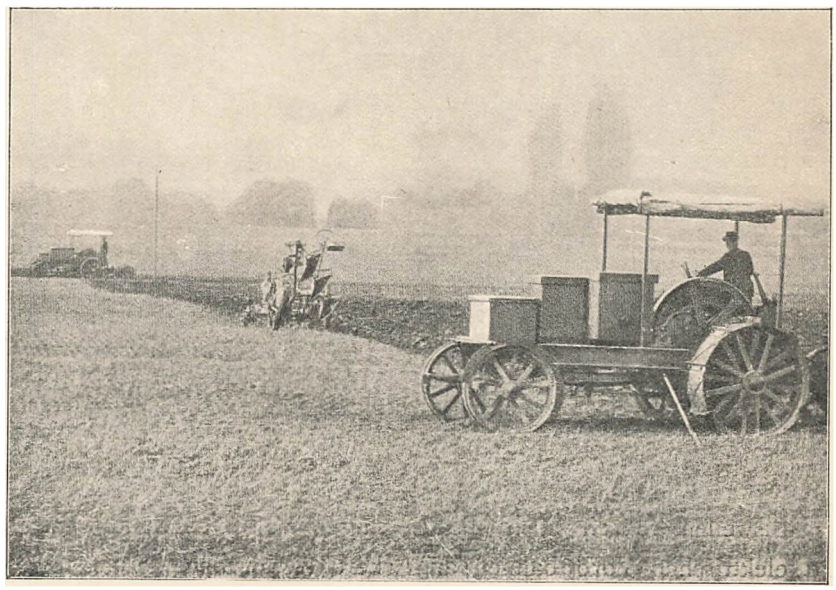

Fig. 123. Pløjning med Elektromotorer som Trækkraft (kun paa store Godser).

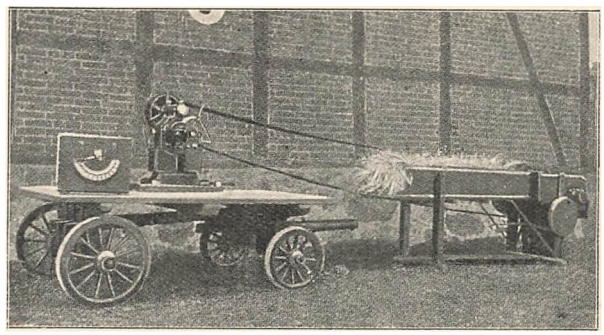

Fig. 124. Hakkelsemaskine der drives af en Elektromotor.

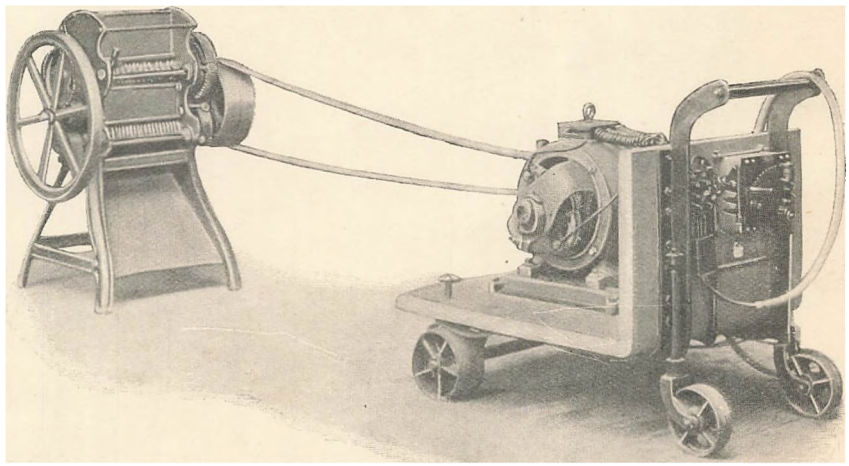

Fig. 125. Vogn med Elektromotor og Igangsætter; Elektromotoren driver en Oliekagebrækker.

der i sin Udvikling Aarhundredet igennem genspejler politiske, sociale og aandelige Strømninger, ikke blot i sine Emner, men tildels ogsaa i Fremgangsmaader, i Teknik (Impressionismen). Og medens Billedkunsten tidligere var en Kunst for Fyrster og Rigmænd, er den i vore Dage bleven et folkeligt Dannelses- og Nydelsesmiddel. Staternes og Kommunernes store økonomiske Ofre til Oprettelse og Vedligeholdelse af offenlige, for alle tilgængelige Samlinger er et af de haandgribeligste og skønneste Udslag af de demokratiske Ideers Sejre i det 19. Aarh. Og medens Musæerne rummer det ypperste Udvalg af Tidens originale Kunstværker, har de tekniske Opfindelser muliggjort Gengivelsen af Originalerne, saaledes at enhver i sin egen Stue kan nyde og følge med i det Aandsliv som de store Kunstnere fortolker hver paa sin Maade. Denne Kunstens Demokratisering virker frugtbart tilbage paa Kunsten og Kunstnerne selv, tvinger dem til en vis Grad til at søge Føling med de levende Menneskers Arbejde, Meninger og Idealer. Vor Tids og Fremtidens store Fællesforetagender aabner yderligere og i en langt højere Grad end nogen Tid siden den græsk-romerske Oldtid nye Udsigter for en folkelig Kunst. Endnu har en saadan kun i forholdsvis ringe Grad kunnet udfolde sig — i den monumentale Kunst, der imidlertid overvejende er officielt præget. Den franske Revolution fremkaldte enkelte monumentale Kunstværker, først og fremmest »Boldhus-Eden«, der præges af Tidens kraftigste Folkeaand, men senere trængte Stands- og Klasseinteresser — de herskendes — stærkere frem i Monumentkunsten. Den folkelige Løftelse omkring 1848 gav sig tilsvarende monumental-kunstneriske Udslag — i Danmark staar Bissens »Landsoldat« som et i al sin Beskedenhed sjeldent mønstergyldigt Udtryk for en sand, folkelig Fællesfølelse. Bismarcks Tyskland, det af Vaabensejren 1870—71 fremgaaede tyske Rige har forherliget Sejren, Sejrherrerne og Rigets Grundlæggere og Organisatorer i en stor Mængde Mindesmærker, der forsaavidt maa kaldes folkelige, som de giver Udtryk for visse folkelige Følelser, der deles af i hvert Fald Flertallet af de besiddende Klasser, men neppe af den store Mængde af Arbejdere. Mange af disse Mindesmærker er i deres stolte, storladne Vælde (f. Eks. Kyffhäusermonumentet, Fig. 153 og 154) virkningsfulde og kunstnerisk fuldendte og ypperlige Udtryk for den tyske nationale Selvfølelse og Dygtighed. Men Sejrene har ogsaa bragt andre Sider af Nationalstoltheden til kunstnerisk Udtryk. Et Maleri som det i Fig. 76 gengivne er vel historisk sandfærdigt og rent kunstnerisk mesterligt, men det giver ogsaa Udtryk for en brutal, hoverende Sejrsfølelse, der næsten minder om de assyriske Relieffers Fremstillinger af Sejrherren og den overvundne (smlgn. I, Fig. 41). Og det prangende Sejrsmonument i Berlin, af hvilken en Enkelthed er gengivet i Fig. 155 er kun Udtryk for det allerofficielleste, tomme Parade-Hang. I Frankrig har den monumentale Kunst ganske naturligt maattet finde helt andre Udtryk. Den demokratisk-nationale Genrejsningsstræben er tolket i det mægtige Gambetta-Monument i Paris (Fig. 75), hvis vældige Energi vel ikke er helt fri for noget kunstlet, noget deklamationsagtigt, men dog vistnok Udtryk for noget fællesfolkeligt. Den tredie Republiks sociale og humane Stræben har

Fig. 126. En Gaardmølle til Frembringelse af Vindelektricitet.

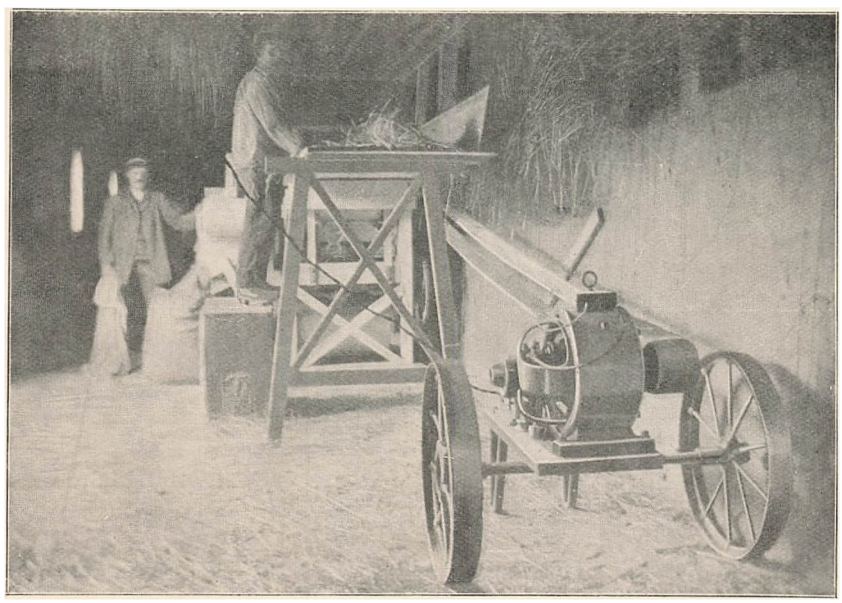

Fig. 127. Tærskning ved Elektricitet.

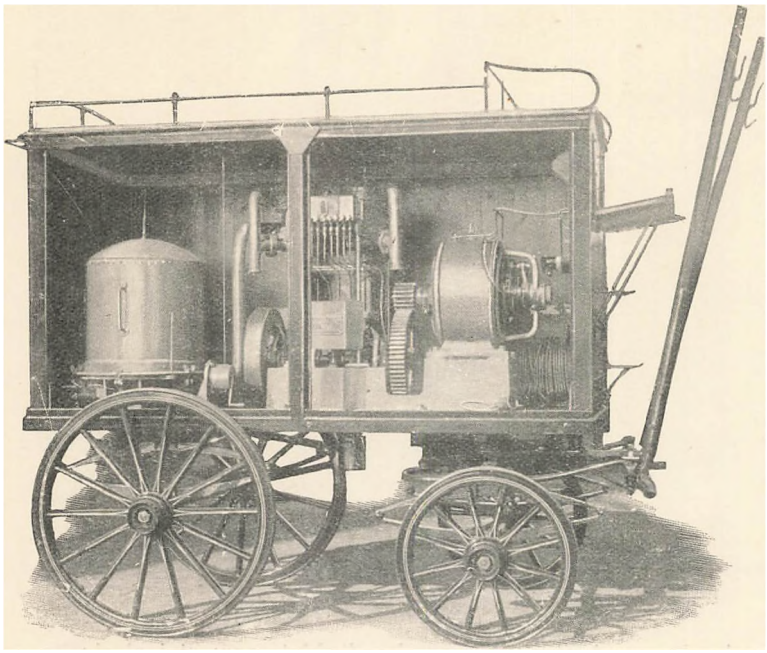

Fig. 128. Vogn med Støvsuger og Elektromotor.

Fig. 129. Røntgenfotografi af en Haand.

Fig. 130. Telegrafskrift paa fotografisk Papir. En Telegrafstrøm virker paa et lille Spejl og bringer en Lysstraale til at tegne Bogstaver 50 Gange hurtigere end Menneskehaanden (1000 Ord i Minutet).

Fig. 131. Et telegraferet Portræt (Fjernfotografi, Opfindelse af Professor Korn).

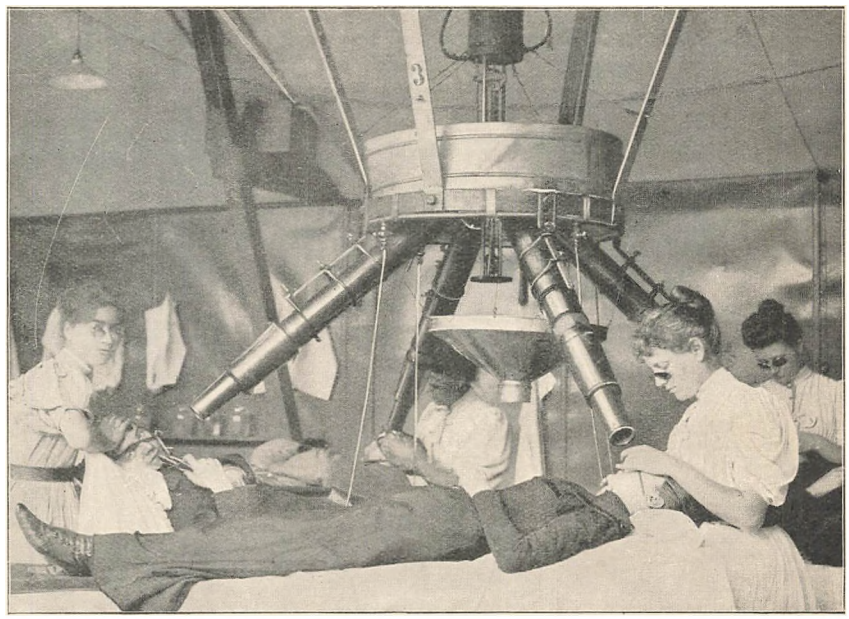

Fig. 132. Finsens Lysbehandling.

fundet adskillige kunstneriske Fortolkere, hvis mindre pompøse Arbejder pryder Byernes offenlige Pladser og Bygninger; det ejendommeligste og skønneste er vel Bartholomés Mindesmærke for »de Navnløse« paa Père Lachaise-Kirkegaarden i Paris (Fig. 156).

Det er først i 19. Aarh. at en virkelig historisk Sans og

Fig. 133. Damemode 1834.

Fig. 134. Damemode c. 1860 (Krinoline).

Fig. 135. Damemode 1853.

Fig. 136. Damemode c. 1880 (»Tournure«).

historisk Kundskab er opstaaet. Dette staar bl. a. i Forbindelse med den romantiske Reaktion imod det 18. Aarhundrede og Revolutionen. Den eneste Fortid som det 18. Aarhundredes og Revolutionens Mænd interesserede sig for, var den »klassiske«, græsk-romerske Oldtid, som man ogsaa havde et ikke ringe Kendskab til, dog kun til en Del af den, til den man kendte gennem de »klassiske« Forfattere. Om en historisk Udvikling indenfor Oldtidskulturen havde man næppe nogen Forestilling. Den græsk-romerske Kulturs Opløsning og Middelalderen interesserede ingen sig for, og ingen kendte synderlig til den. Middelalderen stod nærmest som en forvirret, taaget, vankundig og gold Periode, som man uden Skade kunde springe over, som man i hvert Fald ingen Sympati kunde have for, fordi den

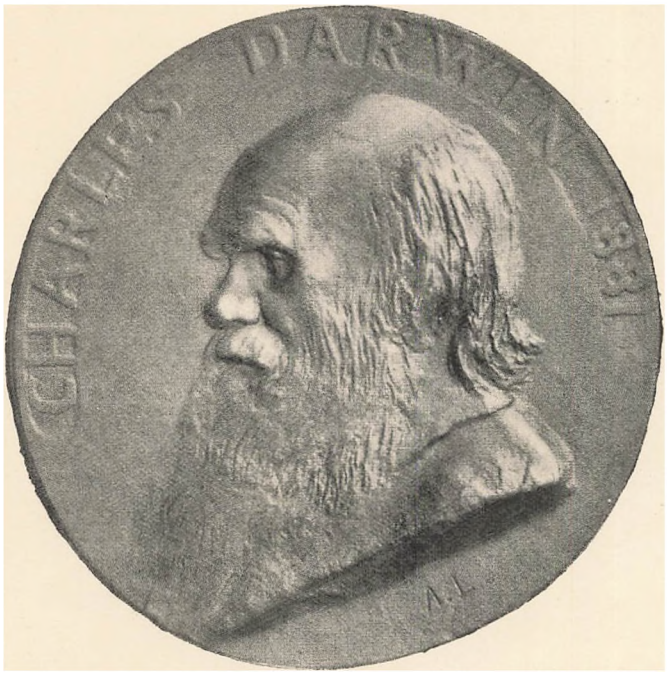

Fig. 137. Darwin.

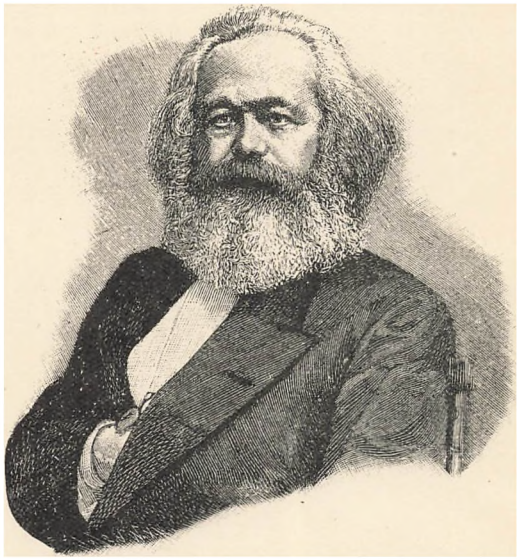

Fig. 138. Karl Marx.

Fig. 139. En Gorilla røver en Kvinde. Af Frémiet.

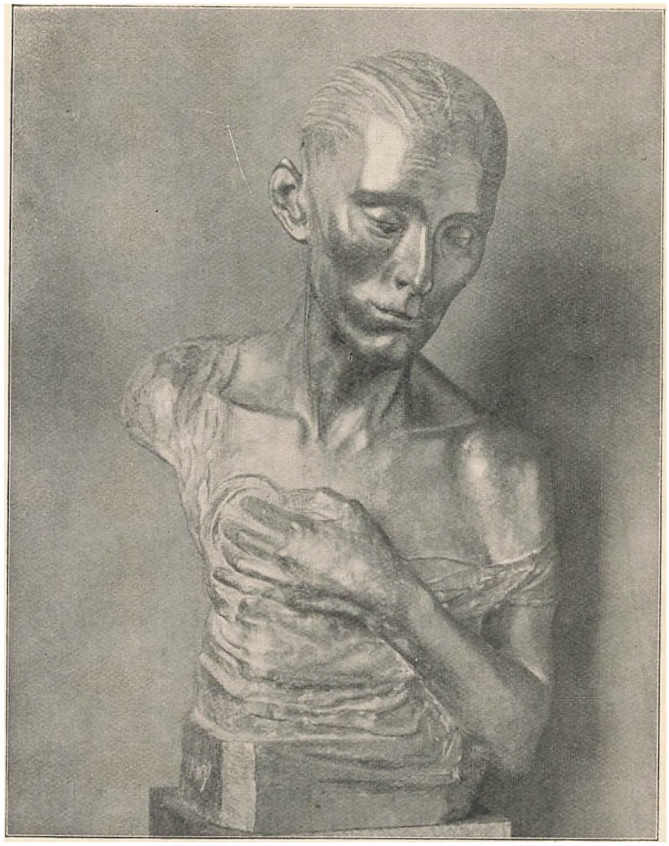

Fig. 140. En Arbejderske. Af Meunier.

havde givet næsten alt det, man ansaa for skadeligt og fremskridtshæmmende — Adels- og Præstekaste, kirkelig Fanatisme o. s. v. — Liv og Næring. Romantikerne, der hadede Revolutionen og det 18. Aarhundrede, afskyede »Oplys-

ningen« som ødelæggende for Poesien og Følelsen, kastede sig derimod over Middelalderen som den i ganske særlig Grad poetiske Tid (se foran S. 15—16). Digternes og de dan-

Fig. 141. Myrderiet paa Kios. Af Delacroix.

nedes Kærlighed til Middelalderen var ganske vist i første Række mere Udtryk for deres Afsky for Frihed og Demokrati end for virkelig Forstaaelse af Tiden, men netop ved

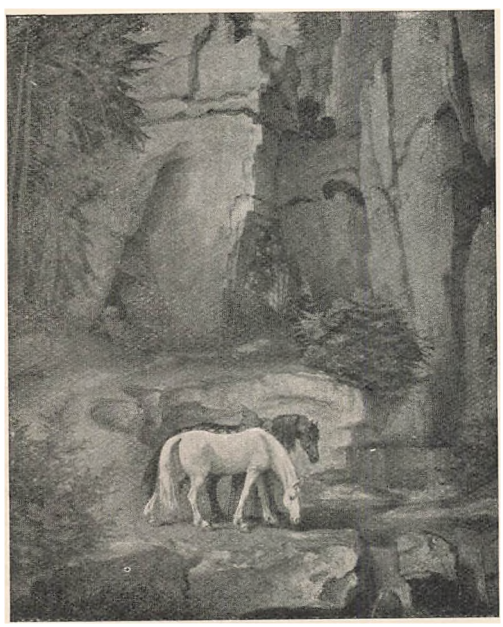

Fig. 143. Eneboeren. Af M. v. Schwind.

at beskæftige sig med Middelalderen naaede adskillige til en dybere Forstaaelse af den, til en Forstaaelse af, at det var i denne kaotiske Tidsalder det allermeste af deres egen Tids ejendommelige Livsformer havde deres Rod. Kundskabsrige Historikere fik Øjet op for, at de europæiske Folkesamfund alle siden Romerrigets Undergang havde gennemgaaet en Udvikling, og at Kendskab til denne Udvikling var nødvendig for at forstaa deres egen Tids Forhold og skønne om Fremtidens Muligheder. Historiske Forskninger og historiske Romaner bragte en Mængde interessant og nyt Stof frem, der bragte de dannedes Fantasi og For-

Fig. 142. Mariae Bebudelse. Af Dante Gabriel Rosetti.

staaelsestrang rig Næring. Man saa, at ingen historisk Tid er afsluttet eller fuldkommen, saaledes som man havde troet om den klassiske Oldtid, at derfor enhver Tid i og for sig er interessant som Periode i en Udvikling.

I Kunsten har denne Erfaring sat sig dybe Mærker. Medens Revolutionens Mænd og Kejser Napoleon søgte kunstnerisk Forherligelse efter antike Mønstre og kun ansaa disse for fuldt værdige (jfr. Figg. 1, 34, 37 og Side 13), kastede Romantikens Kunstnere sig ivrigt over middelalderlige Emner, eller, hvis de skildrede Optrin fra Samtiden, vovede de i hvert Fald at fremstille deres Skikkelser uden græsk-romersk Iklædning. Netop i Kunsten førte Romantiken

Fig. 144. Jason (Thorvaldsen).

Fig. 145. Natten (Thorvaldsen).

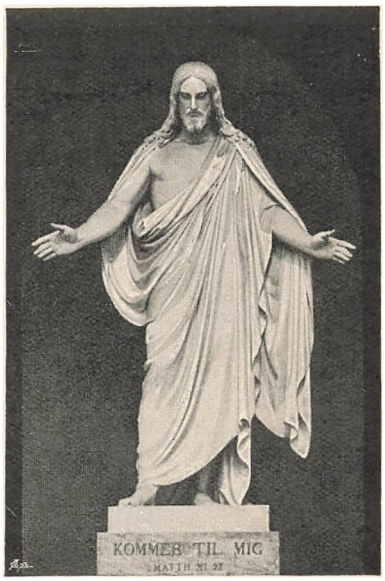

Fig. 146. Kristus (Thorvaldsen).

til Realisme. Da man ikke længer trykkedes af Antiksmagens Autoritet, fik man Dristighed til at fremstille Tingene, saaledes som man mente, de saa ud (jfr. Fig. 141), og hvis det var Skikkelser og Optrin fra Fortiden, man vilde fremstille, søgte man efter Evne at skildre dem i deres egen Tids Lys, saaledes at de af sig selv, uden videre Forklaring, maatte bibringe dem der saa Billederne et historisk Indtryk, at fremkalde en Følelse af historisk Samleven med tidfjerne Personer og Begivenheder, hvilket er hverken mere eller mindre end en helt ny Værdi der er tilført det 19de Aarhundredes Menneskeliv, et nyt Dannelses- og Nydelsesmiddel (jfr. Figg. 142 og 143).

De stærke sociale Brydninger i anden Halvdel af det 19de Aarhundrede og hele det nye, vældige Stof som Menneskeaanden

Fig. 147. »Skyggen«. Af N. Hansen-Jacobsen.

Fig. 148. Calais-Borgerne. Af Rodin.

fik at tumle med, virkede naturligvis ogsaa paa Kunstnerne og deres Arbejde. Det nye syntes saa vigtigt, kaldte saa indtrængende, at mange syntes det var uforsvarligt eller næsten uværdigt at beskæftige sig med og bruge Evnerne til at forstaa Fortiden og gøre den levende og anskuelig. Og hvilken stor Arbejdsmark gav ikke hele denne ny Tid. Intet Emne var ædelt eller uædelt, værdigt eller uværdigt til kunstnerisk Behandling. Alle Livsytringer fortjener Opmærksomhed, thi alt hænger sammen, alt forklarer eller betinger hinanden. Ja i Modsætning til tidligere Tider er man vel endog tilbøjelig til, med den Respekt for Arbejdet i alle dets Former som først vor Tid har vundet, at mene, at det elementæreste Arbejde er interessantere og vigtigere end den mest straalende Ørkesløs-

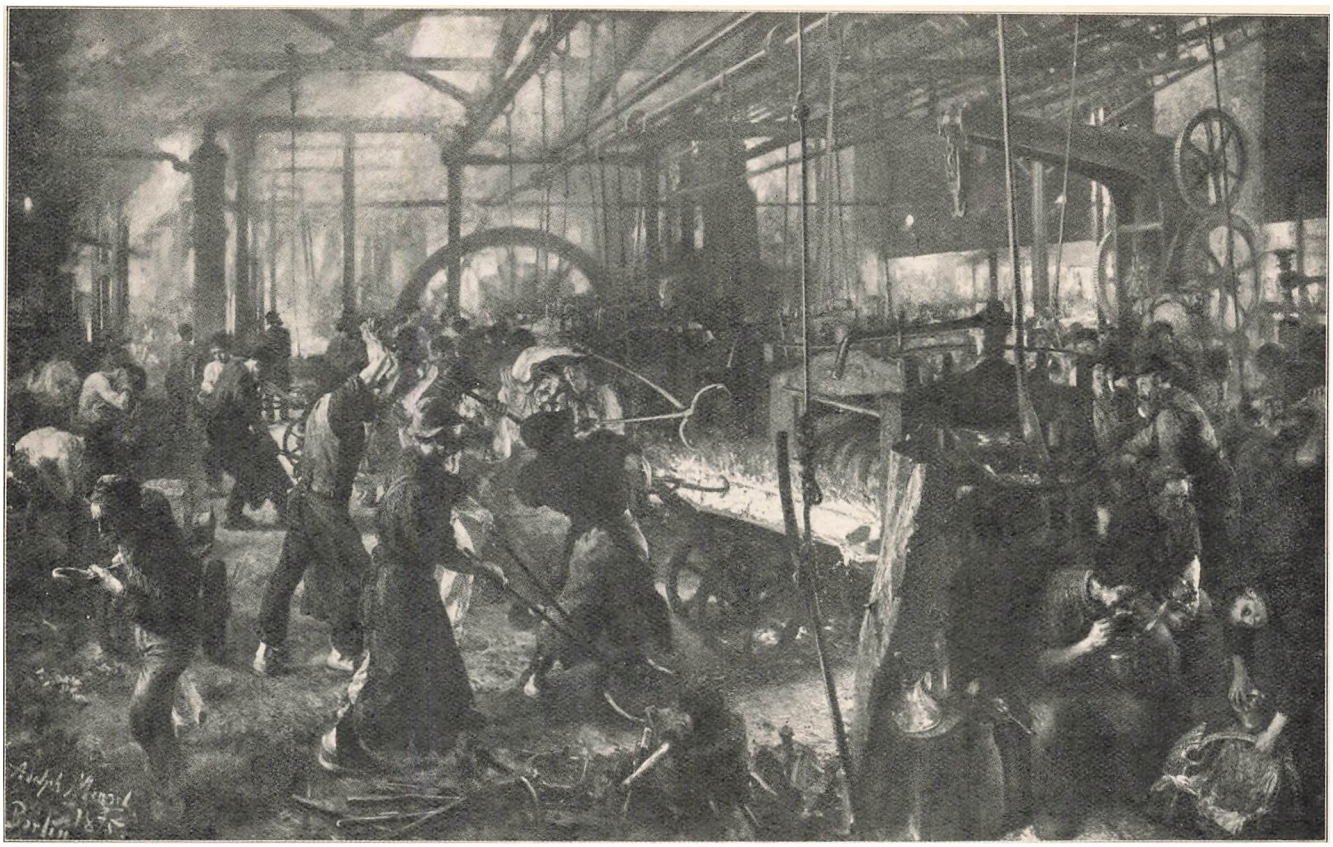

Fig. 149. Et Jernstoberi. Maleri af Adolph Menzel.

hed. Vor Tids berømteste Kunstværker er ikke Fremstillinger af Konge- og Fyrsteliv, men snarere Billeder af Arbejdere og Arbejde. — Og Interessen for Samtids-Virkeligheden førte til Forsøg med delvis nye tekniske Fremstillingsmaader, til nyt Studium af Lyset og Bevægelserne. »Impressionisterne« troede at kunne og burde skildre Tingene just saaledes, som Øjet i det givne Øjeblik opfattede dem og ikke, som ellers i Malerkunsten, ud fra visse mere eller mindre vedtægtsmæssige Forestillinger om Farver, Former og Bevægelser. Nye Studier over Lysets og Farvernes Natur, over den menneskelige Sansning, over Midler og Fremgangsmaader til i den kunstneriske Gengivelse at komme den i det givne Øjeblik sansede Virkelighed saa nær som muligt, har beriget den moderne Malerkunst med nye Midler til at skildre nye Ting (jfr. Fig. 149, der fremstiller et Jernvalseværk, hvor Os og Damp fra de glødende Jernmasser lægger sig over Maskinerne og de arbejdende Mennesker, saa meget kun ses i en Taage, medens andet belyses stærkt af det lysende, glødende Jern. Billedet er ikke ren Impressionisme, thi intet Øje vilde samtidigt kunne opfatte alt, hvad her fremstilles i det skildrede Sammenspil, men Enkelthederne er impressionistiske—slgn. f. Eks. dette Billede med »Boldhus-Eden« Fig. 8). Ogsaa Landskabsmaleriet har Impressionnismen i Forbindelse med Studium af ældre Tiders Malerkunst bragt Fornyelse (jfr. Fig. 151), men paa dette Omraade, der i sig selv ikke er nyt, har en enkelt Retning i Kunsten naturligvis ikke haft en saa gennemgribende Betydning.

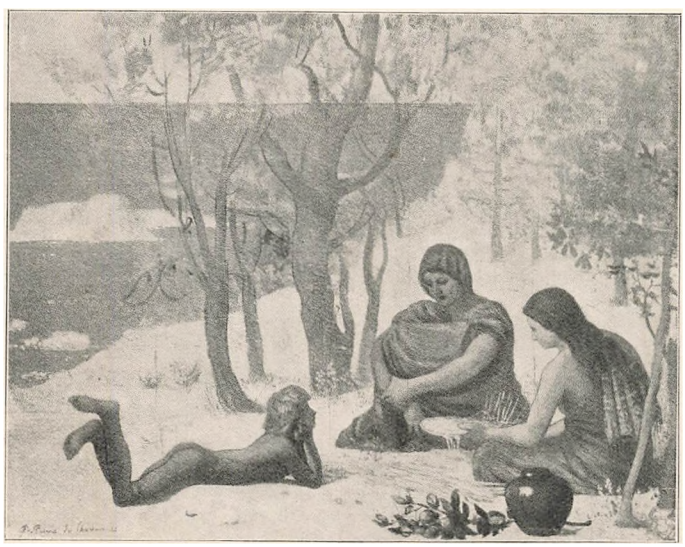

Fig. 150. »Den græske Koloni Marseille«. Af Puvis de Chavannes.

Medens i den impressionnistiske Kunst Lyset og Farverne helt opløser Linjerne, har andre Kunstnere udfra andre Meninger om Kunstens

Opgaver og Virkemidler end dem, den »realistiske« eller »impressionnistiske« Kunst hævder, søgt at give Menneskene Skønhedsindtryk ved Fremhævelse netop af Linjerne og ved at lægge en ikke til nogen Virkelighed svarende Farvetone over Figurer og Landskaber, men en saadan, der fremhæver Omrids og Linjer, og som er egnet til hos Beskueren at fremkalde det Stemningsindtryk af Helheden, som Kunstneren tilsigter, en poetisk, idealistisk Malerkunst, hvis ypperste Mester var den franske Maler Puvis de Chavannes (jfr. Fig. 150. Billedet hedder »Marseille, græsk Koloni«. Det er malet i Marseille og skal fremhæve den historiske Kendsgerning, at græske Kolonister en Gang i en fjern Oldtid bosatte sig paa dette Sted af Middelhavskysten. Kunstneren har villet give et Indtryk af det tidfjerne, man kunde sige: af Menneskelivet og Naturen i Tidernes Morgen, af et næsten vegeterende Liv uden brydsomt Arbejde for Føden, i en dugfrisk, jomfruelig Natur). Billeder som Menzels Jernstøberi og Puvis de Chavannes' »Marseille« er Vidnesbyrd om, hvor forskelligartede Emner den moderne Malerkunst giver sig af med, hvor forskellige tekniske Midler, den virker med, og hvor forskellige Meninger om Skønhed og Sandhed, den er Tolk for.

Fig. 151. En tysk Landsby. Af Sperl.

Men ogsaa i Billedhuggerkunsten har det 19. Aarhundredes mærkelige Udvikling virket frugtbart. Ogsaa her har den historiske Sans gjort sig gældende i Forbindelse med nye Forestillinger om Kunstens Opgaver og Virkemidler. Et Blik paa de paa Side 44 gengivne Billedhuggerarbejder er nok til at vise, hvilken uhyre Afstand der er mellem den Thorvaldsenske Kunst, der i den første Halvdel af Aarhundredet var den herskende og beundrede, og den moderne Kunst, hvis ypperste Navne er Rodin og Meunier. Den Thorvaldsenske Kunst var i Slægt med den græske Kunst i den klassiske Tid i 5. og 4. Aarh. f. Kr. Den interesserer sig kun for visse Sider af Menneskelivet; det allermeste af Virkeligheden er uædelt, uværdigt til kunstnerisk Behandling eller kunstnerisk Forherligelse. Kun det roligt skønne, det uskyldige, det ophøjede, det idylliske og heroiske var i Sandhed opbyggeligt og derfor værdigt til Fremstilling. Hertil kom endda yderligere, at den herskende Smag krævede Kunstværket fremtrædende i mere eller mindre antik Klædning, der med en vis Ret ansaas for bedst pas-

Fig. 152. Skomagerværksted. Af Liebermann.

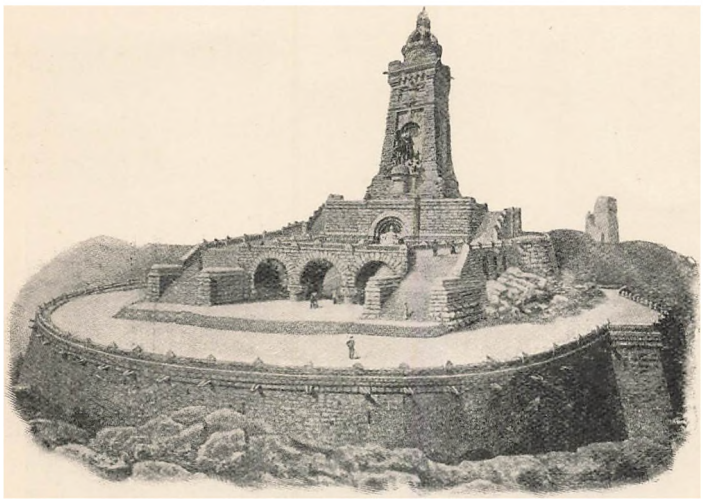

Fig. 153.

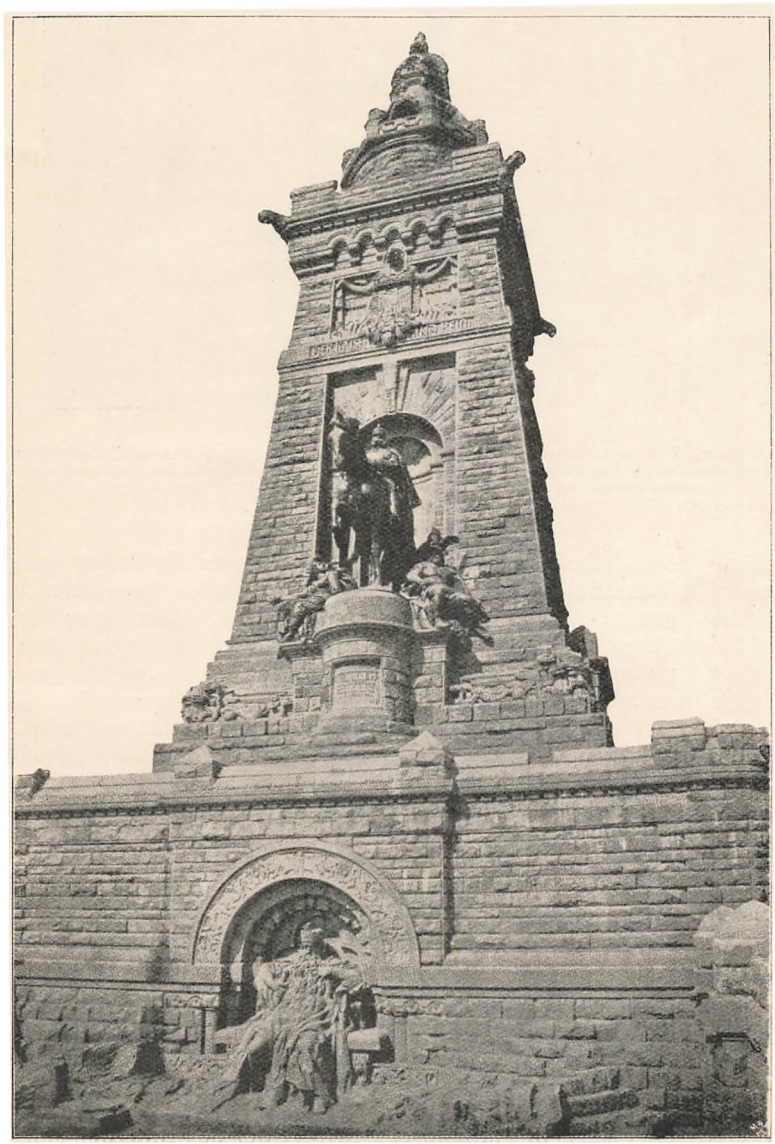

Fig. 154.
Figg. 153—154. Kyffhäusermonumentet.

Fig. 155. En Enkelthed af Sejrsmonumentet i Berlin.

sende for den tilsigtede Virkning (hvis Skikkelsen da ikke skulde være nøgen). Selv de af Revolutionslidenskaben stærkt beaandede Billedhuggerarbejder, som »Marseillaisen« (Fig. 1), er prægede af denne Kunstopfattelse. Helt anderledes den moderne Kunst. Skønt Calaisborgernes Daad i 1347 var en mindst ligesaa heroisk og ophøjet Handling som nogen af de mytologiske og historiske Handlinger, den klassiske Kunst har forherliget, har Kunstneren dog ment, at Handlingens Storhed og Skønhed ingenlunde krævede en antikklassisk Iklædning for at virke højtideligt paa Beskueren, men at tværtimod en streng historisk Sandhed saavel i Helhedsopfattelsen som i alle Enkeltheder var allerbedst egnet til at gribe, til at fremkalde den Medleven og Medfølen, som er enhver kunstnerisk Fortolknings højeste Opgave. Denne Realisme faar vel sin største Betydning, naar den overføres paa Samtidsemner. Hvor koldt, hvor fremmed virker ikke »Frihedsstøtten« med sine allegoriske Figurer, som kun de Lærde »véd«, hvad forestiller. Et saadant folkeligt Monument vilde i vore Dage have faaet en helt anden Skikkelse. Den socialistiske Vækkelse har ogsaa i Billedhuggerkunsten haft sin Virkning (jfr. Fig. 140 med den gribende Fremstilling af den udslidte, haabløse Arbejder-Kvinde; men Meunier har ogsaa fremstillet »vakte«, selvbevidste, kraftige Arbejderskikkelser, der findes i Glyptoteket i København). Der er næppe længer ret mange Mennesker, der finder de Meunier'ske Skikkelser mindre monumentale, mindre »ædle« eller mindre skønne end Venus fra Milo eller Jason, eller som finder »Skyggen« (Fig. 147) mindre virkningsfuld eller mindre værdig end en antik Satyr eller Kentaur eller en traditionel Fremstilling af Døden som Manden med Leen.

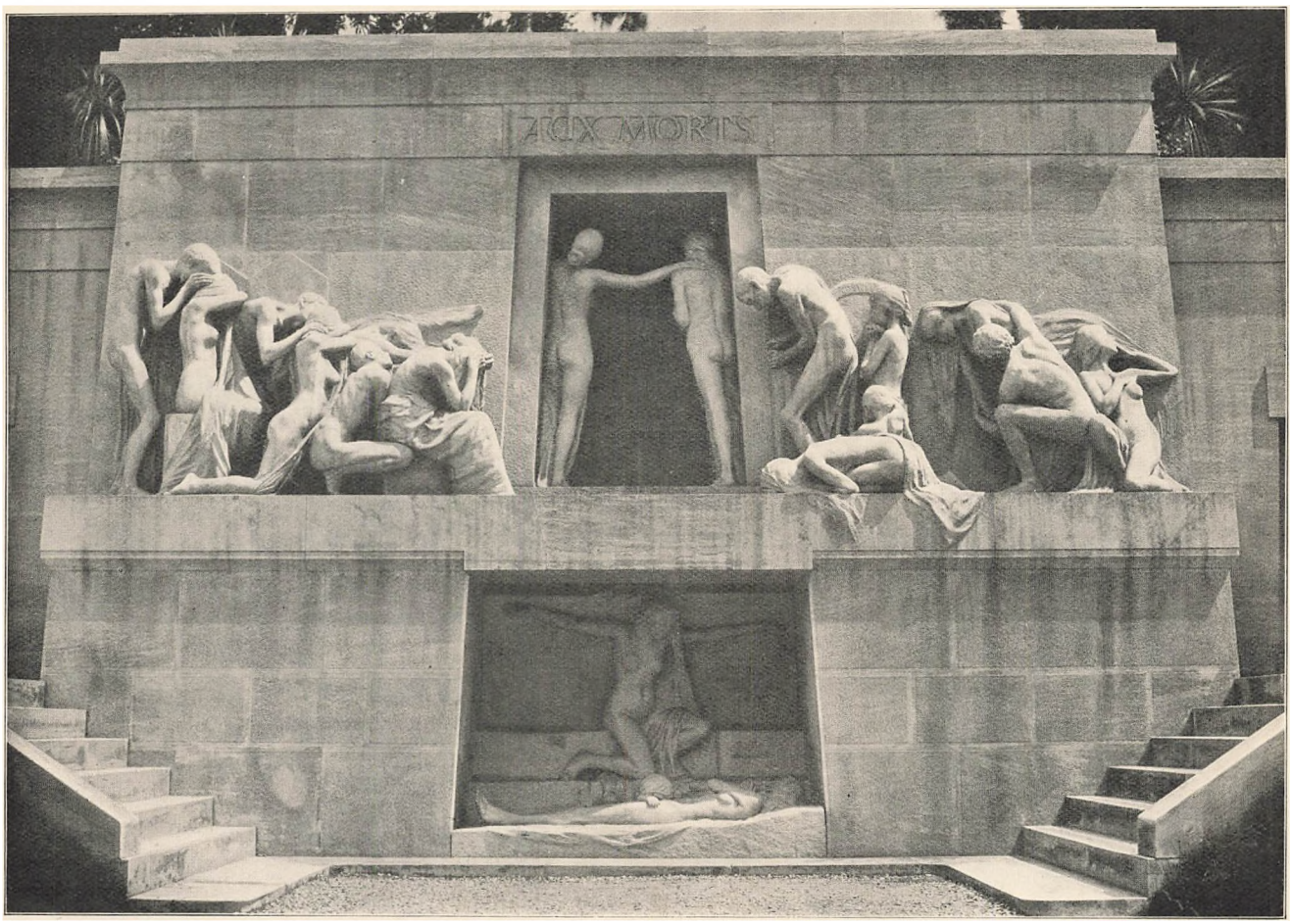

Fig. 156. »Aux morts«. Af Bartholomé. En ung Mand og en ung Kvinde gaar ind gennem Dødens Port, ind i Mørket. Andre følger efter, nogle med Glæde eller Ligegyldighed, tyngede og knugede af Slid, Aar og Kummer, andre med Sorg eller Fortvivlelse (se saaledes Figuren yderst til højre, den unge Kvinde, der vender sig om og ser tilbage som for at sende sin Elskede et sidste sorgfuldt Farvel). Forneden ses en ung Moder; hun er død; hendes Barn ligger i hendes Skød. En Lysgenius træder frem af Mørket: Livet er evigt, Tilværelsen en stadig Fornyelse.

Den 15. August 1908 holdt den franske Historiker, Professor ved Universitetet i Paris Ernest Lavisse, en af vor Tids ypperste Videnskabsmænd, en Tale til de ældste Elever i den Landsbyskole, som han selv for 50 Aar siden havde gaaet i. Hans Fødesogns Skoleraad havde opfordret den berømte Videnskabsmand til under hans sædvanlige Ferieophold i Barndomshjemmet at holde Festtalen ved den aarlige Skolefest. Lavisse begyndte med at tale om Hjemstavnsfølelsen og Hjemglæden: »Kære Børn, mens I endnu er samlede i jeres gamle Skole, og før Livet fører jer bort, hver til sin Kant, vil jeg give jer det Raad, altid at bevare Forbindelsen med jer Hjemstavn, besøge den saa tit I kan og en Gang ende jert Liv dér, hvor I begyndte det. I kan ikke nu forestille jer, hvad det er for en Glæde at gense sin Hjemstavn ... thi den Glæde føles fuldtud kun af de ældre. Hver Sommer, naar jeg vender tilbage hertil, synes jeg, det er et usigelig dejligt Øjeblik, naar Toget kommer ud af Skoven og kører frem her i Lavningen, ind imellem de grønne, hegnkransede Marker, hvor Køerne gaar og græsser og gumler mellem Æbletræerne og Pilene ... Minderne svæver som venlige eller sørgmodige Skygger over hvert Skridt, hele Livets Oplevelser dukker frem i Bevidstheden, al den Lyst og Nød, der har gjort det lyse, friske Lokkehoved graanet og træt .... Men Hjemstavnen gør os tillige kloge paa mangt og meget. Naar jeg er her hjemme, er det min kæreste Syssel at sammenligne mellem nu og da, sammenligne alt muligt ...«, og Taleren nævner en Række Eksempler paa denne Sammenligning mellem 1858 og 1908: Tællepraasen eller Tællelyset, brugt med den største Sparsommelighed, i hans Barndomshjem, og nu Petroleumslampen; Husenes, baade Udhuses og Vaaningshuses, Indretning og Udstyrelse, Kvægets Fodring og Pleje; Samfærdselen — Veje, Vogne, Forspand; den primitive, næsten middelalderlige Landsbys Udvikling som Stationsby; Skolens Indretning, Læreren og Skolearbejdet; Stillingsvæsenet og Værnepligten; Arbejdsforhold. »Den ejendomsløse Arbejder havde kun sine egne Kræfter eller rettere sin egen Svaghed at støtte sig til; thi Loven forbød al Organisation uden dog at kunne sikre ham mod Følgerne af at staa alene; han var udsat for at miste sin Førlighed ved Ulykkestilfælde, og hvis dette skete, eller naar det uundgaaelige og almindelige indtraf, at han var udslidt og ikke kunde mere, maatte han gaa fra Dør til Dør og tigge eller søge til Fattighuset ... Nu er der dog Alderdomsun-

derstøttelse«... »Saaledes ser jeg, indenfor min Hjemstavns snevre Omraade, meget bedre, end jeg kan lære det af Bøger, at der er Bevægelse i alt, og jeg ser ogsaa Bevægelsens Retning, og jeg styrkes i Troen paa, at denne Bevægelse — fremad — ikke mere vil standse.«

»Men lad os tænke os, at en af jer om 50 Aar er med til Skolefesten her og ligesom jeg nu holder en Tale og sammenligner sin Tid med Nutiden, der altsaa til den Tid er Fortid. Drengene og Pigerne vil smile ad hans Minder, ligesom I har gjort det ad mine. Ligesom I smilede ved Tanken om vore gamle Tællepraase, vil de smile over jeres Petroleum. Taleren vil sige: Olien stank og plettede, Lamperne osede; undertiden eksploderede de og stak Ild; det hændte, at et Barn blev levende brændt. Og han vil prise Elektriciteten, der da vil være hver Mands Lys. Og naar han fortæller om de Vogne, vi nu synes er saa pæne i Sammenligning med de gamle Skumplekasser, vil han sige, at de var hæslige og ubekvemme, at Hestene var ubehagelige, dorske eller løbske, at det tog en evig Tid at spænde for og spænde fra, at vande, fodre, strigle og muge under dem. Nej, saa er, i 1958, de elektriske Sporvogne og Automobilerne noget andet. Og Skolerne, Kommuneskolerne? Han vil fortælle, at i 1908 blev Børnene udskrevne af Skolen alt for tidlig, og da man alligevel vilde lære dem alt muligt, blev de proppede og stoppede uden at forstaa og fordøje det altsammen; mange af dem blev derfor dvaske og dovne... For Resten var paa mange Steder Læreren ikke sin Opgave voksen. Mange Lærere og Lærerinder havde 50, 60, 70 Børn at undervise og kunde trods al Umage ikke vække eller fastholde alles Opmærksomhed, saaledes at trods alle de Millioner, Skolevæsenet kostede, og trods al den Møje, Lærerne gjorde sig, var der adskillige Børn, der aldrig fik rigtigt lært at skrive og læse ordentligt. Og Taleren vil fremhæve de store Fremskridt, der er sket siden hans Barndom i 1908: Nu, i 1958, overholdes Skolepligten af alle, endda villigt og uden Tvang, og alle gaar i Skole til de er 15 Aar; der er kommen mange flere Lærere og med en bedre Uddannelse i forskellige Retninger... Demokratiet er nærmere ved Opfyldelsen af sin store Pligt: at sikre alle en virkelig Aandsdannelse.

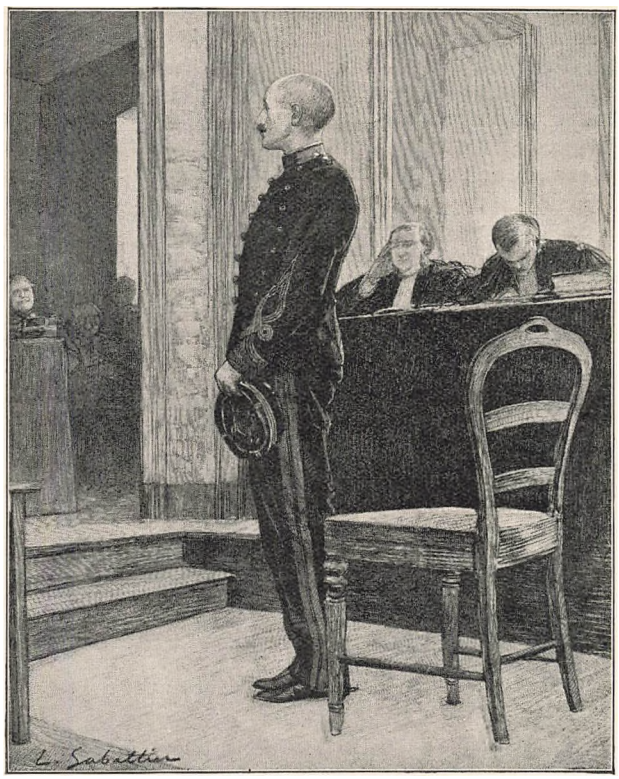

Fig. 157. Alfred Dreyfuss for Krigsretten i Rennes.

Men hvad vil Taleren sige om, hvor vidt vi (til den Tid) er komne i vor Stræben efter social Retfærdighed? Ja, det vilde jeg gerne vide, men jeg ved det ikke, og ingen ved det. Jeg tror aldeles ikke paa en nærforestaaende almindelig Lyksalighedstilstand. Fremtidens Vej er ikke indrettet til Automobiler med 100 Kilometers Fart i Timen. Den sociale Fremtids Vej er ujevn, hullet og dunkel, thi Solen er ikke staaet op over den; den har bratte og farlige Drejninger og den fører maaske endog til Tider i tilbagegaaende Retning. Skal vi da, som saa mange gør, bekymres, ængstes, fortvivle? Nej. Mange af jer har vist allerede hørt om, og senere vil I i hvert Fald faa det at vide, at nogle vil opretholde alt det bestaaende, andre omstyrte alt. Jeg tør spaa, at ingen af Parterne faar deres Vilje. Der bliver overalt sluttet Overenskomster, Forlig, Kompromis; paa den Maade bliver Menneskehedens store Stridspunkter altid jævnede — for en Tid. Forliget skaber ny Livskaar. Leve skal vi jo, ikke sandt, og denne Nødvendighed tvinger Menneskene til at enes om Livskaarene. Hvor mange Kampe, hvor mange Kriser, hvor mange Aar vil det koste, inden I og jeres Efterkommere finder frem til de Livskaar, der nu fremstilles som attraaværdige? Jeg ved det ikke. Ingen ved det. Men I kan være sikre paa, at den næste Menneskealder vil gøre sin Samfundsgerning lige saa vel som den sidste. Den Alderdomsunderstøttelse, der nu gives de gamle udslidte Arbejdere, vil i 1958 synes lige saa utilstrækkelig, lige saa uforstaaelig ringe som Tællepraasen fra min Barndom synes jer i 1908.

Thi én Ting er sikker: trods alt, hvad der kan synes at tale derimod, til Trods for, at Menneskeheden er bunden i sine Traditioner, sine gamle Sædvaner, at Hadet mellem Nationerne stadig bestaar, at selv Krige stadig er mulige, at Videnskaben arbejder med at udruste os til en ny Art Slag, hvor Luften bliver Kampplads og vi ikke blot har med Fodfolk, Rytteri, Artilleri, Skibe og Undervandsbaade, men ogsaa med Lufttropper at gøre; til Trods for at Klogskab og Æresfølelse byder enhver et beholde sin Rustning, og vanærende Tilintetgørelse venter det Folk, der i Øjeblikket vil bortkaste Rustningen, fordi den synes forældet og taabelig; til Trods for, at den strenge Værnepligt stadig er en væsenlig Pligt og at Krigstjenesten suger saa mange Millioner til sig fra Folkenes Arbejde, at disse Penge, hvis de brugtes i Fredens og Retfærdighedens Tjeneste, vilde kunne omskabe Tilværelsen; til Trods for, at der i enhver Nation, den være stærk eller svag, er Interesser, Vaner, Drifter og Meninger, der slaar sig sammen om at opretholde den bestaaende Tilstand og holde Liv i den gamle Opfattelse, at det er nødvendigt, at den store Mængde er undergivet nogle faa... til Trods for alt dette og ovenover alt dette, højt, højt oppe skimter vi en stor Idé, aner en høj Pligt: Menneskelivet skal gøres

værd og værdigt at leve for den store Mængde. — Børn, I skal elske denne Pligt, I fremfor noget andet Folks Børn. Vort Frankrig er dybt menneskeligt. Menneskelivets Forædling skal først vinde Virkelighed her. I 1789 og 1848 udtalte vi Ord, der har genlydt Verden over. Vort Frankrig er en Frihedsmagt. Se en Gang, hvad der gaar for sig paa Jorden. Overalt vrider Folkene sig ud af de gamle Lænker. For første Gang i den Tid, Verden har været Verden, for første Gang kan vi, langt, langt borte, skimte en Menneskehed, der trods Forskel i Race, Religion og Historie vil kunne samles om nogle fælles herskende Ideer og bærende Følelser. De gule foragtes ikke længer af de hvide. Vi Vesterlændinge troede, at Østens Civilisationer var indbalsamerede Mumier, og nu ser vi dem pludselig rejse sig til nyt Liv. Der er paa samme Tid samme Røre omkring Kristus's Kirker, Muhammeds Moskeer og Buddhas Templer. Og ved I, hvad disse Folk, der møjsommeligt arbejder sig op, mener er Aarsagen til de Ulykker, de har lidt og endnu lider under? Uvidenheden. Og hvad kræver de først og fremmest? Skoler. De sætter deres Lid til Kundskaben og Fornuften; det er ædle Tanker og Følelser, de har Tillid til. Hvor de ligner vore Forfædre i 18. Aarh.! Men det ved de ogsaa godt, og de siger det selv. Tyrkerne drager i Procession med Faner, hvorpaa der staar Frihed, Lighed og Broderskab, og de hilser Tyrkiets og Islams Genfødelse — som de haaber, nu vil komme — med Marseillaisens Toner.

Jeg begyndte med at sige, at Gensynet af Hjemstavnen vækker Eftertanke. I den store By sløver det stadige Spektakel éns Opmærksomhed for de store Forandringer. Det Støv, Døgnets Smaahændelser hvirvler op, blinder Øjet, og Støvhvirvel følger efter Støvhvirvel og hindrer Udsynet. Hver Dag har nok i sin Plage, mere end nok; hvert Menneske optages af sine egne Sysler og Lidenskaber. Mange er ilde tilmode, forpinte af Ærgrelser, Misundelse og Had, og der er Folk, der i deres altfor store Selvklogskab smiler overlegent ad alle Forhaabninger om et forædlet Menneskeliv og som i deres opblæste Blaserthed søger at røve Modet fra de oprigtigt stræbende. Derfor er det nødvendigt at vende tilbage til Hjemstavnen; kun dér kan man ret tænke over Fortiden — og over Fremtiden.«

HISTORISK BILLEDATLAS

OMFATTER FIRE DELE

FØRSTE DEL: OLDTIDEN

Urtid. Assyrien. Babylonien. Persien. Ægypten. Hellas. Rom

ANDEN DEL: MIDDELALDEREN

Romersk og germansk Kultur. Folkevandringen. Byzans. Araberne
Kirkelig Kultur. Bygningskunst. Borgen. By og Land

TREDIE DEL: DEN NYERE TID

Opdagelserne. Renæssancen. Reformationstiden og Trediveaarskrigen
Enevælden

FJERDE DEL: DET 19. AARHUNDREDE

HVER DEL à 1 KR. 75 ØRE

H. H. THIELES BOGTRYKKERI. KØBENHAVN